

Hanna-Kaisa Minkkinen

**Jälkikoloniaalisen teorian vastaanotto
Viron kirjallisuustieteessä**

**Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Kirjallisuus
Toukokuu 2011**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Hanna-Kaisa Minkkinen	
Työn nimi – Title Jälkikoloniaalisen teorian vastaanotto Viron kirjallisuustieteessä	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2011	Sivumäärä – Number of pages 84
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkimuksessa tarkastellaan jälkikoloniaalisen teorian vastaanottoa Viron kirjallisuustieteessä. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen jälkikoloniaalinen teoria levisi uudelle alueelle entisten neuvostotasavaltojen kulttuureiden tutkimukseen. Vielä ei kuitenkaan ole päästy yhteisymmärrykseen siitä, millä tavalla ja missä määrin jälkikoloniaalinen teoria sopii Viron kontekstiin.</p> <p>Diskursiivisen analyysin kohteena ovat vuosina 1999–2008 julkaisutut kirjallisuustieteen alaan kuuluvat artikkelit, jotka yhdistävät Viron jälkikoloniaaliseen paradigmaan. Tutkimuksessa kuvataan, millaisia jälkikoloniaalisen teorian kotouttamiseen liittyviä diskursseja Viron kirjallisuuden tutkimuksen kentällä käydään ja miten jälkikoloniaalista teoriaa merkityksellistetään näissä diskursseissa eli mihin jälkikoloniaalista lähestymistapaa on ajateltu tarvittavan. Tutkimusaineiston epätastaisuus ei mahdollista järeän tieteenfilosofiasta ponnistavan käsiteanalyysin tekemistä. Samoin jälkikoloniaalisen teorian monitulkintaisuus tekee vastaanottotutkimuksen metodin valitsemisen haasteelliseksi. Diskurssitutkimuksen metodit tavoittavat paremmin sen, miten ymmärrys jälkikoloniaalisen lähestymistavan mahdollisuuksista syntyy.</p> <p>Vastaanottodiskurssissa hahmottuu erilaisia strategioita, joiden avulla jälkikoloniaalinen teoria nivelletään Viron kontekstiin ja otetaan haltuun. Nämä strategiat ottavat voimansa ja perustelunsa muun muassa erilaisista auktoriteeteista, joihin voivat olla asiantuntijat ja kansalliset narratiivit mutta myös käsitteenmäärittelyt. Erilaiset kielelliset valinnat mahdollistavat erilaisia merkityksiä ja siksi on väliä, mitä käsitteitä käytetään. Konstruktivistisen näkemyksen mukaan kielenkäytöllä on seuraamuksia. Jälkikoloniaalisen teorian sopeuttamisprosessissa aktivoituu antikolonialistista jakoa toisintava ja kulttuurista itsemääräämistä puolustava vastustamisen narratiivi. Samalla vastustamisen narratiivin aktivoituminen osoittaa, että vaikka hybridin käsite nähdään tärkeäksi identiteetin selittämisen välineeksi, sen hyväksyminen on vaikeaa. Virossa käytetty itsekolonisaation käsite on näyte käsitteestä, joka sitouttaa enemmän menneisyyteen kuin avaa tietä tulevaisuuteen.</p> <p>Jälkikoloniaalisen teorian yhteydessä käydään keskustelua myös kirjallisuuden ja kirjallisuudentutkimuksen merkityksestä. Kysymys on oleellinen, sillä jälkikoloniaaliseen teoriaan liittyy kysymys kirjallisuuden ja todellisuuden suhteesta, sillä usein kirjallisuuden tutkiminen voi paljastaa alistavia valtarakenteita. Jälkikoloniaalisen teorian sopeuttamisessa palautetaan kirjallisuuden tehtävää kansakunnan suunnannäyttäjänä.</p> <p>Jälkikoloniaalisen teorian vastaanoton diskurssin tutkiminen saa ymmärtämään niitä erityiskysymyksiä, joihin uudelle alueelle levittäytyvä teoria törmää. Diskurssitutkimuksen kautta voi päästä kohti parempaa ymmärrystä siitä, mistä jälkikoloniaalisessa teoriassa on kyse.</p>	
Asiasanat – Keywords jälkikolonialismi, Viro, vastaanoton tutkimus, diskurssianalyysi	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

Sisälllys

1 JOHDANTO	4
1.1 TUTKIMUSKYSYMYS JA TAUSTAA	5
1.2. JÄLKIKOLONIAALISEN TUTKIMUSOTTEEN LEVIÄMINEN ENTISEN NEUVOSTOLIITON KULTTUURIN TUTKIMUKSEEN.....	8
1.2.1 Jälkikoloniaalisen tutkimusotteen leviäminen Virossa	11
1.3 TUTKIMUSAINEISTO.....	18
2 TUTKIMUSMENETELMÄ.....	22
2.1 VASTAANOTTOTUTKIMUKSEN VIITEKEHYS	22
2.2 DISKURSSINTUTKIMUS METODINA	23
2.2.1 Diskurssi	25
2.2.2 Strategia	26
2.3 TUTKIMUKSEN KULKU	28
3 VAKIINTUNEIDEN MERKITYSTEN UUELLEENMÄÄRITTELYÄ	31
3.1 ASIAANTUNTIJUUS OSANA JOUSTAVAA TEORIAA	31
3.1.1 Teorian muokattavuudesta teorian muokkautumiseen	33
3.2 KÄSITTEEN MÄÄRITTELYN KAUTTA PARADIGMAAN	34
3.2.1 Kolonialismi: metafora vai ei.....	35
3.4 KOLONIAALINEN KOKEMUS YHDISTÄÄ?	39
3.4.1 Erityisyyden korostaminen strategiana.....	43
4 JÄLKIÄ KIRJALLISUUDESSA	45
4.1 ITSEKOLONISAATIO: MASOKISMIA, ITSESUOJELUA VAI UUSI VAIHTOEHTO	46
4.2 VASTARINTA JA NYKYISYYS	50
4.3 VAIHTOEHTOISET TULKINNAT: KAS ME SELLIST EESTIT TAHTSIME?	53
5. JÄLKIÄ KIRJALLISUUDENTUTKIMUKSESSA.....	57
5.1 KOHTI METODOLOGIAA	57
5.2 KÄYTÄNNÖN ONGELMIA – MODERNIA VAI POSTMODERNIA?	61
5.3 KIRJALLISUUDEN MERKITYSTÄ PALAUTTAMASSA	64
5.3.1 Muutoskohteet.....	67
6. PÄÄTÄNTÄ.....	69
LÄHTEET	73

1 Johdanto

Kun eräs virolainen ystäväni tarkisti vironkielisen seminaariesitelmäni abstraktin kirjoitusasua, hän otti hämmentyneenä minuun yhteyttä.¹ Esitelmässäni oli virhe. *Ei Viro ole koskaan ollut kolonisoitu*. Ystäväni kommentti kuvaa hyvin sitä, miten oudolta Viron ja jälkikolonialismin yhteen liittäminen kuulostaa jälkikoloniaalisesta teoriaan perehtymättömän korvissa.

Jälkikoloniaalisen tutkimuksen ytimessä on nimeä myöten kolonialismin historiallinen tosiasia – eurooppalaiset siirtomaavallat ja siirtomaat, kolonisoijat ja kolonisoidut. Yksinkertaisimmillaan jälkikoloniaalinen teoria keskittyy kolonialismin jälkien tutkimiseen. Viron kontekstissa ei ole selvää, minkä jälkien. Jälkikolonialismin käsitteen viittauskohde ei tule ymmärretyksi ilman tarkentavia selityksiä. Vieraiden valloittajien historia on Virossa pitkä, mutta yksikään niistä ei ole sanan vakiintuneessa merkityksessä eurooppalaisen kolonialismin edustaja. Siirtomaapolitiikan tapaan valloittajat ovat pyrkineet saamaan Virosta mahdollisimman suurta hyötyä, mutta Viro ei ole ollut siirtomaa siinä mielessä kuin esimerkiksi Intia: Viro on maantieteellisesti osa Eurooppaa. Historiallisista määrittelyistä huolimatta Viron kirjallisuutta tutkitaan jälkikoloniaalisesta näkökulmasta.

On oikeutettua kysyä, mitä annettavaa voi olla lähestymistavalla, joka muun muassa ”analysoi keinoja, joilla voi asettaa kyseenalaisiksi kolonialistisen ja imperialistisen perinnön välittämät rakenteet, jotka ovat rasistisia, sukupuolittuneita tai poliittisesti ja kulttuurisesti ja taloudellisesti eriarvoistavia” (Kuortti, Lehtonen, Löytty 2007, 12). Onko jälkikoloniaalisella lähestymistavalla merkitystä Viron kontekstissa, jossa eurooppalainen kolonialismi ei toteudu yksiselitteisesti? Entä voiko kirjallisuuden teorian käyttö riippua enemmän valtioiden historiasta kuin niiden kirjallisuudesta?

Ystäväni kommentti paljastaa jotain oleellista juuri jälkikoloniaalisen lähestymistavan kannalta: Viro asettui heti kohteen asemaan. *Ei Viro ole koskaan ollut kolonisoitu*. Eikö ystäväni olisi voinut aivan samalla tavalla todeta, että esitelmäni aihe oli tuulesta temmattu, koska Viro ei ole koskaan ollut *kolonisoija*? Tällainen kysymyksenasettelu tuntuu epätodennäköiseltä, mutta ei mahdottomalta. Jos kolonisoijan ja kolonisoidun suhde käsitetään laajasti kuvaamaan mitä tahansa

¹Pidin esitelmän ”Postkolonialistiku lähenemisviisi vastuvõtt eesti kirjandusteaduses” (suom. ”Postkolonialistisen lähestymistavan vastaanotto Viron kirjallisuustieteessä”) Viro instituutin sekä Tallinnan ja Tarton yliopistojen järjestämässä Eestisse! Eestist! Eestis! -opiskelijaseminaarissa Tallinnassa 29.1.2009.

alisteista valtasuhdetta, Viro asettuu kolonisoijaksi suhteessa virolaisiin kielivähemmistöihin, muun muassa setukaisiin, vähän samaan tapaan kuin suomalainen valtakulttuuri suhteessa saamelaiseen kulttuuriin. Mutta mitä hyötyä on teoriasta, jossa voi olla sekä kolonisoija että kolonisoitu?

1.1 Tutkimuskysymys ja taustaa

Tutkimuksessani tarkastelen jälkikoloniaalisen teorian vastaanoton diskurssia Viron kirjallisuustieteessä.² Diskursiivisen analyysini kohteena ovat kirjallisuustieteen alaan kuuluvat artikkelit, jotka yhdistävät Viron jälkikoloniaaliseen paradigmaan. Tutkimuksessani pyrin kuvaamaan, millaisia jälkikoloniaalisen teorian kotouttamiseen liittyviä diskursseja käydään Viron kirjallisuuden tutkimuksen kentällä ja miten jälkikoloniaalista teoriaa merkityksellistetään näissä diskursseissa eli mihin jälkikoloniaalista lähestymistapaa on ajateltu tarvittavan.

Jälkikoloniaalisen teorian isä Edward W. Said kysyy esseessään *Traveling Theory*, missä määrin teorioiden ja ideoiden käyttö on mahdollista kontekstissa, jossa niitä ei ole alun perin kehitetty. Kun teoria matkustaa, siirtyy ajasta ja paikasta toiseen, se mukautuu ja muuntautuu uusiin olosuhteisiin. Oleellista on kysyä, mitä teoria saavuttaa tai menettää. (Said 1983, 226–227.) Yhtä oleellista on kysyä, mikä matkustaa, sillä jälkikoloniaalinen teoria ei ole yhtenäinen tai yksimielinen paradigma, vaan pikemminkin kattokäsite, jonka alle mahtuu hyvin heterogeeninen joukko tutkimussuuntia. Joel Kuortin koostama jälkikolonialismia kuvaava määritelmä antaa kuitenkin kattavan käsityksen siitä, mistä jälkikoloniaalisessa teoriassa on kyse:

Jälkikolonialismi on yhteiskuntaa kriittisesti tarkasteleva teoria, joka kuvaa ennen kaikkea niitä vaikutuksia, joita eurooppalaisella kolonialismilla on ollut ja yhä on maailman eri kansojen taloudelliselle, kulttuuriselle, sosiaaliselle ja psyykkiselle elämälle niin entisissä siirtomaissa ja siirtomaavaltioissa kuin muissakin maailman osissa. Se ei kuitenkaan historiallisesti rajoitu vain kolonialistisia rakenteita purkaneisiin, yhä keskeneräisiin dekolonisaation prosesseihin ja kolonialismin jälkeiseen aikaan, vaan tarkastelee kriittisesti myös kolonialismin aikaa. Jälkikoloniaalinen teoria on poliittisesti motivoitunutta. Siinä kiinnitetään huomiota niihin uuskoloniaalisiin toimintamuotoihin, joilla uusi maailmanjärjestys on muotoutunut. Lisäksi analysoidaan keinoja, joilla voi asettaa kyseenalaiseksi kolonialistisen ja imperialistisen perinnön välittämät rakenteet, jotka ovat rasistisia, sukupuolittuneita tai poliittisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti eriarvoistavia. (Kuortti 2007, 12.)

Tutkimuksessani en pyri esittämään yhtä jälkikolonialismin määritelmää, jota vasten tarkastelin teorian vastaanottoa Virossa. Pikemminkin käyn lävitse eri määrittelyiden ulottuvuuksia.

² Viron kirjallisuustiede antaa harhaanjohtavan kuvan yhdestä kokonaisuudesta. Vastaanotto on levittäytynyt monelle alalle ja siksi tässä tutkimuksessa kirjallisuudentutkimus tulee ymmärtää synonyymiksi aineistolle. Diskurssin käsitteen määrittelen tarkemmin 2. pääluvussa.

Jälkikoloniaalinen teoria on tyypillisesti monitieteinen ja -metodinen, ja sen sovellusalat näyttävät olevan rajattomat. Vaikka akateemista jälkikoloniaalista kritiikkiä on harjoitettu 1970-luvun lopulta asti, voidaan sanoa, että vasta 1990-luvulla jälkikoloniaalinen teoria on saavuttanut jonkinlaisen aseman akateemisessa tutkimuksessa. Kirjallisuustieteessä jälkikolonialismi on yksi viimeisimmistä metodisista ja teoreettisista lähestymistavoista (Kuortti 2007, 145). Teoreettisesti tarkasteltuna jälkikoloniaalisella teorialla on yhtymäkohtia jälkistrukturalismiin, uushistorismiin ja feminismiin. Merkittäviä eroja teoreetikkojen välillä synnyttävät esimerkiksi suhde marxismiin, psykoanalyysiin, feminismiin tai uskonnollisuuteen (Hirsiäho 2007, 235). Samoja aiheita voi käsitellä ilman, että nimeää lähestymistapaa jälkikoloniaaliseksi. Mihin siis tarvitaan jälkikoloniaalista teoriaa? Mitä jälkikoloniaaliseen teoriaan sitoutuminen tarkoittaa? Tutkimuksessani pyrin selvittämään sitä, miten Viron kirjallisuustieteellisessä keskustelussa otetaan kantaa jälkikoloniaalisen teorian merkitykseen.

Uudet alueet luovat uudistumispaineita teorialle. Ne testaavat teorian toimivuutta. *The Empire Writes Back* -teoksen esipuheeseen on usein viitattu, kun jälkikoloniaaliseen teoriaan on haluttu sisällyttää uusia alueita. Jälkikoloniaaliseen paradigmaan on katsottu kuuluvaksi "all the cultures affected by the imperial process from the moment of colonization to the present day" (Ashcroft, Griffiths, Tiffin 1993, 2). Tekijät tarkoittivat alun perin Australiaa, Kanadaa ja Uutta Seelantia, mutta määritelmä mahdollistaa melkein minkä tahansa kulttuurin kuulumisen jälkikoloniaalisen tutkimuksen paradigmaan. Samojen tekijöiden *The Post-Colonial Studies Reader* esipuheessa tekijät kuitenkin ottavat tiukemman kannan. Heidän mukaansa jälkikoloniaalisen lähestymistavan ehtona on historiallinen eurooppalainen kolonialismi eikä kolonisoija - kolonisoitu -asetelmaa tulisi käsittää metaforisesti, jolloin mitä tahansa marginaalisuutta voi kuvata jälkikoloniaalisen lähestymistavan kautta (Ashcroft, Griffiths, Tiffin 2006, 2).

Poistuttaessa jälkikoloniaalisen lähestymistavan mukavuusalueilta, suhde kolonialismiin ja imperialismiin ei tule ymmärretyksi ilman selityksiä, vaikka kuinka väitettäisiin, että "postkolonialismista on tullut väline, joka soveltuu kaiken yhteiskunnan, kulttuuristen rakenteiden ja toiminnan kuvaamiseen" (Ridanpää 2007, 15). Jälkikoloniaalinen lähestymistapa on kuitenkin koettu käyttökelpoiseksi välineeksi kolonialismin jälkien tunnistamisessa myös Euroopan sisällä esimerkiksi Baskimaassa, Skotlannissa, Irlannissa ja Suomessa. Teorian selitysvoimalla on kuitenkin rajansa. Jos teoria levittäytyy loputtomiin, teorian selitysvoima vähenee.

Koska jälkikoloniaalisen teorian soveltaminen on nuorta ja määrällisesti pientä Baltiassa, ei

paradigmaan liittymistä tulisi nähdä niin ongelmattomasti kuin Violeta Kelertas tekee *Baltic Postcolonialism* -teoksen esipuheessa. Hänen mukaansa enää ei tarvitse keskustella siitä, onko jälkikolonialismi sopiva paradigma kuvaamaan Baltian tapausta, vaan tulisi keskittyä siihen, miten soveltaa sitä laajemmin entisiin neuvostotasavaltoihin (Kelertas 2006, 2). Kysymys sopivasta paradigmasta nousee kuitenkin esiin ja siihen on otettava kantaa, kun teoria matkustaa. Vielä ei olla siinä tilanteessa, että jälkikoloniaalista tutkimusta esittelevissä antologioissa voisi törmätä Viroa käsitteleviin tutkimuksiin yhtä itsestään selvästi kuin vaikkapa Intiaa tai Pakistania koskeviin. Siihen tilaan, jossa Viron kirjallisuus on itsestään selvä osa jälkikoloniaalista paradigmaa, ei päästä hyppäämällä suoraan tutkimuksen tekemiseen. Jotta jälkikoloniaalinen teoria todella toimisi uudella alueella, keskustelua paradigmaan kuulumisesta on käytävä.

Suomessa voidaan puhua jälki- tai postkolonialismista. Käytän käsitettä jälkikolonialismi, koska se onnistuu kommunikoimaan sen, mistä jälkikolonialismissa on kyse: kolonialismin jäljistä. Käytän myös rinnakkain termejä jälkikoloniaalinen teoria ja lähestymistapa, vaikka jotkut eivät ole vakuuttuneita siitä, että jälkikoloniaalisessa ajattelussa on edes kyse teoriasta, sillä se määrittyy aina tarpeen mukaan ja muovautuu moneksi (ks. mm. Mbembe 2008, Figueira 2000). Käytän myös käsitettä jälkikoloniaalinen paradigma, vaikka tiedostan sen vaikeuden nimenomaan jälkikoloniaalisesta teoriasta puhuttaessa. Paradigman käsite on hyödyllinen, sillä käsite rajaa paradigmat toisistaan ja viittaa vakiintuneisiin toimintatapoihin, olivatpa ne kuinka monimetodisia tai -tieteisiä tahansa. Koska paradigma viittaa tieteellistä toimintaa ohjaaviin ajatuskulkuihin tai muihin epistemologisiin näkökulmiin, on siis syytä olettaa, että kaikessa monitieteisyydessään jälkikoloniaalisessa tutkimuksessa on kuitenkin jotain yhteistä. Käytännössä paradigmaan kuulumisen tarkoittaa sitä, että paradigma määrää, mitä tulee tarkkailla ja tutkia, minkälaisia kysymyksiä tulee kysyä, kuinka tuloksia tulkitaan ja miten tietoa saadaan. Tutkimukseni kannalta ei ole oleellista esittää yhtä jälkikoloniaalisen teorian määrittelyä, vaan esittää jälkikoloniaalisen teorian vastaanotto neuvottelutilanteena, jossa eri määritelmiä mukailaan ja mukautetaan. Jälkikoloniaalisella paradigmalla viitataan yleisesti hyväksytyyn teoriaan ja viitekehykseen.

Toivon, että jälkikoloniaalisen teorian vastaanoton diskurssin tutkiminen saa ymmärtämään niitä erityiskysymyksiä, joihin matkustava teoria tai tutkija törmää. Toivon myös, että tutkimukseni osoittaa, että törmääminen on väistämätöntä ja edellytys jälkikoloniaalisen lähestymistavan toimimiselle. Kirjallisuudentutkimuksen paradigmana jälkikolonialismi merkitsee siirtymistä kontekstualisoivaan tutkimukseen (Hakkarainen & Simola 1998, 139). Siksi jälkikoloniaaliseen

lähestymistapaan sitoutunut tutkija ei voi aliarvioida historiallisen ja yhteiskunnallisen tiedon merkitystä. Kirjallisuuden tutkijalla ei automaattisesti ole historian tutkijan kompetenssia tai suhdetta menneeseen. Diskurssintutkimuksen kautta voi kuitenkin päästä kohti parempaa ymmärrystä siitä, mistä jälkikoloniaalisessa teoriassa on kyse juuttumatta juupas eipäs –väittelyyn historiallisista ”faktoista”. Diskurssintutkimus myös herkistää kontekstille, sillä se mitä sanotaan liittyy olennaisesti siihen, missä sanotaan ja miten sanotaan. Tämä tutkimus ei sitä vastoin pyri vastaamaan siihen, missä määrin ja millä tavalla jälkikoloniaalinen tutkimusote sopii kuvaamaan entisten neuvostotasavaltojen kirjallisuuksia, vaikka ehkäpä sellaisiakin päätelmiä voi tehdä rivien välistä.

1.2. Jälkikoloniaalisen tutkimusotteen leviäminen entisen Neuvostoliiton kulttuurin tutkimukseen

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen jälkikoloniaalinen lähestymistapa levisi jälleen uudelle alueelle, entisten neuvostotasavaltojen kulttuurintutkimukseen. Kun katsoo 1990-luvun Itä-Euroopan tutkimuksen artikkeleiden otsikoita, voi havaita, että neuvostoajan jälkeiselle tilalle etsittiin nimitystä post-etuliitteellisistä nimityksistä: post-totalitaarinen, post-kommunistien, post-sosialistinen, post-moderni. Lopulta listan jatkoksi tuli myös postkolonialismi.³

Jälkikoloniaalisen paradigman nousu kirjallisuudentutkimuksessa ajoittuu 1990-luvun alkuun Pohjois-Amerikassa (Tyson 2007, 418). Ehkä juuri ajoituksella on oma osuutensa siinä, että Pohjois-Amerikan Itä-Euroopan kielten ja kulttuurien laitoksissa jälkikoloniaalisen teorian mahdollisuudet nähtiin nopeasti nimenomaan Neuvostoliittoon kuulumisen seurauksien tutkimuksena. Lännessä elävän ja koulutetun diasporan rooli jälkikoloniaalisen lähestymistavan kehittämisessä on aina ollut merkittävä. Koska teoria on syntynyt Euroopan ja Yhdysvaltojen yliopistoissa juuri diasporan ympärille, teoriaa on kritisoitu siitä, että läntisen hegemonian vastustaminen tapahtuu lähinnä vain läntisen hegemonian metropoleissa. Neuvostomiehityksen alta paennut diaspora löysi samoin tiensä Pohjois-Amerikan yliopistojen Itä-Euroopan kielten ja kulttuurien oppiaineisiin.

³ Neuvostoliiton hajoamisen jälkeistä aikaa on usein kutsuttu postkommunistiseksi tai postsosialistiseksi. Pekka Liljan (2003, 220) mukaan on kuitenkin väärin puhua kummastakaan, sillä Neuvostoliitto ei ollut sen paremmin sosialistinen kuin kommunistinenkaan yhteisö vaan totalitaarinen diktatuuri. Englanninkielisessä tutkimuksessa käytetään yleisesti neutraalimpaa termiä post-Soviet, joka kuitenkin taipuu huonosti suomen kieleen.

Suurin osa jälkikoloniaalista lähestymistapaa Neuvostoliiton hajoamisen jälkeiseen kulttuuritilaan soveltavista artikkeleista on ilmestynyt pohjoisamerikkalaisten yliopistojen suhteellisen pienissä englanninkielisissä kielen ja kulttuurintutkimuksen julkaisuissa, joita ovat muun muassa *Lituanus*, *The Sarmatian Review*, *Ulbardus - The Slavic Review of Columbia University*. Osaltaan myös varmasti se, että 1990-luvun postmodernia kirjallisuusteoriaa ei aluksi pidetty ”sopivana” selittämään ”postsosialistisia” kirjallisuuksia, sai katsomaan muihin suuntiin. Vähitellen 1990-luvun loppua kohti ”vapautuneiden” kirjallisuuksien tutkimus alkoi liikkua myös jälkikolonialistisen paradigman suunnassa.

World Literature Today julkaisi vuonna 1991 erikoisnumeron *Literature and Revolution in Eastern Europe*, joka esitteli vapautuneiden kirjallisuuksien tilaa tekstinäyttein ja artikkelein.⁴ Uudet, nuoret ja vapautuneet kirjallisuudet kiinnostivat, mutta alkuperäisteoksista pystyivät nauttimaan vain ne, jotka osasivat entisen Neuvostoliiton kansankieliä. Koska käännöksiä oli tarjolla vähän, vapautuneet kirjallisuudet tarjosivatkin uutta materiaalia lähinnä vertailevalle kirjallisuudentutkimukselle. Vuoden 1994 *Canadian Review of Comparative Literary/Revue Canadienne de Littérature Comparée* -julkaisussa käsiteltiin Bulgarian ja Unkarin kirjallisuutta jälkikoloniaalisessa kontekstissa.⁵ Pala kerrallaan jälkikoloniaalista lähestymistapaa sovitettiin ”postsosialistisiin” kulttuureihin Uralin Länsipuolella, entisestä Jugoslaviasta aina Viroon asti.⁶ Vuonna 1998 Baltian kirjallisuuksia käsittelevässä *World Literature of Today* -julkaisun erikoisnumerossa Violeta Kelertas (1998) liittyy jälkikoloniaalisen lähestymistavan Baltiaan artikkelissaan ”Perceptions of the Self and the Other in Lithuanian Postcolonial Fiction”. Vuonna 2006 ilmestyy Kelertaksen toimittama artikkelikokoelma *Baltic Postcolonialism. On the Boundary of Two Worlds: Identity, Freedom and Moral Imagination in the Baltics*.

Jälkikoloniaalisen teorian soveltamisesta Puolaan ja Ukrainaan saa käsityksen artikkelikokoelmasta *From Sovietology to Postcoloniality: Poland and Ukraine from a Postcolonial*

⁴ Mielenkiinnosta mainittakoon, että virolaissyntyinen Ivar Ivask oli *World Literature Today*:n pitkäaikainen päätoimittaja.

⁵ Beatrice Töttössy (1995) käsittelee artikkelissaan ”Hungarian Postmodernity and Postcoloniality: The Epistemology of a Literature” postmodernin ja postkoloniaalisuuden määritelmien suhdetta kirjallisuuden määritelmiin. Roumiana Deltcheva (1995) puolestaan käsittelee artikkelissaan ”Post-Totalitarian Tendencies in Bulgarian Literature” postkolonialismia yhtenä post-totalitaarisen yhteiskunnan tuottaman kirjallisuuden analysoimisen välineenä.

⁶ Roumiana Deltcheva (1998) käsittelee Bulgarian kirjallisuutta jälkikoloniaalisesta teoriasta käsin artikkelissaan ”The Difficult Topos In-Between: The East Central European Cultural Context as a Post-Coloniality”. Maria Todorova (1997) käsittelee teoksessaan *Imagining the Balkans* sitä, miten Balkan ja balkanilaisuus tuotetaan ja millaisia vaikutuksia näillä representaatioilla on.

Perspective (toim. Korek 2007).⁷ Artikkelikokoelmien vastaanotto on ollut innostunutta ja kasannut odotuksia tulevalle (Ks. Chernetsky 2008, Žilinskas 2008). Sally Boss (2008, 1366) toteaa kuitenkin osuvasti *From Sovietology to Postcoloniality* -teoksen kritiikissä, että se herättää enemmän kysymyksiä kuin antaa vastauksia. Toteamus kuvastaa hyvin jälkikoloniaalisen lähestymistavan ja Itä-Euroopan tutkimuksen suhdetta. Varsinaisia monografioita on ilmestynyt hyvin vähän, mikä osaltaan on vaikuttanut käsittelyyn. Myroslav Shkandrijn (2001) *Russia and Ukraine: Literature and the Discourse of Empire from Napoleonic to Postcolonial Times* on yksi harvoista.

Nopeasti on päädytty tilanteeseen, jossa kommunikoidaan englanniksi teoksista, joista ei ole saatavilla englanninkielisiä käännöksiä. Kieliongelmiin vuoksi jälkikoloniaalisen tutkimuksen uusien alueiden kirjallisuudet ovat jääneet marginaaliin. Ei riitä, että artikkelit kirjoitetaan englanniksi, lukijan on voitava lukea kaunokirjallisuutta. Tällaista ongelmaa ei ole siellä, missä jälkikoloniaalinen teoria pysyttäytyy alkuperäisellä alueellaan, siellä missä kansankielen on korvannut kolonisoijien kieli. Esimerkiksi pakistanilainen Salman Rushdie kommunikoi nigerialaisen Chinua Acheben kanssa englanniksi. Liettuolaiset, latvialaiset ja virolaiset kommunikoivat englanniksi eivät venäjäksi. Yhtenäistä Baltian tai entisen Neuvostoliiton aluetta kattavaa jälkikoloniaalista teoriankehittelyä ei synny, mikäli kaunokirjallisuutta ei käännetä kansankielille, mikäli ”postsosialistisen” kulttuuritilan yhtäläisyyksiä ei huomata, mikäli tieteellisiä artikkeleita ei julkaista englanniksi.

Entisen Neuvostoliiton kulttuuripiirejä koskeva jälkikoloniaalinen teoriankehittely on loistanut poissaolollaan jälkikoloniaalisessa keskustelussa. Sally Boss (2008, 1361) tarjoaa selityksen siihen, miksi entisen Neuvostoliiton alueita ei ole huomattu jälkikoloniaaliseen paradigmaan kuuluviksi. Hänen mukaansa neuvostotasavaltojen liittyminen Neuvostoliittoon on nähty Pohjois-Amerikassa valintana eikä siksi miehityksenä tai alistamisena. Toiseksi Neuvostoliiton pitkä kolonialismin vastainen menneisyys on aiheuttanut sen, että entisiä neuvostotasavaltoja ei ole nähty osana jälkikoloniaalista paradigmaa. Kolmanneksi jälkikoloniaalisen teorian marxilaiset juuret ovat joidenkin mukaan este sille, että Neuvostoliitto nähtäisiin kolonisoijana. (Boss 2008, 1361.)

⁷ Teoksen *From Sovietology to Postcoloniality* artikkelit ovat Södertörne Högskolan konferenssin satoa vuodelta 2005. Suurin osa artikkeleista on luettavissa Itä- ja Keski-Euroopan kulttuurien tutkimukseen keskittyvästä internetjulkaisusta Postcolonial Europe (<http://www.postcolonial-europe.eu>), jota tehdään yhteistyössä Tukholman yliopiston kanssa.

Vaikka jälkikoloniaalista lähestymistapaa sovelletaan entisen Neuvostoliiton alueilla, on kummallista, että kansainvälinen vuoropuhelu kirjallisuudentutkimuksen osalta puuttuu. Siksi ei ole ihme, että David Chioni Mooren (2001) artikkeli ”Is the Post in Postcolonial the Post in Post-Soviet? Toward a Global Postcolonial Critique” PMLA:n kirjallisuudentutkimuksen globalisoitumista käsittelevässä erikoisnumerossa on noussut auktoriteetin asemaan. Artikkeleihin on viitattu usein, kun entisten neuvostotasavaltojen kuuluminen jälkikoloniaaliseen paradigmaan on tarvinnut perusteluja. Artikkelin myötä huomio kiinnittyi myös ranskaksi kirjoittavaan entisen Neuvostoliiton etupiirin valtioista kotoisin olevaan diasporaan. Alison Ricen (2007) on tutkinut Julia Kristevan, Milan Kunderan, Andrei Makinen, Agota Krystofin ja Brina Svitin teoksia jälkikoloniaalisessa viitekehyksessä. Laajemman keskustelun syntymisen ongelmana on, että ranskankielinen ja englanninkielinen tutkimus ei juuri näytä kommunikoivan keskenään Kanadaa lukuun ottamassa.

Venäjän aikaa ennen Neuvostoliittoa on käsitteellistetty enemmän. Venäjän keisarikunnan aikaa ja suurteoksia ja niiden asemaa ja merkitystä keisarikunnan vahvistamisessa on käsitelty muun muassa *The Sarmatian Reviewn* päätoimittaja Ewa M. Thompson (2000) teoksessaan *Imperial Knowledge and Russian Literature*. Nykyaikaan hän tuo käsittelyn artikkelissaan *Postcolonial Russia* teoksessa *A Historical Companion to Postcolonial Literatures – Continental Europe and its Empires* (2008), joka käsittelee laajasti kolonisoijia aina Turkista Ruotsiin. Dragan Kujundzic (2000) käsittelee artikkelissaan ”'After': Russian Post-Colonial Identity” eurooppalaistamisen seurauksia venäläiselle identiteetille.

1.2.1 Jälkikoloniaalisen tutkimusotteen leviäminen Virossa

Jälkikoloniaalisen tutkimuksen tulo Viron kirjallisuustieteeseen ei tarkoita sitä, etteikö samoja teemoja olisi tutkittu aiemmin. Esimerkiksi Liina Lukas (2000) analysoi artikkelissaan ”Eesti rahvusimago muutuminen baltisaksa kirjanduses” virolaisten kuvaamista baltiansaksalaisten kirjailijoiden romaaneissa ilman yhtäkään jälkikoloniaalista teoreetikkoa. Uudelleenitsenäistymisen aika käänsi katseet Viron kulttuurin vierasperäisiin kerroksiin, baltiansaksalaisten jättämiin jälkiin ja toisaalta neuvostomiehityksen jälkiin, osana menneisyyden käsitteellistämisen prosessia. Vuosituhannen vaihteessa alettiin kiinnittää enemmän huomiota siihen, että neuvosto aika oli liian vähän tutkittua. Aiheeseen palaamista perusteltiin sillä, että puoli vuosisataa totalitaarisessa ja suljetussa yhteiskunnassa oli kokemus, joka vaati ja ansaitsi tulla tutkituksi (Krikman ja Olesk 2003, 7).

Artikkelikokoelmat *Kohandumise märgid* (toim. Sarapikk & Kalda & Veidemann 2002) ja *Kohanevad tekstid* (toim. Sarapikk & Kalda 2005) käsittelevät Viron kirjallisuuden toimintastrategioita ”vieraan vallan aikana” sovitautumisen käsitteen kautta. Aihepiirit ja käsitteet tulevat lähelle jälkikoloniaalista paradigmaa, mutta silti näiden artikkelikokoelmien sisällä jälkikolonialismiin viittaa vain yksi tutkija, Eneken Laanes (2005) kääntää katseen nykykulttuuriin ja sivuaa jälkikoloniaalista teoriaa artikkelissaan ”Kohanev identiteet: Jaan Krossi 1990. aastate romaanid”. Menneitä vuosikymmeniä pyrkivät käsitteellistämään myös artikkelikokoelmat *Võim ja kultuur* (toim. Kirkman & Olesk 2003) ja *Võim ja kultuur 2* (toim. Kõiva 2006), jotka käsittelevät vallan ja kulttuurin suhteita.

Vuosituhanen vaihteessa ovat havaittavissa ensimmäiset merkit varsinaisen jälkikolonialismin käsitteen tulosta Viron kirjallisuuden tutkimukseen. Ensimmäisenä murtautuivat jälkikoloniaalisen teorian klassikkoteokset lähdeluetteloihin: Benedict Andersonin *Imagined communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Edward W. Saidin *Culture and Imperialism*, Franz Fanonin *The Wretched of the Earth* ja Homi K. Bhabhan *The Location of Culture* ovat olleet suosituimpia lähde teoksia. Esimerkiksi Epp Annus (2000) käsittelee artikkelissaan ”Kirjanduskaanon ja rahvuslik indentiteet” kaanonin muotoutumista Saidiin, Fanoniin ja Bhabhaan tukeutuen, mutta jälkikoloniaalinen -käsitettä hän ei käytä. Tiit Hennoste (1999) esittelee jälkikolonialismia lyhyesti artikkelissaan ”Kuidas me uurime kirjandust?”. Hän kuuluttaa ”post”-teorioiden, kuten postmodernin ja postkolonialismin, ideologista avaamista.

Rutt Hinrikus (1999, 100) määrittelee kirja-arvostelussaan ”Postkolonialistlik kiresaaga” Viron ensimmäisen võrun murteella kirjoitetun romaanin, Kauksi Üllen teoksen *Paat* (1998), ”virolaisen jälkikolonialistisen romaanin suurenmoiseksi näytteeksi”. Se, mitä jälkikoloniaalinen tarkoittaa, jää epäselväksi. Ajan henkeen sopi, että jälkikoloniaalinen näkökulma yhdistettiin Võrun regionalismiin, võrun ja seton kielen ja kulttuurin nousuun, sillä murteiden käyttö oli sinänsä jo tapaus Viron kirjallisuudessa. Koska kirjallisuus oli sidottu Neuvosto-Viron aikana identiteettiä säilyttävään tehtävään, oikeakielisyyden vaatimus oli normi kaunokirjallisuudessa aina 1930-luvulta 1990-luvulle (Hennoste 2003, 87). Tiit Hennoste (2000,74) esittää artikkelissaan ”Eesti kirjanduse keelest modernismi, postmodernismi ja postkolonialismi taustal”, että Võrun regionalismi esittää puhtaasti jälkikolonialismia. Viron kieli voidaan nähdä kolonisoijana suhteessa etelävirolaisiin võrun ja seton ”kieliin”, sillä viron kirjakielen pohjana ovat pohjoisvirolaiset murteet. Jo se, että Etelä-Viron murteita kutsutaan kieleksi, kertoo siitä, että omalle kielelle haetaan oikeutusta ja tunnustusta. Võrun regionalismi liittyy 1990-luvun alun etnofuturismiksi kutsuttuun taiteelliseen ja

aatteelliseen liikkumiseen. Etnofuturismin aatteellisena ohjelmana on ollut turvata pienten kansojen tulevaisuus yhdistämällä kansanperinnettä ja uusia muotoja, sillä etnofuturistien näkemyksen mukaan pienten kansojen tulevaisuutta uhkaa sulautuminen indoeurooppalaisiin kieliin ja kulttuureihin. Laajemmin tarkoituksena on ollut saattaa suomalais-ugrilaiset alkuperäiskansat yhteen. Taustalla on virolaisen filosofin ja teologin Uku Masingin (1909–1985) boreaalisia kansoja yhdistävä filosofinen ajatusmalli, jonka mukaan muun muassa uralilaisten kielten rakenne luo indoeurooppalaisista kielistä poikkeavan ajatus- ja tunnemaailman. Vaikka monet etnofuturisteiksi julistautuneet kirjailijat ja taiteilijat jatkavat edelleen toimintaansa, etnofuturismi kollektiivisena liikkeenä näyttää menettäneen voimansa.⁸ Jälkikoloniaalinen lähestymistapa löysi nopeasti laajemman mittakaavan. Erilaiset virolaiset vähemmistöidentiteetit ovat sittemmin jääneet jälkikoloniaalisen teorian ulkopuolelle. Mielenkiintoista on, että yhdessäkään artikkelissa ei ole viitattu suurimman vähemmistöryhmän eli vironvenäläisten kirjallisuuteen.

Jälkikoloniaalisen lähestymistavan laajemmat tulkintamahdollisuudet alkoivat tulla esille nopeasti. EACL:n (Estonian Association of Comparative Literature) vuoden 1999 konferenssissa *Culture and Nation at the Turn of Millenium* ajatukset jälkikoloniaalisen tutkimusotteen sopimisesta Viroon tuotiin kansainvälisen tutkijayhteisön arvioitaviksi (Soovik 2006, 163). Konferenssin satoa esiteltiin seuraavan vuoden *Interlitterariassa*.⁹ Tiina Kirss käsitteli jälkikolonialismin ja *fin-de-sièclen* ilmenemistä Ene Mihkelsonin romaanissa *Nime Vaev*, Thomas Salumets Jaan Krossin roolia Viron kansallisen identiteetin synnyssä ja Epp Annus kansallista mytologiaa. Kuitenkin vain Tiina Kirss (2000) esitteli artikkelissaan ”Falling into History: Postcolonialism and Fin-de-siècle in Ene Mihkelson's *Nime vaev*” jälkikolonialismin teoriaa ja mahdollisuuksia soveltaa sitä Viron kirjallisuuden tutkimukseen, vaikka Homi K. Bhabhan teokset *Nation and Narration* ja *The Location of Culture* sekä Benedict Andersonin *Imagined Communities* olivat siteeratuimpia lähteitä muissakin Viron kirjallisuutta käsittelevissä artikkeleissa.

Vuonna 2001 *Keel ja Kirjandus* -lehdessä ilmestynyt Tiina Kirssin artikkeli ”Rändavad Piirid.

⁸ Tutkija Kari Sallamaa on ollut mukana kehittämässä etnofuturismin filosofiaa, suomalais-ugrilaiden kansojen ”pelastusoppia”. Sallamaan teesit löytyvät osoitteesta <http://www.tuglas.fi/illimar/taustalukemiseksi/etnofutu.html>. Hyvän yleiskatsauksen aiheeseen saa Anne Hyvärisen (2005) *Alkukoti*-lehteen kirjoittamasta artikkelista ”Etnofuturismi suomalais-ugrilaista identiteettiä rakentamassa – sekoitus tiedettä, mytologiaa ja politiikkaa”.

⁹ *Interlitteraria* on EACL:n julkaisu, joka on ilmestynyt vuodesta 1996. *Interlitteraria* luotiin foorumiksi, jossa virolainen kirjallisuudentutkimus ja muu maailma voivat vaihtaa ajatuksia. Se julkaisee vertailevan kirjallisuustieteen artikkeleita saksaksi, ranskaksi, englanniksi ja espanjaksi. Sen painopisteenä ovat kulttuurien väliset suhteet kirjallisuudessa.

Postkolonialismi võimalused” käsittelee tarkemmin sitä, miten Viron kirjallisuus voisi hyötyä jälkikolonialistisesta lähestymistavasta. Kirss esittelee teemoja, joihin voisi sopia jälkikolonialistisen lähestymistavan käyttäminen sekä avaa tärkeimpiä käsitteitä. Kirss on artikkeleissaan pyrkinyt järjestelmälliseen teorioiden läpikäymiseen. Jälkikoloniaalisen teorian mahdollisuuksia Neuvosto-Viron kulttuurintutkimuksessa sivuaa myös Eve Annuk (2003) neuvostoajan käsitteellistämien mahdollisuuksia kartoittavassa artikkelissaan ”Totalitarismi ja/või kolonialismi pained. Miks ja kuidas uurida nõukogude aega?”. Annuk perustaa käsittelynsä David Chioni Mooren (2001) artikkeliin ”Is the Post in Postcolonial the Post in Post-Soviet, Toward a Global Postcolonial Critique”. Annukin mielestä (2003, 29) Maimu Bergin romaani ”Ära” neuvostoajan kuvauksena kutsuu jälkikoloniaalista lähestymistapaa.

Kulttuurilehti *Vikerkaarella* on ollut perustamisesta lähtien tärkeä rooli uusien filosofisten ja yhteiskuntakriittisten virtausten esittelyssä Virossa. Vuoden 2003 teemanumero *Mis tuleb pärast postkolonialismi?* esittelee laajasti sitä, mitä jälkikoloniaalisen tutkimusparadigman alle mahtuu aina kaunokirjallisuudesta teoriaan. Ei liene yllättävää, että teoreetikoista Homi K. Bhabha, Gayatri Chakravorty Spivak ja Edward Said ovat keskeisessä asemassa. Jälkikolonialismin ja Viron suhde ei varsinaisesti ole teemanumeron keskeinen aihe eikä edes kirjallisuudentutkimus. Mielenkiintoista on, että kirjallisuudentutkijat toimivat klassikoiden esittelijöinä: Epp Annus (2003) esittelee Homi K. Bhabhan teoriaa artikkelissaan ”Homi Bhabha ja eesti lugeja”, Tiina Kirss (2003) valottaa jälkikoloniaalisen feminismin näkökulmaa artikkelissaan ”Gayatri Chakravorty Spivak : Feminism ja postkolonialismi looklev rada” ja Märt Väljataga (2003) tutustuttaa orientalismiin artikkelissaan ”Edward Said, orientalism, postkolonialism”. Ainoastaan Tiit Hennosten (2003) artikkeli ”Postkolonialism ja Eesti. Väga väike leksikoon” hakee tarttumapintaa Viroon. Hennoste esittelee sanakirjamaisesti pääosin Homi K. Bhabhan käsitteitä, joiden ajattelee sopivan Viroon. Lyhyisiin esittelyihin ei mahdu paljoa perusteluita. Hennosten ”sanakirjan” täydennykseksi Berk Vaher (2003) julkaisee oman artikkelinsa ”Utoopiline, nostalgiline eksootika. Täienduseks Tiit Hennoste leksikonartiklile ’Postkolonialism ja Eesti’”, jossa käsittelee lyhyesti sitä, miten eksotiikan käsite voisi avata menneisyyden mystifiointia. Hennosten artikkeli on Kirssin ”Rändavad piirid” -artikkelin ohella yksi siteeratuimmista artikkeleista virolaisen jälkikoloniaalisen tutkimuksen piirissä, vaikka sen hakuteosmainen esittely on kaukana tieteellisestä argumentoinnista. Molemmat kuitenkin lähtevät liikkeelle pääasiassa Homi K. Bhabhan käsitteiden mukauttamisesta. Vuoden 2005 *Vikerkaaren* teemanumerossa *Rahvused, kolonialism ja maailmakirjandus* Piret Peiker käsittelee itäeurooppalaista kehitysromaanin jälkikolonialismin viitekehityksessä artikkelissaan ”Ida-Euroopa

kirjandus postkoloniaalsest vaatenurgast”.

Vuonna 2006 ilmestynyt Violeta Kelertaksen toimittama artikkelikokoelma *Baltic Postcolonialism. On the Boundary of Two Worlds: Identity, Freedom and Moral Imagination in the Baltics* esittelee virolaista, latvialaista ja liettualaista jälkikoloniaalista kirjallisuudentutkimusta. Virolaisilta tutkijoilta on mukana kuusi artikkelia. Tutkijoista Tiina Kirss ja Piret Peiker sitovat artikkelinsa vahvasti jälkikoloniaaliseen teoriaan ja perustelevat tutkimusotettaan. Tiina Kirss käsittelee Viivi Luikin teosta *Historian kauneus* artikkelissaan ”Viivi Luik's The Beauty of History: Aestheticized Violence and the Postcolonial in the Contemporary Estonian novel” sekä Ene Mihkelsonin teosta *Nime vaev* ”Interstitial histories: Ene Mihkelson's *Labor of Naming*”. Piret Peiker puolestaan käsittelee runoilija Lydia Koidulan vironkielistä käännöstä saksankielisestä W. O. Hornin teoksesta *Huaskar* artikkelissaan ”Postcolonial Change: Power, Peru and Estonian Literature”. Hornin alkuperäisteos käsittelee perulaisten taistelua espanjalaisia konkistadoreja vastaan. Peikerin mukaan Koidulan vapaamuotoinen käännös muokkaa ydinkysymyksiä tavalla, joka avaa 1900-luvun alun jälkikoloniaalista tilannetta Virossa.¹⁰

Thomas Salumets käsittelee runoilija, esseisti ja filosofi Jaan Kaplinskin näkemyksiä virolaisen kulttuurin asemasta ja tulevaisuudesta eurooppalaisen kulttuurin puristuksessa artikkelissaan ”Conflicted Consciousness: Jaan Kaplinski and the Legacy of Intra-European Postcolonialism in Estonia”. Salumets viittaa muutamissa kohdin jälkikoloniaaliseen teoriakirjallisuuteen, mutta ei varsinaisesti sido näkemystään jälkikoloniaaliseen teoriaan.

Maire Jaanus sitoo artikkelinsa psykoanalyttiseen teoriaan, etenkin Jacques Lacanin näkemyksiin. Yhteys jälkikoloniaaliseen teoriaan jää epäselväksi. Aiheet käsittelevät menneisyyttä ja sen vaikutusta nykyisyydessä – oleellisia teemoja jälkikoloniaalisessa tutkimuksessa – mutta edes käsitteellisellä tasolla Jaanus ei sivua jälkikoloniaalista teoriaa. Artikkelissaan ”Estonia and Pain: Jaan Kross's *The Czar's Madman*” Jaanus käsittelee Jaan Krossin *Keisarin hullua* trauman, kärsimyksen ja kivun käsitteiden kautta. Artikkelissa ”Estonia's Time and Monumental Time” Jaanus käsittelee Emil Toden *Enkelten siemen* –teoksen aikakäsitystä. Jaanus pitää muun muassa maagisen realismin käyttöä postmodernina kerrontateknisenä valintana eikä näe sitä esimerkiksi jälkikoloniaalisen ongelmallisen identiteetin ilmaisun välineenä tai muuten sido postmodernin käsitettä jälkikoloniaaliseen teoriaan.

Baltic Postcolonialism -teoksessa ei ole yhteistä linjaa, joka yhdistäisi selkeästi Baltian

¹⁰ Ilmeisesti Piret Peikerin artikkeli perustuu hänen vuonna 2001 hyväksytyyn, julkaisemattomaan pro gradu – tutkielmaansa *Post-Colonial Change: Power, Peru, and Estonian Literature: a Comparative Analysis of W. O. Horn's "Huaskar" and Lydia Koidula's "The Last Inca of Peru"*.

jälkikoloniaaliseen paradigmaan. Artikkelit on julkaistu viimeisen kymmenen vuoden aikana. Alkuperäiset julkaisutiedot on jostain syystä jätetty mainitsematta. Baltiaa koskevia yleisiä linjoja hahmottelevat Kārlis Račevskis (2006) artikkelissaan "Toward a Postcolonial Perspective on the Baltic States" ja Karl E. Jirgens (2006) artikkelissaan "Fusion of Discourse: Postcolonial/Postmodern Horizons in Baltic Culture".

Jälkikoloniaalista lähestymistapaa ovat houkutteleet 1990-luvun maineikkaimpien virolaisten kirjailijoiden menestysteokset. Kirjailijoista ovat esillä Andurs Kivirähk, Viivi Luik, Eemil Tode alias Tõnu Õnnepalu, Ene Mihkelson ja tietenkin Jaan Kross ja Jaan Kaplinski. Vaikka monet artikkelit viittaavat samoihin kirjailijoihin, varsinaista keskustelua on käyty vain Noor-Eesti -ryhmittymän ympärillä. Noor-Eesti -ryhmittymän 100-vuotisjuhlia vietettiin vuonna 2005 kansainvälisessä Noor-Eesti 100 -seminaarissa Tallinnassa. Noor-Eestin toiminta on paljon tutkittua ja juhluvuosi kutsui tulkitsemaan aihetta uudesta perspektiivistä. Seminaariesitelmien pohjalta koostettiin artikkelikokoelma *Noor-Eesti 100: kriitilisi ja võrdlevaid tagasivaateid*. Tiit Hennoste (2006) jäsentää kokoelman artikkelissaan "Noor-Eesti kui lõpetamata enesekoloniseerimisprojekt" 1900-luvun alun Noor-Eesti -ryhmittymän Eurooppaan pyrkimistä jälkikoloniaalisen teorian viitekehysessä. Hennoste käyttää omintakeista itsekolonisaation käsitettä, jolla hän tarkoittaa prosessia, jossa Noor-Eesti -ryhmittymän jäsenet vapaaehtoisesti omaksuvat eurooppalaiset kirjalliset arvot parempina kuin omansa. Hennosten kärkeviin ajatuksiin itsekolonisaatiosta ottaa kantaa Aare Pilv (2007) artikkelissaan "Sa oled mulle teine. Teisusest eesti kultuuri eneseanalüüsis". Aiheesta jatkaa vielä Tiina Kirss (2008) artikkelillaan "Subalternaties and subversions. Inventing postcolonialism, inventing Young Estonia". Noor-Eesti-ryhmittymän ympärillä käyty keskustelu poikkeaa muusta jälkikoloniaalisesta keskustelusta Virossa, sillä tavallisimmin jälkikoloniaalista teoriaa käsittelevät artikkelit ovat jääneet yksittäisiksi puheenvuoroiksi. Hennoste (2008) jatkaa vielä aiheesta artikkelissaan "Noor-Eesti enesekoloniseerimisprojekti. Teine osa. Olulised kirjandusmõttemissid ja nende suhted kolonialismiga 20. sajandi algupoole eesti kirjanduses".

Neuvostoliiton jälkeisen kontekstin aiheuttamia erityiskysymyksiä käsittelee Epp Annus (2007) artikkelissaan "Postkolonialismist Sostkolonialismi". Hän esittää, että jälkikolonialismin käsite pitäisi korvata käsitteillä *hiliskolonialism* I. myöhäiskolonialismi tai *sotskolonialism* I. sosialistinen kolonialismi, koska käsite jälkikolonialismi ei tee oikeutta epätyypillisille kolonisoija-kolonisoitu -suhteille. Annusin artikkeli on jäänyt lähes huomiotta, vaikka monissa yhteyksissä on peräänkuulutettu jälkikoloniaalisen teorian mukauttamista neuvostoajan jälkeiseen kontekstiin.

Artikkelikokoelma *Rahvuskultuur ja tema teised* (toim. Undusk 2008) jäsentää virolaista

kansalliskulttuuria toiseuden näkökulmasta. Ulrike Plath (2008) käsittelee artikkelissaan ”’Euroopa viimased metslased’: eestlased saksa koloniaaldiskursis 1770–1870” virolaisia Saksan koloniaalidiskurssissa jälkikoloniaalisen teorian avulla. Vaikka artikkeli ei käsittele kaunokirjallisuutta sen teoretisoinnit avaavat sitä, miten voidaan jäsentää Saksan vallan aikaista kulttuuritilaa jälkikoloniaalisen lähestymistavan avulla.

Yhteenvetoa Viron ja jälkikolonialismin suhteista ovat tehneet artikkeleissaan Ene-Reet Soovik ja Cornelius Hasselblatt. Ene-Reet Soovik (2006) tekee lyhyen katsauksen jälkikolonialismin käsitteen tuloon ja leviämiseen Viron kirjallisuustieteessä artikkelissaan ”How Newness Enters a Country”. Soovikin artikkelin pääpaino on kuitenkin siinä, miten jälkikoloniaalisen kaanonin keskeisiä kaunokirjallisia teoksia on markkinoitu Virossa. Muun muassa Arundhati Roy’n teosta *The God of Small Things* markkinoitiin eksotiikalla vuonna 1997. Soovik kiinnittää huomiota myös kääntämiseen, sillä käänösprosessi voi hävittää teoksen kielellisen vastarinnan strategian tason (Soovik 2006, 171). Cornelius Hasselblatt (2008) käsittelee artikkelissaan ”The Postcolonial Trap – features of recent Estonian discourse patterns” jälkikoloniaalisen keskustelun ongelmakohtia. Varsinaisesta diskurssianalyysistä ei ole kyse, vaikka artikkelin nimi antaa niin olettaa. Hasselblatt esittelee omintakeisen mallin, joka selittää sitä, miten kolonisoijan ja kolonisoidun arvojen kohtaaminen synnyttää mustavalkoajattelun ansan, josta on vaikea päästä pois. Kaikki lähtee kolonisoidun ja kolonisoijan asetelmasta, jossa kaikki kolonisoitu nähdään parempana kuin kolonisoija. Kaikki kolonisoijaan liittyvä on negatiivista. Jos Neuvostoliiton virallinen kanta vastustaa fasismia, siinä täytyy olla jotain vikaa, koska Neuvostoliitossa on vikaa. Yhtäkkiä fasismi ei näytäkään enää niin vieroksuttavalta. Jos Neuvostoliitossa on vikaa, silloin kaikessa sen kannattamassa täytyy olla jotain vikaa. Tällainen ajattelu sitoo kolonisoidun entistä tiiviimmin kolonisoijaan. Hasselblattin malli selittää, miksi kaikkea ulkomaalaista arvostetaan tai miksi Konstantin Pätsistä tuli sankari tai miksi pakolaisvirolainen kirjallisuus oli automaattisesti parempaa kuin neuvostovirolainen kirjallisuus tai miksi sukupuolten tasa-arvo saati feminismi eivät kiinnosta ketään. Hasselblattin artikkeli liikkuu yleisellä tasolla eikä keskity kirjallisuustieteen erityiskysymyksiin.

Viron kirjallisuudentutkimuksen kentän ulkopuolelta katsottuna on vaikea arvioida, kuinka elinvoimaista jälkikoloniaalinen tutkimus Virossa on. Vielä ei oikein voi sanoa, ovatko hiipumisen merkit näkyvissä, vai tuleeko jälkikoloniaalisesta tutkimuksesta seuraavien vuosien suosituin lopputöiden aihe yliopistossa. Korkeakouluissa kirjallisuuden laitoksilla jälkikoloniaalinen

lähestymistapa on saanut jonkinlaisen jalansijan opiskelijoiden keskuudessa.¹¹ Silti tähän mennessä Viron jälkikolonialismiin liittyen on tehty vain yksi pro gradu -työ: Piret Peikerin (2001) *Postcolonial Change: Power, Peru and Estonian Literature: a Comparative Analysis of W. O. Horn's "Huaskar" and Lydia Koidula's "The Last Inca of Peru"*. Jos Märta Väljataga (2007b, 690) on uskominen, kirjallisuustieteellisten väitöskirjojen väittelytilaisuuksissa on kuultu sellaisiakin kysymyksiä, miksi Homi K. Bhabhan nimeä ei löydy lähdeluettelosta. Teoreetikoita käytetään, mutta jälkikoloniaalinen käsitettä ei. Esimerkiksi Eneken Laanes (2009) avaa väitöskirjassaan *Lepitamatud Dialoogid: subjekt ja mälu nõukogudejärgses eesti romaanis* virolaisen nykykirjallisuuden suhdetta muistipolitiikkaan ja käyttää hyväksi myös muun muassa Homi K. Bhabhan käsitteitä mutta ei varsinaisesti ota kantaa jälkikoloniaaliseen teoriaan. Minkäänlaista yhteisymmärrystä ei ole saavutettu siitä, miten ja missä määrin jälkikoloniaalinen lähestymistapa pätee virolaiseen kulttuuriin. Keskustelu jälkikolonialististen teorioiden soveltamisesta on vielä alussa. Vaikka jälkikoloniaalisen teorian ongelmat tiedostetaan, jälkikoloniaalisen lähestymistavan teoreettista kehittelyä on varsin vähän.

1.3 Tutkimusaineisto

Tutkimukseni empiirisen analyysin kohteena ovat vuosina 1999–2008 ilmestyneet kirjallisuustieteelliset artikkelit, jotka yhdistävät jälkikoloniaalisen lähestymistavan Viron kirjallisuuteen. On myös huomattava, että Virossa käytetään jälkikoloniaalista tutkimusotetta sen vakiintuneessa merkityksessä yleisen kirjallisuustieteen puolella esimerkiksi Aasian, Etelä-Amerikan ja Afrikan kirjallisuuden tutkimuksessa. Osaltaan tämä vaikuttaa siihen, miten jälkikoloniaalinen teoria tulkitaan ja miten jälkikoloniaalinen tutkimusote muovautuu Virossa. Tutkimukseni kannalta on kuitenkin oleellisempaa keskittyä niihin artikkeleihin, jotka keskittyvät Viron kirjallisuuden tutkimukseen. Olennaisiksi tutkimukseni kannalta eivät myöskään muodostu sellaiset artikkelit, jotka siteeraavat kyllä jälkikoloniaalisia teoreetikkoja, mutta jotka eivät varsinaisesti nimeä Viroa kuuluvaksi jälkikoloniaalisen tutkimuksen paradigmaan tai näkevät jälkikoloniaalisen lähestymisen ongelmattomana.

Tällaisia artikkeleita ovat muun muassa Violeta Kelertaksen toimittamassa artikkelikokoelmassa *Baltic Postcolonialism. On the Boundary of Two Worlds: Identity, Freedom*

¹¹ Mart Velsker (2006, 267) viittaa omaan kokemukseensa Tarton yliopiston kirjallisten töiden tarkastajana ja toteaa, että jälkikolonialismi on suosittu aihe.

and Moral Imagination in the Baltics ilmestyneet Maire Jaanusin artikkelit ”Estonia’s Time and Monumental Time” ja ”Estonia and Pain: Jaan Kross's The Czar's Madman” sekä *Thomas Salumetsin artikkeli* ”Conflicted Consciousness: Jaan Kaplinski and the Legacy of Intra-European Postcolonialism in Estonia”. Ongelmallisia ovat myös Tiina Kirssin artikkelit ”Viivi Luik’s The Beauty of History. Aestheticized Violence and the Postcolonial in the Contemporary Estonian Novel” sekä ”Interstitial Histories: Ene Mihkelson’s Labor of Naming”, sillä ne ovat keskittyvät hyvin yksityiskohtaiseen Homi K. Bhabhan käsitteistä lähtevään teosanalyysiin. Kirssin (2001, 681) periaate on, että vain empiirisesti kokeilemalla käsitteitä voidaan saada selvyys siihen, miten jälkikoloniaalinen teoria sopii Viron kirjallisuuteen. Samoin Piret Peikerin ”Postcolonial Change. Power, Peru and Estonian Literature” on yksityiskohtainen analyysi, jossa yleistyksille on vähän sijaa. Vaikka Salumetsin artikkeli keskittyy Jaan Kaplinskin tuotannon analysointiin, se puolustaa paikkaansa aineistossa, koska ottaa kantaa itsekolonisaation kysymykseen. Kirssin ja Peikerin artikkelit kuitenkin kertovat jotain teorian kotouttamisprosessiin liittyvistä diskursseista ja siksi niiden mukanaolo on perusteltua.

Jäljelle jäävä aineisto on varsin suppea ja jälkikoloniaalisen teorian käsittely aineistossa on kirjavaa. Osa artikkeleista on käsittelytavaltaan enemmän esseemäisiä kuin tieteellisiä. Suurin osa artikkeleista keskittyy yksittäisiin teoksiin ja niiden analysointiin jälkikoloniaalisen teorian viitekehyydessä. Osa artikkeleista sivuaa teoriaa muiden teoreettisten kysymysten esimerkiksi kaanonin yhteydessä. Vaikka jälkikolonialistisen teorian soveltamisen ongelmat tiedostetaan, teoreettista pohjaa esitteleviä artikkeleita on vain muutama. Yleistäen voisi sanoa, että joko tehdään laajoja yleistyksiä tai sitten keskitytään hyvin kapeaan alueeseen, välimuodot puuttuvat. Tutkimukseni kannalta olennaisia ovat kaikki ne artikkelit, joissa teorian käyttöä Viron kontekstissa perustellaan jollakin tavalla. Suorasanaisesti perusteluun keskittyvät Tiina Kirssin (2001) ”Rändavad piirid: postkolonialismi võimalused” ja Epp Annusen (2007) ”Postkolonialismist sostkolonialismini” sekä Tiit Hennosten (2003) ”Postkolonialism ja Eesti. Väga väike leksikoon”. Muissa artikkeleissa jälkikoloniaalisen teorian problematisoinnit eivät ole artikkelin pääasia.

Suurin osa artikkeleista on etsitty virolaisesta artikkelitietokannasta nimeltä Eesti Artiklite Anmebaas (ISE). Jälkikolonialismia ja kirjallisuutta on käsitelty myös sanoma- ja aikakauslehtien kirjallisuusosioissa, mutta olen rajannut aineiston tieteellisiä artikkeleita julkaiseviin aikakausjulkaisuihin, joista mukana ovat *Vikerkaar*, *Keel ja Kirjandus* sekä EACL:n (Estonian Association of Comparative Literature) julkaisema vuosittain ilmestyvä *Interlitteraria*. *Vikerkaar* on vuodesta 1986 ilmestynyt kulttuurilehti, jonka tarkoituksena on tutustuttaa nimensä mukaisesti

(vikerkaar tarkoittaa suomeksi sateenkaarta) monipuolisesti kulttuurin, filosofian ja humanististen tieteiden uusimpiin virtauksiin. Siinä missä *Vikerkaar* julkaisee artikkeleiden lisäksi kaunokirjallisuutta, haastatteluja, käänösartikkeleita sekä näytteitä virolaisesta nykyaikaisesta, *Keel ja kirjandus* on tieteellinen julkaisu, joka on listattu muun muassa MLA:n (Modern Language Association) tietokantaan ja jossa julkaistavat artikkelit tarkistetaan. *Keel ja kirjandus* on julkaissut vuodesta 1958 lähtien Eesti Teaduste akadeemia (Viron tiedeakatemia) ja Eesti kirjanike liit (Viron kirjailijaliitto). Artikkelien lisäksi lehdessä julkaistaan esseitä, kirja-arvosteluja ja ajankohtaiskatsauksia. *Keel ja kirjandus* -julkaisussa ilmestyneitä artikkeleita voi pitää tieteellisinä artikkeleina. Epp Annusin molemmat artikkelit ”Kirjanduskaanon ja rahvuslik identiteet” (2000) sekä ”Postkolonialismist sotskolonialismini” (2007) sekä Tiina Kirssin (2001) ”Rändavad piirid: postkolonialismi võimalused” ovat ilmestyneet *Keel ja Kirjandus* -julkaisussa. Viime aikoina *Keel ja Kirjandus* -julkaisussa ei ole julkaistu jälkikolonialismia sivuavia artikkeleita. Viimeiseksi näyttää jääneen päätoimittaja Joel Sangin (2007) jälkikolonialisista ja jälkimoderin teorian soveltamista kritisoiva kannanotto ”Teaduseröögatused ja moe viimane sõna”.

Vikerkaaressa puolestaan on julkaistu Ruut Hinrikusen kirja-arvostelu ”Postkolonialistlik kiresaaga” (1999) Tiit Hennosten artikkelit ”Eesti kirjanduse keelest modernismi, postmodernismi ja postkolonialismi taustal” (2000) sekä ”Postkolonialism ja Eesti. Väga väike leksikoon” (2003), Berk Vaherin lisäys edelliselle ”Utopilinen, nostalgiline eksootika. Täienduseks Hennoste leksikonartiklile” (2003) sekä Aare Pilven ”Sa oled mulle teine. Teisusest eesti kultuuri eneseanalüüs” (2007), joka kommentoi Hennosten näkemystä Noor-Eesti -ryhmittymän toiminnan jälkikolonialisesta tulkinnasta. Piret Peikeriltä on mukana artikkeli, joista toinen ”Ida-Euroopa kirjandus postkoloniaalsest vaatenurgast” (2005) on ilmestynyt *Vikerkaaressa*.

Interlitetaria -julkaisussa on käsitelty laajasti Viron kirjallisuuden suhdetta historialliseen kontekstiin, mutta aineistolleni asettamani kriteerit täyttävät vain Tiina Kirssin (2000) artikkeli ”Falling in to History: Postcolonialism and Fin-de-siècle in Ene Mihkleson’s Nime vaev” sekä Ene-Reet Soovikin (2006) ”How Newness Enters a Country: Reception of the “Postcolonial” in Estonia”.

Aineistossani on myös artikkeleita eri artikkelikokoelmista. Tiina Kirssin (2008) artikkeli ”Subalternities and subversions. Inventing postcolonialism, inventing Young Estonia” sekä Cornelius Hasselblattin (2008) artikkeli ”The Postcolonial Trap – features of recent Estonian discourse patterns” on julkaistu Groeningenin yliopiston *Fenno-Ugrica* Groeningana -julkaisusarjassa ilmestyneessä kokoelmassa *End of Autonomy? Studies in Estonian Culture*.

Violeta Kelertaksen (2006) toimittamasta artikkelikokoelmasta *Baltic Postcolonialism. On*

the Boundary of Two Worlds: Identity, Freedom and Moral Imagination in the Baltics on viisi Viron kirjallisuutta koskevaa artikkelia. Tiit Hennosten Noor-Eesti –ryhmittymää käsittelevistä artikkeleista ”Noor-Eesti kui lõpetamata enesekoloniseerimisprojekt” on julkaistu kokoelmassa *Noor-Eesti 100: kriitilisi ja võrdlevaid tagasivaateid* (2008) sekä jatko-osa ”Noor-Eesti enesekoloniseerimisprojket. Teine osa. Olulised kirjandusmõtteviisid ja nende suhted kolonialismiga 20. sajandi algupoole eesti kirjanduses” teoksessa *Noor-Eesti kümme aastat: esteetika ja tähendus* (2006). Hennosten (2008) toinen artikkeli ei kuitenkaan tuo oleellisesti uutta itsekolonisaation kysymykseen tai jälkikoloniaalisen teorian sopeuttamiseen, joten se rajautuu aineiston ulkopuolelle.

Aineistoni koostuu yhteensä 20:sta hyvin erityyilisestä artikkelista. Sivumääräisesti Tiina Kirssin osuus korostuu, sillä häneltä on kaikkiaan viisi artikkelia. Toisaalta Kirssin artikkelien sisältö eroaa muista niin, että käsittelyssä hänen osuutensa ei korostu. Hallitseva osuus on myös Tiit Hennosten ajatusten kehittelyllä, sillä neljän artikkelin lisäksi hänen ajatuksiinsa otetaan kantaa muissa artikkeleissa.

2 Tutkimusmenetelmä

2.1 Vastaanottotutkimuksen viitekehys

Tutkimukseni asettuu vastaanottotutkimuksen traditioon. Kirjallisuudentutkimuksessa vastaanoton tutkimuksen keskiössä ovat olleet reseptioestetiikan koulukunnan saksalaiset edustajat Hans-Robert Jauss ja Wolfgang Iser. Kirjallisuudentutkimuksessa vastaanotontutkimus on keskittynyt kaunokirjallisuuteen. Tutkimuksessani en tutki yhden kaunokirjallisen teoksen vastaanottoa ja siksi kirjallisuudentutkimuksen traditiosta ponnistavan vastaanoton tutkimuksen käsitteet eivät sovi kuvaamaan laajempaa kulttuuriteorian vastaanottoa.

Tässä tutkimuksessa vastaanoton tutkimus sijoittuu lähestymistapansa puolesta kulttuurintutkimuksen lähtökohtiin. Vaikka eri paradigmoilla on eri lähtökohdat, vastaanoton tutkimuksella on kuitenkin yhtymäkohtia: merkitys muodostuu vastaanotossa, tulkitsijan rooli on aktiivinen, merkitys on kontekstuaalista (Kovala 2007, 177).

Reseptio suomennetaan yleensä vastaanotoksi tai tulkinnaksi. Vaikka teorian vastaanotto on teorian tulkintaa, käytän käsitettä vastaanotto. Koen, että tulkinta käsitteenä kantaa mukanaan asetelman alkuperäisestä ja oikeasta merkityksestä, jota vastaan tulkinta asettautuu vähempiarvoisena.

Jälkikoloniaalisen teorian monitulkintaisuus tekee vastaanottotutkimuksen metodin valitsemisen haasteelliseksi. Tutkimusaineiston epätasaisuus asettaa vaatimuksia tutkimusmetodin valinnalle. Koska artikkelit kartoittavat jälkikoloniaalisen lähestymistavan mahdollisia sovelluksia, niissä otetaan kantaa – usein hyvin lyhyestikin – tavattoman laajoihin kysymyksiin. Useat artikkelit ovat pikemminkin tieteellisiä heittoja ja avauksia tiedeyhteisön sisällä kuin tieteellisiä tutkimuksia. Aineisto ei esimerkiksi mahdollista järeän tieteenfilosofiasta ponnistavan käsiteanalyysin tai argumentaatioanalyysin tekemistä. Seuraukset saattaisivat olla samat kuin ampuisi karpästä tykillä. Tällainen tapa korostaisi yksittäisten tutkijoiden roolia tarpeettomasti; en ole kiinnostunut yksittäisten tutkijoiden mielipiteistä, vaan haluan tavoittaa laajemman näkökulman merkityksenantoprosessiin.

Sisällön analyysi on yksi tapa tutkia vastaanottoa. Se kuitenkin edellyttäisi, että ensin vastattaisiin siihen, mitä jälkikolonialistinen tutkimus on. Toinen vaihtoehto olisi tarkkailla yksittäisten teoreetikoiden vastaanottoa. En ole kuitenkaan kiinnostunut jälkikoloniaalisesta teoriasta siinä mielessä, että teoreettinen sisältö nousisi tärkeimmäksi kysymykseksi. Esimerkiksi

Homi K. Bhabhan käsitteiden vastaanoton tutkiminen ei tavoittaisi jälkikoloniaalisen teorian soveltamisen laajempaa kontekstia. Mitä -kysymyksen sijaan olen kiinnostunut siitä, miten merkitykset syntyvät, miten teorit matkustavat ja miten ne ennen kaikkea – laskeutuvat. En ole niinkään kiinnostunut merkityksestä kuin merkityksellistämisestä, siitä miten merkitys syntyy kontekstissa. Mielenkiintoista aineistossa on tulkinnan tapojen luomat jännitteet. Kovalan (2007, 190) mukaan sisältöanalyysissä usein pois rajautuvia subjektiivisia ja kontekstuaalisia merkityksiä sekä ristiriitaisia merkityssuhteita voi yrittää tavoitella diskurssianalyysin avulla.

Diskurssintutkimuksen metodit tavoittavat paremmin sen, miten ymmärrys jälkikoloniaalisen lähestymistavan mahdollisuuksista syntyy Viron kontekstissa. Ovathan diskurssintutkimuksen ydinaluetta merkitysten neuvottelut sekä siihen liittyvät jännitteet, käytänteet, säännöt, ehdot ja seuraukset (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 12). Diskurssintutkimuksen metodeita on käyttänyt vastaanoton tutkimuksessa muun muassa Anna Helle (2009) väitöskirjassaan *Jäljet sanoissa: jälkistrukturalistisen kirjallisuuskäsityksen tulo 1980 -luvun Suomeen*.

2.2 Diskurssintutkimus metodina

Lähestymistapani nojautuu kriittisen diskurssintutkimuksen väljään teoreettis-metodiseen viitekehykseen. Diskurssintutkimusta tehdään monella alalla ja monella tavalla, mutta voidaan sanoa, että ”diskurssintutkijoita yhdistää kiinnostus merkityksen sosiaaliseen rakentumiseen sekä kielenkäytön mikrotason ja laajemman yhteiskunnallisen makrotason yhtäaikaisen läsnäolon tapoihin (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 7). Yhtä oikeaa diskurssintutkimuksen tapaa ei ole, vaan on mahdollista valita monista tavoista omiin lähtökohtiin ja tavoitteisiin sekä käytettävään aikaan nähden sopiva välineistö. Kuvaavaa on, että Pekka Pälli (2003, 27) kutsuu tällaista työkalujen eklektisen valinnan mahdollistavaa otetta ”diskurssianalyttiseksi fuusiokeittiöksi”. Omien työkalujeni keräämistä on ohjannut halu tietää, mitä jälkikoloniaalisen teorian vastaanotossa tapahtuu. Jälkikoloniaalisen teorian reartikulaatiota koskevat osiot muodostavat tarkkailun kohteeni. Reartikulaatiolla tarkoitetaan asioiden kytkemistä tai niveltämistä uusiin yhteyksiin (Lehtonen & Löytty 2007, 115). Niveltämiskohdissa jälkikoloniaalisen teorian käsitteet ja tavoitteet jumiutuvat ja niille on etsittävä uusia määritelmiä. Niveltämiskohdissa tapahtuvaa hankausta analysoin diskurssin ja strategian käsitteiden kautta. Niveltämiskohdissa rakentuu käsitys jälkikoloniaalisen merkityksellisyydestä, vastaanottodiskurssista.

Yleisimmin diskurssianalyysin traditiot jaetaan kielitieteellisiin ja yhteiskunnallisiin

suuntauksiin. Yhteiskuntatieteilijät käsittävät diskurssin kielitieteilijöitä laajemmin merkityssysteemeinä, tapoina rakentaa tietoa ja sosiaalisia käytänteitä. Yhteiskuntatieteissä diskurssi voi olla teoreettisempi käsite. Kielitieteilijöille diskurssi on nimenomaan kirjoitusta tai puhetta. (Ks. Luukka 2000, 134–135.) Jako on kielitieteellisiin ja yhteiskunnallisiin diskurssianalyysin suuntauksiin ei ole ehdoton, sillä esimerkiksi Michel Foucaultin ajatukset kielestä ja vallasta ovat levittäytyneet myös kielitieteeseen.

Diskurssintutkimuksen tekemisen tapaa voidaan määritellä suhteessa valtaan ja ideologiaan. Kriittisellä diskurssintutkimuksella (Critical Discourse Analysis, CDA) viitataan perinteisesti tutkimusorientaatioon, jossa tutkimuksen tehtävänä on tarkastella sitä, miten alistussuhteita ylläpidetään ja oikeutetaan (Jokinen & Juhila 1999, 86). Vallitsevien alistussuhteiden kyseenalaistaminen ja purkaminen ei ole tutkimuksen lähtökohta, mutta tutkimuksen sivuaa diskurssien järjestystä, koska diskurssit eivät ole mitään yksimielisiä harmonisia kokonaisuuksia, vaan diskursseissa ja diskurssien välillä on kamppailua.¹²

Aihettani olisi mahdollista jäsentää esimerkiksi sosiologisen diskurssintutkimuksen lähtökohdista. Gilbert & Mulkay (1984) sekä Latour & Woolgar (1981) ovat käsitelleet tieteellisen diskurssin tutkimista diskurssianalyttisesti. Latour & Woolgar tutkivat kaikkea tiedemiesten viestintää aina laboratoriotyöskentelystä rahoitushakemusten tekemiseen ja julkaisutoimintaan. Gilbert & Mulkay tutkivat sitä, miten biokemistit perustelevat omat tieteelliset näkemyksensä. Myös diskurssianalyttinen faktan tutkimus (Ks. Juhila 1993, Edwards & Potter 1992) sivuaa tutkimuksen lähtökohtia, sillä vastaanottoa olisi mahdollista tarkastella faktuaalistamisstrategiana eli todeksi tekemisenä. Tutkimuksen kannalta tämä voisi tarkoittaa sitä, että tarkkailisin sitä, miten esimerkiksi tietyt asiat, vaikkapa Viron määrittelyminen jälkikoloniaaliseksi yhteiskunnaksi, saadaan näyttämään kiistattomilta tosiasioilta kielellisin keinoin. Vaikka faktuaalistamisstrategiat voivat olla samoja kuin vastaanoton strategiat, esimerkiksi piilotettu auktoriteettiin vetoaminen, matkustavaa teoriaa mukautetaan muillakin tavoilla, mutta ennen kaikkea jälkikoloniaalisen teorian vastaanotolla on muitakin päämääriä kuin teorian todeksi tekeminen, faktuaalistaminen. Teun van Dijk (1985) rakentaa muun muassa käsitteillään ”makrosäännöt” ja ”superstrukturi” diskurssin kognitiivista ulottuvuutta. Käsitteiden avulla voisi varmastikin analysoida vastaanoton

¹² Kriittisen diskurssintutkimuksen vire näkyy toisella tapaa tutkimuksessani: Määrittelyissä nojaan vahvasti suomenkieliseen diskurssintutkimukseen ja jälkikoloniaaliseen tutkimukseen. Valinta on tietoinen. Varsinkaan jälkikoloniaalisen tutkimuksen parissa ei ole mitään syytä nähdä Suomessa tehtyä jälkikoloniaalista tutkimusta vähempiarvoisena tai epäluotettavampana kuin englanninkielistä tutkimusta.

erilaisten funktioiden yhteyttä kontekstiin ja kielen tasoon, mutta tarjottava välineistö määräisi ennakkoon esimerkiksi säännöt. Tarkoituksen ei kuitenkaan ole kuvata säännöstöä.

Diskurssianalyysi lähestymistapana nojaa konstruktionistiseen näkökulmaan. Se tarkoittaa sitä, että merkitykset tuotetaan sosiaalisesti, myös kulttuuriteoriat. Mikään ei merkitse itsessään ja yksin mitään. Kieli ei heijasta todellisuutta eikä siten merkityksiä, vaan se luo merkityksiä. Merkitysten rakentuminen on kontekstisidonnaista. Tästä määritelmästä käsin diskurssianalyysillä tarkoitetaan kielen käytön tutkimusta, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan kielellisesti erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (ks. Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 9-10). Näkökulma avaa jälkikoloniaalisen teorian tai minkä tahansa tieteellisen teorian toimimista uudella tavalla. Ainakin pro gradun tekijän näkökulmasta teoria näyttäytyy usein oikein ymmärtämisen ja auktoriteetin kysymyksenä. Diskurssintutkimuksen mukaan merkitykset eivät kuitenkaan ole itsestään selviä ja pysyviä, vaan ne muuttuvat ja niitä voidaan muuttaa. Ei ole syytä ajatella, että jälkikoloniaalinen teoria tiedon muodostamisen diskurssina olisi poikkeus.

2.2.1 Diskurssi

Diskurssintutkimuksen käsitteistä työni kannalta tärkeimmät ovat diskurssi ja strategia. Muut käsitteet määrittelen niiden käyttöyhteydessä. Diskurssin voi määritellä monella tavalla. Yleispätevän määritelmän mukaan ”diskurssi tarkoittaa verrattain eheää merkityssuhteiden kokonaisuutta tai merkitysulottuvuutta, joka rakentaa todellisuutta tietyllä tavalla” (Suoninen 1999, 21). Esimerkiksi Foucault’n (2005, 155) mukaan diskurssiksi kutsutaan samasta diskursiivisesta muodostelmasta peräisin olevien lausumien kokonaisuutta. Diskurssi muodostuu rajallisesta määrästä lausumia, joiden olemassaoloehtojen kokonaisuus voidaan määritellä. ”Diskursiivinen käytäntö on kokonaisuus nimettömiä, historiallisia, aina ajassa ja tilassa määräytyneitä sääntöjä, jotka ovat määritelleet lausumifunktion toimintaehdot annetulla aikakaudella ja annetulla yhteiskunnallisella, taloudellisella, maantieteellisellä tai kielellisellä kentällä”. (Foucault 2005, 155.) Foucault’n esittämä diskurssin määrittely ohjaa käsitystäni diskurssista ja sen toiminnasta, mutta en aio huomioida lausumajoukon ja diskursiivisten muodostelmien koordinaattien toteutumista niin kuin ne on esitetty *Tiedon arkeologiassa*.

Käsitys siitä, että lausumajoukoilla on ehtoja, joiden mukaan ne ovat määriteltävissä samaan diskursiiviseen muodostelmaan kuuluviksi ja että noilla diskursiivisilla muodostelmilla samoin on omat koordinaattinsa auttaa tunnistamaan diskursiivisiä muodostelmia. Käsitykseni

mukaan Foucault tarkoittaa diskursseilla laajempaa käsitettä kuin vaikkapa vastaanoton diskurssi.

Diskurssit ovat kiteytyneitä merkityksellistämisen tapoja (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 77). Diskursseilla on erilaisia funktioita. Vastaanottodiskurssin funktiona voidaan ajatella olevan tiedon rakentaminen. Samalla se voi kuitenkin olla osa vaikkapa identiteetin rakennusta. Vastaanottaminen ei ole passiivista omaksumista vaan diskursiivista toimintaa, joka rakentaa erilaisia subjektipositioita. Vastaanottodiskurssissa piirtyy kuva virolaisesta identiteetistä ja sen strategioista, mutta se jää vähälle käsittelylle, koska tutkimuksen paino on tiedon rakentumisessa.

Vastaanottodiskurssissa teoriaa merkityksellistetään eri tavoin. Merkityksellistämällä on seurauksia. Jokainen mikrotason valinta nähdään suhteessa laajempaan kokonaisuuteen ja yksittäinen sananvalinta voi viitata laajempaan tapaan merkityksellistää maailma. Tietty diskurssi ei tiivisty sanaan, mutta yksikin sana voi herättää diskurssin. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 67.)

2.2.2 Strategia

Tässä tutkimuksessa käytän käsitettä strategia tai diskursiivinen strategia, koska haluan sillä nimetä merkitysneuvottelun eri tavoin motivoituneita tapoja. Vastaanottodiskurssissa hahmottuu erilaisia tapoja niveltää jälkikoloniaalinen teoria Viron kontekstiin. Strategian käsitteeseen liittyy suunnitelmallisuus, liittyväthän sen sanakirjamerkitykset sodankäyntiin, jossa strategiat ovat jäsenyneitä suunnitelmia tavoitteen eli sodan voittamisen saavuttamiseksi. Tässä tutkimuksessa strategian motivoituneisuus ei kuitenkaan viittaa siihen, että käytetty strategia, vaikkapa asiantuntijuuteen vetoaminen olisi suunnitelmallista. Strategia on yksi kielen ominaisuus, joka tuotetaan diskursiivisesti. Strategia näkyy kielen kaikilla tasoilla, esimerkiksi ehdottomien ilmaisujen käyttö tieteellisessä tekstissä voi kieliä auktoriteettiin vetoamisen strategiasta. Toisaalta jo itse tieteellinen argumentointi on strategia tai vaikkapa jälkikoloniaalisen teorian liittäminen ajankohtaisiin kysymyksiin. Konteksti – tässä tapauksessa tiedeyhteisön käytännöt – vaikuttavat strategiaan.

Strategia käsitteenä kantaa mukanaan tietoista valintaa. En yritä arvailla, ovatko tutkijoiden valitsemat strategiat tietoisia vai ei. Sillä ei ole merkitystä. Näin määriteltynä vastaanoton strategiat tulevat lähelle retoriikan tutkimusta. Strategia ei tarkoita samaa kuin argumentointi vaan voi toimia huomaamattomalla tasolla. Yleensä retoriikaksi ymmärretään yleisön vakuuttaminen jonkin argumentin pätevydestä ja pyrkimys saada yleisö sitoutumaan siihen (Jokinen 1999, 46). Teorian vastaanoton päämääränä voisi ajatella olevan ymmärrys teorian pätevydestä tai

pätemättömyydestä, toimivuudesta tai toimimattomuudesta. Samoin kuin retoriikka, strategia valitaan yleisön mukaan. Vaikka diskurssintutkimus hyödyntääkin retorista analyysiä, joitakin painotuseroja on. Retoriikassa huomio on ennen kaikkea lausumien muotoilussa ja yleisösuhteen tarkastelussa, kun taas diskurssianalyyssissä kielellisen tuottamisen muodot kytketään selvemmin kulttuuristen merkitysten tuottamisen ja tulkinnan vuorovaikutuksellisten prosessien tarkasteluun (Jokinen 1999, 47). Vaikka tutkimukseni sivuaa retoriikkaa, sen pääpaino ei ole aineiston argumentatiivisessa rakentumisessa, vaan siinä, miten vastaanotto-prosessissa jälkikoloniaalista teoriaa merkityksellistetään. Strategia on merkityksellistämisen tapa, jossa kielenkäytön makrotaso ja mikrotaso kohtaavat. Strategian voi nähdä kielenkäyttäjän resurssina vähän samaan tapaan kuin genren. Genreissä kiteytyy tyyppilliset tavat toimia diskursiivisesti tietyissä tilanteissa eli genret jäsentävät sosiaalista toimintaa (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 80). Vastaanotto on neuvottelutilanne ja neuvottelutilanteisiin osallistujilla on päämääriä ja keinoja päämäärien saavuttamiseksi. Vastaanoton diskursiiviset strategiat on sidottu tilanteeseen.

Foucault näkee strategian yhtenä diskurssia määrittävistä tekijöistä. Vaikka olen määritellyt strategian omassa tutkimuksessani toisin, Foucault'n strategisen koordinaatin kautta avautuu ymmärrys siihen, miten ymmärrän jälkikoloniaalisen teorian ja vastaanoton suhteen. Foucault'n mukaan (2005, 87) tieteen kaltaiset diskurssit järjestävät käsitteet tietyllä tavalla, ryhmittävät kohteet tietyllä tavalla ja tuottavat tietyn tyyppisiä lausumia, jotka johdonmukaisuus-, ankaruus- ja pysyvyysasteensa mukaan muodostavat teemoja ja teorioita. Noita teemoja ja teorioita Foucault nimittää strategioiksi. Toteutuneet teoreettiset valinnat määräytyvät myös siitä tehtävästä käsin, joka tutkitulla diskurssilla on suoritettavanaan ei-diskursiivisten käytäntöjen kentällä. Tämä instanssi pitää sisällään myös diskurssin haltuunottojärjestelmän ja -prosessin, koska omistusoikeus diskurssiin ”kun se ymmärretään yhtä aikaa puheoikeudeksi, kyvyksi ymmärtää, luvalliseksi ja välittömäksi pääsyksi jo muotoiltujen lausumien korpukseseen ja vielä kyvyksi käyttää tätä diskurssia päätöksissä, laitoksissa tai käytännöissä – varataan tosiasiaassa (joskus jopa määräysten avulla) tietyille yksilöryhmälle” (Foucault 2005, 91–92).

Jälkikoloniaalisen teorian vastaanotto voidaan nähdä haltuunotto-prosessina juuri sen takia, että vastaanotossa neuvotellaan muun muassa teorian tarpeellisuudesta. Koska haltuunotto-prosessissa on kyse myös omistusoikeudesta diskurssiin, se tuo uusia sävyjä teorian vastaanottamisen diskursiivisiin strategioihin. Tutkimuksessani yritän tavoittaa diskursiiviset strategiat, joiden kautta otetaan puheoikeus jälkikoloniaalisessa teoriassa. Puheoikeuden ottamisen näen neuvottelutilanteena, jossa sosiaaliset käytänteet ovat olennaisesti mukana

tuottamassa teorian merkitystä, sosiaalista todellisuutta. Samalla sosiaalinen todellisuus vaikuttaa tapoihin, joilla jälkikoloniaalisesta lähestymistavasta puhutaan ja joilla siihen liitytään. Neuvottelutilanne ei tarkoita asetelmaa, jossa saman pöydän ääressä jokainen esittää näkemyksensä vuorollaan. Neuvottelu on sanana kovin sävyisä, sillä jälkikoloniaaliseen paradigmaan kuulumisen voi näyttäytyä myös kamppailuna oikeuksien puolesta, oikeudesta istua neuvottelupöydässä. Jälkikoloniaalisen teorian keskeisten teoreetikoiden – Saidin, Spivakin ja Bhabhan – voidaan nähdä muodostavan jälkikoloniaalisen teorian valtakurssin, vakiintuneen tavan käsitteellistää todellisuutta. Sopeuttamiskurssissa taistellaan näkymisestä, kuulumisesta ja olemassaolosta.

Diskurssit muodostavat juuri tietynlaista tietoa ja sulkevat toisenlaista tietoa ulkopuolelleen. Diskursiivinen valta toimii siten järjestymisen kautta: millaiset diskurssit pääsevät ääneen, millaiset hiljennetään, unohdetaan ja marginalisoidaan. Diskurssit eivät ole siis samanarvoisia, vaan kielenkäyttäjillä ja vuorovaikutuskonteksteilla (yhteisöt, kulttuurit) on diskurssijärjestys: niitä diskursseja, joiden tarjoamat näkemykset maailmasta, sen tiedoista, toimijoista ja toiminnasta on omaksuttu ja siten tunnetaan läheisiksi, arvostetaan ja pidetään itsestään selvinä. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 58–59.) Samalla tavalla Viron kontekstissa jälkikoloniaalisen teorian vastaanotossa aktivoituvat tietyt diskurssit, mikä merkitsee toisten diskurssien unohtamista.

2.3 Tutkimuksen kulku

Luvussa 3 *Vakiintuneet merkitykset* tarkastelen sitä, miten teorian sopeuttamisessa tukeudutaan erilaisiin strategioihin, jotka ottavat voimansa ja perustelunsa muun muassa erilaisista auktoriteeteista, joihin voivat olla esimerkiksi asiantuntijat ja kansalliset narratiivit, mutta myös loogiset ratkaisut ja käsitteenmäärittelyt. Asiantuntijaan vedottaessa luotetaan asiantuntijan nimen voimaan. Usein juuri asiantuntijat, esimerkiksi lähestymistavan keskeiset teoreetikot ovat määritelleet, mitkä alueet kuuluvat jälkikoloniaaliseen teoriaan. Sopeuttamiskurssissa asiantuntijastrategia voi olla myös omaan asiantuntijuuteen liittyvää.

Koska jälkikoloniaalinen tutkimus kiertyy historiallisen kolonialismin käsitteen ympärille, siitä miten määritellään kolonialismi, riippuu myös osittain se, mitä jälkikolonialismilla tarkoitetaan ja mihin sitä tarvitaan. Jokainen sana kantaa mukanaan tuon sanan historiaa ja aikaisempaa käyttöä – sosiaalisia, kulttuurisia ja poliittisia merkityksiä ja konteksteja (Pietikäinen & Mäntynen

2009, 120). Jälkikolonialismi-käsitteen arvo ei ole yhdessä tarkassa määritelmässä, toisaalta se ei voi tarkoittaa mitä tahansa, vaan sen käyttöyhteys on jollain tavalla rajattu. Käsitteiden merkitys metodina kirjallisuustieteessä on kiistaton ja siksi käsiteneuvottelut ovat oleellisia ja sopeuttamisstrategiana välttämättömyys. Erilaiset kielelliset valinnat mahdollistavat erilaisia merkityksiä ja siksi on väliä, puhutaanko sosialistisesta kolonialismista, postkolonialismista, jälkikolonialismista, myöhäiskolonialismista vai jälkisosialismista. Kielenkäytön mikrotason valinnat vaikuttavat makrotasoon eli diskursseihin ja toisin päin. Osa käsitelmäärittelyistä esimerkiksi lukitsee Viron kirjallisuuden osaksi toiseuden jatkumoa. Nimeämiset ja luokittelut voi nähdä kiteytyneinä käytänteinä, joiden merkitystä avaamalla voi päästä käsiksi niihin diskursseihin, joiden osana ne kielenkäytössä ovat. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 72.) Konstruktivistisen näkemyksen mukaan kielenkäytöllä on myös seuraamuksia. Millaisia mahdollisuuksia eri nimet tuovat mukanaan?

Koska tutkimukseni on kirjallisuustieteen alaan kuuluva, tarkastelen luvuissa 4 ja 5 vastaanottodiskurssia kirjallisuustieteen kontekstissa. Näyttää siltä, että itse kaunokirjallisuus motivoi jälkikoloniaalisen teorian vastaanottodiskurssia Virossa yllättävän vähän. Koska jälkikoloniaalinen teoria tarkastelee kolonialismin jälkiä, on luonnollista, että toiminta kohdistuu jälkien tunnistamiseen yhtenä sopeuttamisen strategiana. Luvussa 4 *Jälkiä kirjallisuudessa* tarkastelen jälkikoloniaalisen teorian sovelluksia kirjallisuudessa. Käsitelen Tiit Hennosten esittelemää itsekolonisaation käsitettä ja sen yhteyksiä kirjallisuuteen. Itsekolonisaation käsite korostaa omaa toimijuutta, sillä itsekolonisaatiolla Hennoste tarkoittaa vapaaehtoista kolonisoijan arvojen ja tapojen omaksumista. Oman toimijuuden korostaminen vastustaa käsitystä urheasta, mutta avuttomasta itäeurooppalaisesta sosialismin urista. Itsekolonisaation käsitteen käyttäminen kieltää uhriuteen ja toiseuteen liittyvän passiivisuuden. Samalla käsite on kuitenkin jopa masokistinen, koska alisteinen tila nähdään itseaiheutettuna. Diskurssintutkimuksen näkökulmasta kieli ajatellaan sosiaalisesti toiminnaksi. Siksi sillä on toiminnan ehtoja ja seurauksia. Kielenkäyttö rakentaa sosiaalista todellisuuttamme. Käyttäessämme kieltä kuvaamme itseämme, aiheitamme, aikaa, kulttuurimme rakenteita ja toimintatapoja. (Pietikäinen & Mäntynen 1999, 52–53.) Se, millaisia sanoja valitaan, riippuu kontekstista ja se millaisia sanoja valitaan vaikuttaa sosiaaliseen todellisuuteen. Miksi itsekolonisaation käsitettä tarvitaan?

Jälkikoloniaalisen teorian yhteydessä käydään keskustelua myös kirjallisuuden ja kirjallisuudentutkimuksen merkityksestä. Kysymys on oleellinen, sillä jälkikoloniaaliseen teoriaan liittyy kysymys kirjallisuuden ja todellisuuden suhteesta, sillä usein kirjallisuuden tutkiminen voi

paljastaa alistavia valtarakenteita. Taustalla on ajatus - ei vain alistamisen muotojen tunnistamisesta - vaan todellisesta sosiaalisesta muutosvoimasta (ks. Young 2001, 11). Voidaan ajatella, että jälkikoloniaalinen tutkimus pyrkii tilaan, jossa on enemmän oikeudenmukaisuutta ja vähemmän vääristymiä. Jälkikolonialismi ei kuitenkaan ole tuomioiden antamista, vaan muutokseen pyrkimistä. Leela Gandhin (1998, 8) mukaan on kyse terapeuttisesta teoriasta, joka velvoittaa muistamaan menneet ja tekemään niistä teoreettista selkoa.

Luvussa 5 *Jälkiä kirjallisuudentutkimuksessa* tarkastelen sitä, millaisia odotuksia jälkikoloniaaliselle teorialle asetetaan. Onko kyse vain teoreettisesta muoti-ilmiöstä vai todellisesta yhteiskunnalliseen muutokseen pyrkimisestä? Teorian tarpeellisuuden osoittaminen on yksi sopeuttamisstrategia. Kirjallisuuden merkitys on ollut kytketty Viron kansan selviytymis- ja säilymistäisteluun neuvostoajalla ja aiemminkin. Viron uudelleen itsenäistymisen jälkeen kirjallisuuden ja kirjallisuudentutkimuksen yhteiskunnallinen merkitys on kuitenkin romahtanut. Voiko jälkikoloniaalinen teoria lunastaa kirjallisuudentutkimukselle paikan yhteiskunnallisen keskustelun ytimessä uudestaan?

3 Vakiintuneiden merkitysten uudelleenmäärittelyä

Asiantuntijuus ja käsitteet strategiana luottavat nimen voimaan. Asiantuntijan sanottavan painoarvo syntyy myös asiantuntijan nimestä. Tiedeyhteisössä ei ole väliä vain sillä, mitä sanoo vaan kuka sanoo. Jälkikoloniaalisista teoreetikoista Said, Bhabha ja Spivak muodostava teorian ”kolmiyhteyden”, mutta he eivät aktiivisesti ole ottaneet kantaa teorian leviämiseen uusille alueille. Siksi kauaskantoisia rajauksia jälkikoloniaalisen teorian maantieteellisistä rajoista on tehty jälkikoloniaalista tutkimusta esittelevien antologioiden esipuheissa (ks. Ashcroft, Griffiths ja Tiffin 1993 ja 2006). Rajauksia on mahdollista myös tehdä toisin. Kandidaatin on kuitenkin määriteltävä suhteensa ainakin kolonialismiin ja imperialismiin, sillä ne muodostavat jälkikoloniaalisen teorian alkuasetelman. Molemmilla käsitteillä on puolestaan jo vakiintuneet merkityksensä, joita voi olla hankala kumota, sillä käsitteen sisältö ymmärretään historian käytäntöjen määräämäksi. Lähtökohtana on, että jos kolonialismi on tätä, se ei voi olla tuota.

3.1 Asiantuntijuus osana joustavaa teoriaa

Ensimmäisissä laajemmissa jälkikoloniaalisen teorian esittelyissä näkymättömyyteen on otettava kantaa. Kirss (2001, 674) toteaa, että ” [--] laiendades impeeriumikandidaatide nimestikku näiteks endise Nõukogude Liiduni, tekitab keerulisi probleeme, mida postkolonialismi peateoreetikud H. K. Bhabha ja G. C. Spivak pole lõpuni teadvustanud.”¹³ Kirssin kommentissa teoria näyttäytyy ylhäältä annettuna, kun pääteoreetikot eivät tiedosta ongelmia. Vastuu teoriasta on jossain muualla.

Kärjistäen voisi sanoa, että kuten niin moneen muuhunkin kerhoon, jälkikoloniaaliseen tutkimusparadigmaan näyttäisi pääsevän suosituksilla. Suositukset muuttuvat entistä tärkeimmiksi, koska Neuvostoliittoa ei ole huomioitu jälkikoloniaalisen teoriankehittelyn ytimessä. Kun Spivak (2003,38) mainitsee Neuvostoliiton yhdessä lauseessa, se ei jää huomiotta: ” [--] my work has shown me that we must formulate new ideas of nationalism, postcoloniality and multiculturalism in terms of the diversified, centuries-old imperial history of the Commonwealth of Independent State and the Russian Federation”. Violeta Kelertas (2006, 4) pitää Spivakin sanoja siunauksena jälkikolonialistisen tutkimusotteen leviämiselle: ” [--] we have blessing for our work [--]” Spivakin

¹³ (suom.) ” [--] imperiumikandidaattien luettelon laajentaminen esimerkiksi entisen Neuvostoliiton suuntaan aiheuttaa monimutkaisia ongelmia, joita jälkikolonialismi pääteoreetikot H. K. Bhabha ja G. C. Spivak eivät ole loppuun asti tiedostaneet.

asema jälkikoloniaalisen teorian kehittämissä merkitsee enemmän kuin se, mitä hän sanoo. Spivak ei nimittäin ota suoraan kantaa alueisiin, jotka tulisi sisällyttää jälkikoloniaaliseen paradigmaan, vaan puhuu vertailevan kirjallisuustieteen nykytilasta ja esittää toiveita uusista tutkimuskohteista.

Sovittautumisstrategian osana asiantuntijuuteen vetoaminen kertoo jotain olennaista jälkikoloniaalisen teorian sisäisestä valtakäsitteistä. Jälkikolonialistinen tutkimusparadigma näyttäytyy kerhona, jonka sisäänpääsyedellytykset on täytettävä. Siitä kielii myös se, että Peiker (2005, 142) lähtee tutkimaan, kuinka teorian rajoja voisi avata: ” [--] kuidas postkoloniaalsete uuringute paradigmat [--] võiks avardada nii, et see hõlmaks ka postsosialistlike maade kirjandusi.”¹⁴ Siinä missä Peiker esittää toiveensa kuvittelua ilmaisevalla konditionaalilla ja passiivissa, Kirss (2001, 679) näkee asian jo tapahtuneen - rajat on avattu: ”Nii on postkolonialismi piire avardatud ühe suurima imperialistliku riigi suunas, mida postkolonialistliku teooria loojad on ignoreerinud ja aktiivselt tõrjunud, kas siis otseselt näidates oma marksistlike juuri või pidades külma sõda.”¹⁵ Kirss (2001, 679) otaksuu, että jälkikoloniaalisen teorian luojat ovat jättäneet yhden suurimmista imperialistisista valtioista huomiotta ja aktiivisesti torjuneet sen läsnäolon omista marksilaisista juuristaan tai kylmän sodan pitämisestä johtuen. Syytökset jäävät ilmaan.

Auktoriteettiin liittyy myös diasporan kysymys. Jälkikoloniaalinen teoria on syntynyt lännessä elävän diasporan (mm. Said, Spivak ja Bhabha) ympärille, mikä on aiheuttanut syytöksiä teorian uskottavuudesta kuvaamaan kolmansia maita. Chioni Mooren (2001) artikkelia ”Is the Post in Postcolonial the Post in Post-Soviet, Toward a Global Postcolonial Critique” on arvostettu paitsi julkaisukanavan vuoksi (PMLA on Modern Language Assosiationin julkaisu) myös siksi, että hän on diasporan ulkopuolinen tutkija (ks. Kelertas 2006, 4). Ehkä hänen on ajateltu olevan puolueettomampi. Jirgens (2006, 48) huomauttaa, että on ironista, että äänensä saa kuuluville tutkija, joka ei ole kotoisin entisen Neuvostoliiton alueelta.¹⁶ Aineistossa ainoastaan Eve Annuk (2003) käsittelee artikkelissaan ”Totalitarismi või kolonialismi pained” David Chioni Mooren (2001) näkemyksiä Neuvostoliiton ja jälkikolonialismin suhteista. Kirss (2001 ja 2000) viittaa Pohjois-Amerikan slavistien, kuten Thomas Lahusenin, Ellen Berryn ja Tomislav Longinovicin työhön

¹⁴ (suom.) ” [--] kuinka jälkikoloniaalisen tutkimuksen paradigmaa [--] voisi laajentaa siten, että se kattaisi myös postsosialististen maiden kirjallisuuksia.”

¹⁵ (suom.) ”Niin on jälkikolonialismin rajoja laajennettu yhden suurimman imperialistisen valtion suuntaan, jonka jälkikoloniaalisen teorian luojat ovat jättäneet huomiotta ja jota aktiivisesti torjuneet, ehkäpä suorastaan marxististen juuriensa vuoksi tai pitäessään kylmää sotaa.”

¹⁶ Jirgens itse on toisen polven Kanadan latvialainen. Virolaisessa keskustelussa diasporaan on otettu vähän kantaa, vaikka osa (mm. Tiina Kirss, Thomas Salumets, Maire Jaanus) jälkikoloniaalisen teorian maahantuojuista on saanut oppinsa Pohjois-Amerikan yliopistoissa.

jälkikoloniaalisen teorian soveltamisessa entisen Neuvostoliiton alueelle osoittaessaan, että jälkikoloniaalinen lähestymistapa voi olla perusteltua.

Mielenkiintoista on, että viitteet muuhun tutkimukseen, joka muun muassa hyödyntää jälkikoloniaalista lähestymistapaa entisen Neuvostoliiton kulttuuripiiriin analysoimiseksi, katoavat aineistossa ajan myötä. Tieteellisessä argumentoinnissa on tapana osoittaa oman tiedon yhteys muuhun olemassa olevaan tietoon, esittää omia näkemyksiä tukevia väitteitä ja ennakoita vastaväitteitä. Kirjoittajat viittaavat lähinnä toisiinsa taustoittaessaan aiempaa tutkimusta. Laajemman perustelun tarve katoaa ehkä siksi, että yleisö käy pieneksi. Esimerkiksi Hennoste (2008) ei artikkelissaan ”Noor-Eesti kui enesekoloniseerimisprojekt” suhteuta jälkikoloniaalista kysymystä aiempaan virolaiseen tutkimukseen ollenkaan. Alaviitteessä hän kuittaa perustelut tieteelliselle argumentoinnille poikkeavan henkilökohtaisella tavalla: ”Mulle oluliste mõistete omapoolsed eestikesksed arendused olen juba kord kirja pannud ega hakka neid siin kordama [--]”.¹⁷ Laajemalle yleisölle tuskin voisi kirjoittaa näin.

3.1.1 Teorian muokattavuudesta teorian muokkautumiseen

Vaikka jälkikoloniaalisen teorian auktoriteeteille ladataan odotuksia, yhtä hyvin voisi kuitenkin kysyä, miksi Bhabhan tai Spivakin olisi pitänyt tiedostaa jälkikoloniaalisen teorian laajenemisen ongelmat. Miksi Intian asiantuntijan tulisi olla myös entisen Neuvostoliiton asiantuntija? Asiantuntijuudella on kääntöpuolensa. Jälkikoloniaalista teoriaa onkin ehditty moittia kulttuuri-imperialismista, sillä se on vaarassa niputtaa kaikki koloniaaliset kokemukset yhdeksi ja samaksi kolonialistiseksi kokemukseksi ensimmäisen maailman keskuksista käsin määrätyn käsittein. Vaarana on ”homogenization of particularities”, kuten Vijay Mishra ja Bob Hodge (1994, 277) asian ilmaisevat. Bhabhan ja Spivakin teoreettisten käsitteiden ”todistusaineisto” koskee pääasiallisesti englanninkielistä kirjallisuutta sekä Intiaa. Kirss (2001) kysyykin, miten teoriaa, joka on syntynyt symbioosissa tietyn kulttuurin kanssa, voidaan ”tõlkida”, ”üंबर istutada” ja ”rakendada” eli kääntää ja siirtää uuteen kulttuuriin tai kehittää. Jälkikoloniaalinen teoria ei näyttäydä enää ylhäältä annettuna, vaan muokattavissa olevana.

Jälkikoloniaalisen lähestymistavan laajentaminen onnistuu siitä syystä, että “[--] postkolonialismi mõistel kui ka võtmetekstidel laiem ampluaa, kui on seda teadvustanud poliitiliselt

¹⁷ (suom.) ”Minulle oleellisten käsitteiden virokeskeiset kehitemät olen jo kerran kirjannut enkä niitä rupea tässä kertaamaan.”

sihikindlad postkolonialistlikud kriitikud [--]" (Kiss 2001, 675).¹⁸ Asiantuntijat eivät olekaan enää kaiken tiedon hallitsijoita tai omistajia, sillä jälkikoloniaalisen teorian käsitteillä ja avainteksteillä on laajempi käyttöala kuin teoreetikot ovat tiedostaneet (Kirss 2001, 615). Teoriaa lähdetään mukauttamaan, ja silloin on Kirssin (2001, 675) mukaan voitava tehdä "mööndusi", myönnytyksiä. Jälkikoloniaalinen teoria näyttäytyy enemmänkin määrittelykysymyksenä kuin kyllä tai ei -kysymyksenä. Tiit Hennoste (2008) huomauttaa lähdeviitteessä, että "Postkolonialismi mõistestik ja lähenemised on töötatud välja teise maailma peal kui eesti kultuur. Seetõttu olen käsitlenud seda mõistestikku vabamalt ja kohandanud eesti oludele."¹⁹ Koska käsitteet on kehitelty "toisessa maailmassa", käsitteitä voi käsitellä vapaammin ja mukauttaa Viroon (Hennoste 2008). Vapaus voi myös pienessä tiedeyhteisössä tarkoittaa sitä, että kriittistä keskustelua käsitteiden merkityksestä ei synny.

Teorian joustavuudesta kertoo myös se, että käsitteiden valikoinnin on ajateltu toimivan vähän samaan tapaan kuin diskurssianalyttisen metodin fuusiokeittiön. Hennoste (2003) jopa esittää käsitteet sanakirjamaisessa muodossa artikkelissaan "Postkolonialism ja Eesti. Väga väike leksikoon". Samalla sanakirjamuoto on auktoriteettiin vetoamista, sillä tarkat sivunumeroidut lähdeviitteet puuttuvat. Useinhan sanakirjan auktoriteetti tulee julkaisijan auktoriteetista eikä lähdeviitteistä. Kirss (2001) puolestaan kysyy, voisiko ajatella niin, että teorioita voisi "[--] koostisosadeks lammutada, et siis mõisteid ja metodoliigilisi võtteid liita uuteks eklektilisteks teoreetilisteks kogumiteks."²⁰ Teorian osiin purkaminen voi aiheuttaa sen, että kokonaisuuden merkitys hämärtyy, jos käsitteet irrotetaan kontekstistaan. Peiker (2005, 142) ehdottaa kuitenkin, että Itä-Eurooppa voisi avata jälkikoloniaalisen teorian metodologian ja ideologian perusteita: "[--] ka uut valgust postkoloniaalsete uuringute enda metodoloogilistele ja ideoloogistele alustele." Uusi alue voisi hyödyttää koko teoriaa.

3.2 Käsitteen määrittelyn kautta paradigmaan

Tutkielmani aineistosta erottuu kaksi toisilleen täysin vastakkaista sopeuttamisstrategiaa. Toisen mukaan jälkikoloniaalinen teoria on sopeutettava ensin (mm. Annus 2007), toisen mukaan päätös

¹⁸ (suom.) "[--] jälkikolonialismin peruskäsitteillä kuin myös avainteksteillä on laajempi ulottuvuus kuin mitä poliittisesti järkymättömät jälkikolonialistiset kriitikot ovat tiedostaneet [--]"

¹⁹ (suom.) "Jälkikolonialismin käsitteet ja lähestymistapa on kehitetty toisessa maailmassa kuin Viron kulttuuri. Siksi olen käsitellyt käsitteitä vapaammin ja mukauttanut Viron oloihin."

²⁰ (suom.) "[--] purkaa perusosiksi, jotta käsitteitä ja metodisia otteita voisi liittää uusiksi valikoituneiksi teoreettisiksi kokonaisuudeksi."

tehdään vasta teorian testaamisen eli kaunokirjallisuuteen soveltamisen jälkeen (mm. Kirss 2000 ja 2001). Sopeuttamisstrategiana näitä vastakkaisia strategioita yhdistää kuitenkin suhde jälkikolonialismin määrittelyyn. Voidaan ajatella, että käsitteiden määrittely ei aina ole tutkimuksen lähtökohta, vaan tietty määrittelytapa saattaa olla hypoteesi, jota tutkimuksen kuluessa testataan. Silti kummassakin tapauksessa lähtökohtana ovat käsitteiden aikaisemmat määrittelyt. (Kakkuri-Knuuttila 1998, 329.)

Käsitteet ovat riippuvaisia toisistaan. Yhden käsitteen määrittelytapa ei vaikuta ainoastaan empiirisiin tuloksiin vaan muidenkin käsitteiden määrittelyyn (Kakkuri-Knuuttila, 1998, 354). Siksi sillä, mikä jälkikoloniaalisessa teoriassa ajatellaan kolonisoijaksi, on merkitystä. Käsitteiden merkitys muuttuu, koska tutkimuskohteena oleva todellisuus muuttuu. Muutos ei kuitenkaan ole samanaikaista, usein käsitteet tulevat perässä. (Kakkuri-Knuuttila 1998, 333). Voidaan ajatella, että käsitteen merkityksen muutoksen vastustaminen kertoo halusta pysäyttää merkitykset. Totta on, että mitä suurempi käsitteen ala on, sitä vähemmän yhteisiä ominaisuuksia alaan kuuluvilla on. Länsikeskeisyys todistaa voimansa siinä, että kolonialismin standardina on eurooppalainen kolonialismi sellaisena kuin se on näyttäytynyt Iso-Britannian ja Ranskan siirtomaissa. Jälkikolonialismiin isona ”sateenvarjokäsitteenä” otetaan kantaa sen osien kautta. Sieltä saadaan irrotettua osat kolonialismi ja jälki, joihin voidaan etsiä yhtymäkohtia. Tässä luvussa käsittelen sitä, miten jälkikolonialismin käsitteen osien – niin jälkien kuin kolonialisminkin – paikantaminen kontekstiin ilmenee sopeuttamisstrategiana.

3.2.1 Kolonialismi: metafora vai ei

Kuidas sõidab Moskva-Tallinna rong?

- Aeglaselt: taa-rat, taa-rat, taa-rat...Ja kuidas läheb tagasi?

- Kergelt: mjaso-maslo-moloko, mjaso-maslo-moloko.²¹

Dorothy Figueira (2000, 247) kuvailee jälkikoloniaalisen teorian kehittelyn ilmapiiriä sellaiseksi, joka välttelee määrittelyä. Kärjistäen hän jatkaa, että jos määritelmä löytyy, se löytyy antologioiden toimittajilta tai teoreetikkojen toissijaisilta tulkeilta, jotka eivät edes kyseenalaista metodeja, ideologiaa tai järjestelmällistä politiikkaa, joka sanelee jälkikolonialismin selvästi ja

²¹ (suom.) Miten juna kulkee Moskovasta Tallinnaan. – Hitaasti: tava-rat, tava-ra, tava-rat... Entä takaisin? – Nopeasti: lihaa-voita-maitoa... lihaa-voita-maitoa. Anekdootti Jüri Viikbergin (2004, 503) kokoamasta anekdoottikirjasta *Naeruga eilsest. Valimik Eesti anekdoote 1960–1990*.

yksiselitteisestä määrittelystä kieltäytymisen. Määrittelyongelmat nousevat keskeisiksi uusilla alueilla. Koska jälkikolonialismin ytimessä nimeä myöten on historiallinen tosiasia – kolonialismi – jälkikolonialismin paradigmaan kuulumisen ”oikeus” ymmärretään usein juuri tuosta lähtökohdasta käsin, muutenhan teoria, joka purkaa kolonialistisen ja imperialistisen perinnön välittämiä eriarvoistavia rakenteita jää merkityksettömäksi. Jälkikolonialismin käsitteitä auttaa ymmärtämään käsitteiden yleisen luonteen tarkastelu. Koska käsitteet ovat todellisuuden haltuunottamisen välineitä, niillä on väliä:

Käsitteistöä verrataan usein verkkoon: mitä tiheämmässä verkon silmukat ovat sitä enemmän asioita jää saaliiksi. Mutta jos emme ole selvillä verkon silmukoiden sijainnista eli tutkimuksen keskeisten käsitteiden merkityksestä, emme tiedä, mitä saimme saaliiksi eli mistä tutkimus puhuu. (Kakkuri-Knuutila 1998, 328.)

Jo keskeisten käsitteiden, kuten kolonialismin ja imperialismin kattava määrittely on hankalaa, saati sitten niiden suhde jälkikolonialismiin. Kielelliset ja diskursiiviset resurssit ovat historiallisia ja intertekstuaalisia (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 76). Siksi kontekstista toiseen siirryttäessä käsitteiden merkitykset muuttuvat. Käsitteet tuovat mukanaan aiemmat merkitykset. Jälkikoloniaalisen teorian ongelmana kuitenkin on, että kolonialismi voidaan määritellä hyvin vapaasti miksi tahansa alistussuhteeksi. Hirsiahon (2007, 230) mukaan ”jälkikolonialismi viittaa tapoihin mitata historiallista aikaa missä tahansa maailman kolkassa, joka on ollut vieraan vallan alaisena ja mahdollisesti vapautunut sen alta”. Tällainen määritelmä mahdollistaa minkä tahansa alueen tarkastelun jälkikoloniaalisessa paradigmassa. Cooper (2005, 26) huomauttaa, että tällaisella lähestymistavalla, jossa koloniaalinen voi merkitä montaa ilmiötä samaan aikaan, on seuraamuksensa. Homogeeninen käsitys kolonialismista ei auta ymmärtämään kolonialismiin liittyvien ilmiöiden, kuten esimerkiksi alistamisen alueellista erityisyyttä.²²

Robert Young (2001, 15) painottaa teoksessaan *Post-colonialism: an historical introduction*, että käsitteiden, kuten kolonialismi, imperialismi ja neokolonialismi historiallisuuden ymmärtäminen on jälkikoloniaalisessa teoriassa keskeistä. Young (2001) perustaa määrittelynsä tarkaan historialliseen ja poliittiseen analyysiin, jonka kuluessa käy selväksi, että mitään yhtä kolonialismia ei ole.

Yleisluontoisia määritelmiä kuitenkin tarvitaan. Tavallisimmin kolonialismi viittaa ajanjaksoon, jonka aikana maailma jaettiin siirtomaihin ja niitä hallitseviin siirtomaavaltoihin,

²² Youngin mukaan käsitys yhdestä kolonialismista on lähtöisin Franz Fanonilta, jonka anti-kolonialistiset näkemykset perustuvat suhteellisen yhtenäiseen malliin perustuvaan ranskalaiseen kolonialismiin. Tuloksena tästä on syntynyt tilanne, jossa ranskalaisesta anti-koloniaalisesta traditiosta juontuva jälkikoloniaalinen teoria on otettu kuvaamaan brittiläistä kolonialismia, jonka käytännöt olivat hyvin erilaiset eri alueilla. (Young 2001, 18.)

kolonisoituihin ja kolonisoijiin. Aikajanalla liikutaan välillä Kolumbus ”löytää” Amerikan – siirtomaat itsenäistyvät toisen maailmansodan jälkeen, vaikka kolonialismin sanakirjamääritelmät alkavat usein jo antiikin Roomasta. Sanakirjamäärittelyjen mukaan kolonialismilla tarkoitetaan toimintaa, jossa valtio hallitsee toista valtiota tai aluetta omien alueellisten rajojensa ulkopuolella – usein tarkoituksenaan hallita alueen työvoimaa, resursseja ja taloutta. Tällaisia maita kutsutaan siirtomaiksi. Sanakirjamäärittelyt eivät kuitenkaan riitä, sillä kuten Young (2001) teoksessaan osoittaa, kolonialismin määritelmä on sidoksissa kolonialismin harjoittajaan ja paikkaan.

Jälkikoloniaalisessa teoriassa kolonialismin ja imperialismien käsitettä käytetään usein synonyymien tapaan. Esimerkiksi Edward Said (1978) ei tee eroa käsitteiden välille. Molemmat niin imperialismi kuin kolonialismi sisältävät toisten kansojen alistamista, mutta imperialismien taustalla vaikuttavat ideologia ja huoli valtiovallan laajenemisesta, siinä missä taloudelliset seikat motivoivat kolonialismia. Kolonisaatiossa ei ollut kyse kulttuuristen arvojen siirtämisestä vaikka sitäkin tapahtui kaupankäynnin, taloudellisen riiston ja asutuksen myötä. (Young 2001, 16–24.)

Jälkikoloniaalisen teorian vastaanotossa uusilla alueilla kolonisoijat löytyvät helposti. Salumets (2006, 429) toteaa, että Viron historiaa ei ole mahdollista kuvata ilman kolonialismia: ”The history of Estonia cannot be imagined without colonialism. The first colonizers arrived on Estonian territory in the 13th century; the last pulled out at the close of the 20th.” Tällä aikavälillä Virossa on nähty monta vierasta hallitsijaa, mutta jälkikoloniaalisen teorian vastaanotossa kolonisoijina on käsitelty Saksaa, Venäjää ja Neuvostoliittoa. Pelkkä kolonisoijaksi nimeäminen ei kuitenkaan riitä. Saksalla on ollut merentakaiset siirtomaansa, mutta baltiansaksalaisten hallitseman Viron alueesta ei käytetty käsitettä siirtomaa. Venäjän keisarikunnan venäläistämisyarkimyksiä ja laajenemisyarkimyksiä voidaan pitää imperialistisina, mutta sittenkään ei ole kyse siirtomaapolitiikasta. Neuvostoliitto kolonisoijana muodostaa hankalimman tapauksen verrattuna kolonialismin ja imperialismien käsitteisiin.

Neuvostoliitto ei asetu kolonisoijaksi kuin metarforisella tasolla, sillä Neuvostoliiton suhde marxilaisuuteen aiheuttaa ongelmia. Kyse ei ole niinkään siitä, etteikö Neuvostoliittoa voisi kuvata samoin adjektiivein kuin kolonisoijia, vaan siitä, että kolonisaation käsitteen käyttö on sulkenut Neuvostoliiton ulkopuolelle. Kārlis Račevskis (2006, 170) huomauttaa, että läntisten kolonialismin kriitikoiden mukaan on mahdoton olla samanaikaisesti sekä marxismin että kolonialismin uhri, sillä marxilaisuus on kuulunut antikolonialistisen diskurssin traditioon. Neuvostoliitto asettuikin huonosti kolonisoijaksi pitkän kolonialismin ja imperialismien vastaisen menneisyytensä vuoksi. Neuvostoliitto muun muassa tuki avoimesti ”kolmansien maiden” itsenäisyyttä (Young 2001, 41).

Silti Kirss (2001, 679) viittaa Neuvostoliittoon yhtenä suurimmista imperialistisista valtioista. Chioni Mooren (2001, 117) mukaan useat jälkikolonialistiset teoreetikot ovat haluttomia näkemään Neuvostoliittoa ranskalais- tai brittityylisinä roistoina juuri omien marxilaisten juuriensa vuoksi. Kyse on myös käsitteen alasta ja käytännöstä. Neuvostoliiton mukaan tuleminen laajentaa kolonialismin ja imperialismien käsitteitä yli historiallisten rajojen jopa siten, että mukaan mahtuu vastakkaisiakin ilmiöitä. Kolonialismi liittyy olennaisesti kapitalismiin ja siksi sosialistisen miehityksen ei katsota kuuluvan jälkikoloniaalisen lähestymistavan alaan (Jirgens 2006, 46).

Epp Annusin (2007) pyrkimyksenä on määritellä kolonialismi ja jälkikolonialismi Viron kontekstille historiallisesti totuudenmukaisemmin. Annus (2007, 67) ottaa lähtökohdaksi Robert Youngin määritelmän, jonka mukaan kolonialismi ei tarkoittanut alkuperäisesti vain alkuperäisasukkaitten alistamista ja varallisuuden viemistä, vaan ennen kaikkea siirtokuntien asuttamista uskonnollisin, poliittisin tai taloudellisin perustein. Annus käy lävitse Viron historiaa ja toteaa, että Virossa ei ole käytetty nimitystä ”asumaa” eli siirtomaa. Annus (2007,69) ratkaisee asian toteamalla, että ”Ent kuigi Eesti territoorium polnud tüüpiline koloonia, kujunes seal rahvuslikuks ärkamisajaks siiski välja olukord, mida võiks nimetada postkolonialistlikuks”.²³ Jälkikoloniaalinen yhteiskunnallinen tilanne voi syntyä, vaikka siirtomaayhteyttä ei olisikaan. Annus (2007, 69–70) käyttää baltiansaksalaisten hallitsemasta Virossa termiä ”kujuteldava kolonialism” eli kuviteltu kolonialismi ja ”impeeriumita kolonialism”, eli imperiumiton kolonialismi sillä emämaan eli Saksan kiinnostus Virossa kohtaan oli vähäistä.

Neuvostoliiton valtakaudesta käytetään tavallisesti Virossa käsitettä miehitys, ei kolonisaatio. Mielenkiintoista on, että Neuvostoliiton perillisenä Venäjä ei nykyisin tunnusta miehitystä. Annus (2007, 76) ehdottaa, että käytettäisiin uutta termiä ”hiliskolonialism” eli myöhäiskolonialismi tai ”sotskolonialism” eli sosialistinen kolonialismi, jotka molemmat ”osutaksid situatsiooni erinevusele tüüpilisest postkolonialistlikust olukorrast” eli osoittaisivat eron tyypilliseen jälkikoloniaalisen tilanteeseen. Annus (2007, 72) määrittelee myöhäiskolonialismiksi 20. ja 21. vuosisadan kolonialismin, jossa vieraan vallan alle pakotetaan selkeäksi muotoutuneen identiteetin omaava kansallisvaltio. Sosialistinen kolonialismi puolestaan on myöhäiskolonialismia ja joka alistaa itsenäisen valtion vieraan vallan alle sosialistisen ideologian varjolla ja jonka mukana tulee totalitaarinen yhteiskunta ja käskytalous. (Annus 2007, 72.)

Diskurssintutkimuksessa kielenkäyttö ymmärretään resurssiksi, jota voi käyttää eri tavoin.

²³ (suom.) ”Vaikka Viron maa-ala ei ollutkaan tyypillinen siirtomaa, siellä muodostui kansallisen heräämisen aikaan mennessä tilanne, jota voisi nimittää jälkikolonialistiseksi.”

Resurssista kielenkäyttäjää valitsee mieltymystensä, taitojensa ja tilanteen mukaan sopivimman ilmaisen. Valinnanmahdollisuuksia jälkikoloniaalisen teorian osalta rajaavat muun muassa konteksti sekä siihen liittyvät diskursiiviset käytänteet. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 18.) Annusen (2007) käsitelmärittelyt eivät ole saaneet vastakaikua. Se osoittaa, miten uudelleennimeäminen ei aina onnistu saavuttamaan käytännön hyväksyntää. Vaikka jälkikoloniaalinen teoria sallii monenlaisia lähtökohtia, se ei voi sallia loputtomasti uusia merkityksiä ilman nimenmuutosta. Tieteellinen tutkimus vaatii sitä, että käsitteet määritellään joka kerta käyttöyhteydessään. Vaikka jälkikolonialistisen tutkimuksen ytimessä olevalla kolonialismilla voidaan tarkoittaa monia eri asioita, käsitettä ei kuitenkaan voi määritellä mielivaltaisesti teorian sisällä. Vaikka monet tulkinnat ovat mahdollisia, kaikki eivät ole. Kärjistäen voitaisiin sanoa, että samalla periaatteella mikä tahansa lintu voisi olla kotka. Ymmärrämme kotkan tarkoittavan lintua, mutta eri linnuista puhuminen kävisi hankalaksi. Emme tunnista kottaraista, jos meille kuvailtaisiin kotkaa. Samalla tavalla on ymmärrettävää, että kolonialismin ja imperialismin käsitteet eivät voi tarkoittaa kuvata mitä tahansa historiallista tilannetta.

3.4 Koloniaalinen kokemus yhdistää?

Mis on jahimehe ja kommunisti vahe?

- Jahimees enne tapab ja siis nülib. Kommunist enne nülib ja siis vaatab, mis saab.²⁴

Youngin (2001, 24) mukaan huolimatta kolonialismin (olojen, hallinnon tai maantieteen) heterogeenisyydestä yhteistä on, että "colonization of all forms brought about similar disruptive consequences". Kolonisaation kokemuksessa voi olla jotain samaa, vaikka kolonialismin muoto ei olisi sama. Annus (2007, 67) kuvaa tilannetta sellaiseksi, jossa "kolonisoijat onnistuivat saavuttamaan tilanteen, jossa alkuperäisasukkaat olivat henkisesti kolonisoijan vallassa: kolonisoitu uskoi omaan alemmuutensa ja koloniaalivallan ylemmyyteen". Koloniaaliseen kokemukseen liittyvät sorto ja alistus, mutta myös vastarinta. Vastarinnan kokemus näyttää korostuvan Virossa.

Jälkikoloniaalisen teorian ytimessä on ajatus keskustasta ja periferiasta, jossa keskusta on vallan keskittymä ja periferia sille alisteinen suhteessa kulttuuriin, valtaan ja sivistykseen (ks. Lehtonen & Löytty 2007, 110). Jos puhutaan alistajista ja alistetuista, saadaan alistajiksi nopeasti

²⁴ (suom.) Mikä ero on metsästäjällä ja kommunistilla? –Metsästäjä tappaa ensin ja nylkee sitten. Kommunisti nylkee ensin ja katsoo sitten, miten käy. Anekdootti Jüri Viikbergin (2004, 270) kokoamasta anekdoottikirjasta *Naeruga eilsest. Valimik Eesti anekdoote 1960–1990*

nimettyä Neuvostoliitto ja baltiansaksalainen aateli, mutta mielenkiintoista onkin, että juuri sivistyksen ja kulttuurin huomioon ottaminen luo ongelmallisen liitoskohdan käsitteenmäärittelyssä. Baltiansaksalaisen aatelin ja virolaisen talonpojan suhde näyttäytyy vielä mahdollisena sivistyssuhteena, kuten esimerkiksi Liina Lukas (2006) osoittaa teoksessaan *Baltisaksa kirjandusväli 1890–1918*, mutta Neuvostoliittoa ei pidetä sivistyksellisesti tai kulttuurisesti korkeampana.

Annus (2007, 69) toteaa, että baltiansaksalaiset ”tundis end kandavat metslaste valgustuse missioonit, vaatamata sellele, et segane suhe emamaaga hävitas nende enesehinnangut”.²⁵ Baltiansaksalaisten missiota leimaa kuitenkin se, että emämaa Saksa ei juuri ollut kiinnostunut baltiansaksalaisesta aatelista saati arvostanut sitä (ks. Lukas 2006 54). Syntyy kummallinen tilanne. Annus (2007,69) kysyykin ”Aga kuidas saab valgustust tuua keegi, kelle kulttuuris on kesksel kohal eneseitus”.²⁶ Annusen kommentista kuultaa epäily ja vähättely kolonisoijaa kohtaan. Samanlainen vastustamisen henki näkyy myös tsaarinajan venäläistämisaajan kuvauksessa, kun alempiarvoisuuden tunne kielletään:

Ometi ei kujune eestlastel rahvuslikul tasandil vene kultuuri suhtes vaimset koloniaalsuhet, enese kultuurilist alamväärsust ei tunta – osalt võib-olla sellepärast, et venetusajaks on eestlasel juba oma rahvuslike eneseteadvus kujunenud, aga olulisel määral lihtsalt seetõttu, et Vene võimul puudus Eestis ja Liivimaal baltisaksa kogukonnaga võrreldav kultuuriline väljund. Vene kultuurielu polnud kontekstis märgatav. (Annus 2001, -70–71.)²⁷

Viron kontekstissa suhde kolonisoijaan on ongelmallinen. Osuvan esimerkin tajoaa Andrus Kivirähkin näytelmä *Helesinine vagun* (2002). Tõnu, Märt ja Indrek muistelevat viinanhuuruksilla syntymäpäiväjuhlilla neuvostoaikaa. Käy ilmi, että Disneyn *Lumikki*-elokuva on ollut tapaus kaikkien näiden miesten nuoruudessa. Märt tiivistää lapsen unelman sanoihin Nähdä Lumikki ja kuolla. Indrekillä on edelleenkin tallessa Lumikki-tarra. Tõnu osti elokuvan heti, kun videokasetteja alettiin myydä Virossa. Miksi pojat haaveilevat Disneyn Lumikista, länsimaisen lastenkulttuurin tuotteesta? Jos Neuvostoliitto ajatellaan kolonisoijan paikalle, tulisi kai unelmoida neuvostoliittolaisista kulttuurituotteista, sillä jälkikoloniaalisen teorian ytimessä on kolonisoijan arvojen omaksuminen. Kolonisoijan ja kolonisoidun suhdetta monimutkaistaa vielä Viron erityinen

²⁵ (suom.) ”tunsivat kantavansa metsäläisten valistamisen missiota huolimatta siitä, että heillä oli sekava suhde emämaahan.”

²⁶ (suom.) ”Mutta kuinka sellainen voi tuoda valistusta, jonka omassa kulttuurissa on keskeistä itsensä kieltäminen.”

²⁷ (suom.) ”Virolaisille ei muodostu kansallisella tasolla henkistä koloniaalisuhdetta venäläiseen kulttuuriin, omaa kulttuurillista alempiarvoisuutta ei tunneta – osaksi voi olla siksi, että venäläistämisaikaksi on virolaisilla jo oma kansallistunne muotoutunut, mutta oleellisesti siksi, että Venäjältä puuttui Virossa ja Liivinmaalla baltiansaksalaisen kulttuurin kanssa vertailtava kulttuurillinen ilmaisu. Venäläinen kulttuurielämä ei ollut merkityksellinen kontekstissa.”

asema 1960-luvulta lähtien Neuvostoliiton edistyksellisenä ja vapaamielisenä ikkunana länteen kulttuurin suhteen (ks. Mallinen 2009, 361–365, Zetterberg 2007, 713). Kuten Veidedmann (1999, 289) asian tiivistää – Neuvostoliitossa Viro merkitsi länttä. Yhtenä ikkunana länteen toimi Suomen televisio, josta Kivirähkin näytelmän Lumikki-elokuvakin oli nähty.

Neuvostoliiton ei hyväksyttyä kantaneen mukanaan sivistämispyrkimystä, pikemminkin toisin päin. Peiker (2006) huomauttaa, että ”The political power that Soviet rule had did affect the Estonian sense of self, but it never enjoyed the cultural recognition and prestige the Baltic Germans had had.” Eurooppaan veratuuna Neuvostoliitolta puuttui kulttuurinen arvovalta (Peiker 2005, 147). Muutoksia kulttuurissa tapahtui silti. Annus (2007, 72) ottaa esille paljon viljellyn anekdootin esimerkkinä kulttuurisesta ylenkaseesta. Anekdootin mukaan venäläisten upseerin rouvat ostivat virolaisista kaupoista yöpukuja ja kantoivat niitä arkimekkoina.²⁸ Annus (2007, 73) toteaa, että venäläisiä kyllä pelättiin, mutta alemmuutta ei tunnettu, pikemminkin päinvastoin, miehitys ymmärrettiin barbaarien tunkeutumisena: ”Eestlased olid oma kultuurile uhked, venelaste ees tunti küll hirmu aga mitte alaväärsust – pigem vastupidi, okupatsiooni tajuti kui barbarite pealtungi.”²⁹ Annusin ja Peikerin puhetavat kuvaavat hyvin, jos ei historiallista todellisuutta, ainakin sitä tapaa, jolla Neuvostoliitosta uudelleenitsenäistyneessä Virossa puhutaan ja jolla sen vaikutusta vähätellään.

Jälkikolonialisen teorian keskusta ja periferia ovat toisintaneet jakoa ns. ensimmäiseen ja kolmanteen maailmaan. Ns. sosialistinen toinen maailma ei ole ollut teoriassa mukana. Onkin aiheellista kysyä, minne ”toinen maailma” menee, kun sitä ei enää virallisesti ole olemassa. Se jää jonnekin välille. Osa kuuluu Eurooppaan, mutta usein on tarvetta tarkentaa, että kyseessä on Itä-Eurooppa. Nykyisyydessä ero ”kolmanteen maailmaan” on selvä, sillä Viro käsitteellistää kolmansia maita läntiselle hegemonialle tyypillisellä tavalla muun muassa eksotisoiden, kuten Soovik (2006) osoittaa käännöskirjallisuuden takakansitekstien analyysissä.

Näyttää siltä, että mitä kauemmaksi itään entisen Neuvostoliiton alueilla mennään, sitä enemmän Venäjä alkaa saada ”ensimmäisen maailman” piirteitä ja vastapari ”kolmannen maailman” piirteitä. Esimerkiksi jo Ukrainassa toiseus on ensisijaisesti toiseutta Venäjään, kun taas vaikkapa Puolassa tai Baltiassa suhteessa länteen (Boss 2008, sivu). Neuvostoliiton ihanteisiin samaistuminen ei näytä olevan mahdollista. Näyttää siltä, että Neuvostoliittoon ei voi liittää samanlaisia keskustan attribuutteja kuin länteen, ei sivistystä eikä samaistumista. Tällaisten

²⁸ Olen myös kuullut myös version, jossa yöpuvut vaihtuvat jopa hienoilla illallisilla kannettuihin iltapukuihin.

²⁹ (suom.) ”Virolaiset olivat omasta kulttuuristaan ylpeitä, venäläisiä kyllä pelättiin, mutta suhteessa venäläisiin ei tunnettu alempiarvoisuutta – pikemminkin toisin päin, miehitystä pidettiin barbaarien hyökkäyksenä.”

imperiumin ominaisuuksien jättäminen määritelmän ulkopuolelle vaikuttaa niin itsestään selvältä, että se kutsuu lähempään tarkasteluun.

Nykyinen Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimus valaisee sitä, miten kuvaa Venäjästä ja Itä-Euroopasta tuotetaan politisoitunein itä ja länsi -jaotteluin. (Ks. Kansikas 2010, Hast 2010, Jutila 2010). Siksi väitteet siitä, että Neuvostoliitto ei kolonisoijana ole nauttinut samaa arvostusta kuin länsi, ei neuvostoperillisten eikä lännen silmissä, kertovat siitä, minkälaisia lausumia länteen kuulumisen edellyttää. Lagerspezt (1999, 50) on tarkastellut Baltian itsenäistymisen ajan Eurooppaan paluun -retoriikkaa strategiana, jossa eurooppalaisuuden ja länsimaisuuden korostaminen on keino luona moraalinen velvoite hyväksyä maat Euroopan unioniin. Mielenkiintoista ei olekaan se, onko Viro osa itää vai länttä, vaan se, milloin ja miksi Viro nähdään kuuluvaksi länteen.

Jälkikolonialisen teorian vastaanotossa juuri kaunokirjalliset teokset, kuten esimerkiksi Emil Toden *Piiririik (Enkelten siemen)* kutsuvat avaamaan identiteetin rakennuksen ja Euroopan (laajemmin myös lännen) suhdetta Itään. Idän ja lännen välinen suhde näyttäytyy periferian ja keskustan suhteena laajemmin. Annus (2007, 74) toteaaakin, että Pariisissa alemmuuskompleksista kärsivän virolaisen päähenkilön tilalle olisi helppo kuvitella myös venäläinen. Pariisissa niin venäläinen kuin virolainenkin edustavat itää ja ovat samalla tavalla toisia suhteessa länteen. Länteen samaistuminen synnyttää toiseutta ja alempiarvoisuutta suhteessa länteen. Länsi saa helpommin kolonisoijan attribuutit, sillä alemmuudentunto syntyy suhteessa länteen. Kirss (2001, 679) huomauttaa myös, että eurooppalaistumisen toiveella on myös Venäjällä pitkät historialliset juuret.

Siinä missä 2000-luvun alussa Virossa euroremontti tarkoitti kiinteistön arvoa nostavaa remonttia, perinpohjaista ja muodikasta, euroremontti on saanut uusia merkityksiä ja kadonnut ainakin kiinteistövälittäjien myynti-ilmoituksista.³⁰ Euro-määritelmät ovat institutionalisoituneet (ja määritelmät eurodiskoista eurokaunokirjallisuuteen lähes kadonneet) Euroopan unionin jäsenyyden ja Euron myötä. Silti kysymystä Eurooppaan kuulumisesta pidetään hengissä. Sille on käyttöä, ainakin Suomessa. Muuten voisi ajatella, että *Helsingin Sanomien* pääkirjoituksen otsikossa ”*Viro jatkaa matkaansa kohti länttä*” (HS 6.1.2011) on virhe. Idän stereotyyppiä elävät edelleen voimakkaana esimerkiksi Euroopan vähemmistökeskustelussa, jossa länsi määrittää idän vähemmistökyseysten käsittelyä (Jutila 2010).

³⁰ Euroremont -sana on päätyntä Viron kielen sanakirjaankin ja tarkoittaa perinpohjaista ja muodikasta remonttia.

3.4.1 Erityisyyden korostaminen strategiana

*Mille poolest on Tallinn ainulaadne linn?
- Ainus linn, kus Vabaduse puieestee lõpeb Laagris.*³¹

Aineistossa korostuvat koloniaalisen kokemuksen erityisyyden ilmaukset: Viron tilanne on ”mitmekordselt hübriidsem postkoloniaalisest hübriidsusest” eli moninkertaisesti hybridisempi kuin jälkikoloniaalinen hybridiys (Annus 2007, 73). Viron tilanne oli ”tüüpilisest koloniaalsituatsioonist keerulisem” eli tyyppillisestä jälkikoloniaalisesta tilanteesta monimutkaisempi (Annus 2007, 68). Erityisyyden korostaminen näkyy myös käsitteiden valinnassa. Salumets (2006, 429) ja Hennoste (2003) käyttävät kaksinkertaisen kolonisaation käsitettä (englanninkielisessä teoriassa double colonization), koska se kuvaa monimutkaista tilannetta, joka syntyy moninkertaisesta kolonisaatiosta. Virossa tällaisen tilanteen synnyttää Baltian saksalaisten, tsaarinajan Venäjän ja Neuvostoliiton harjoittama politiikka Virossa.

Omaan erityiseen asemaan vetoaminen puolustaa paikkaansa, kun vastustetaan jälkikoloniaalisen teorian kaiken koloniaalisen kokemuksen yhtenäistävää taipumusta. Andreas Trossek (2006, 103) huomauttaa pessimistisesti, että Viron kontekstissa tehtyä jälkikolonialistista tutkimusta uhkaa aina taantuminen pinnalliseksi ja vieraaksi turistin vilkaisuksi, joka tuo ainaiseksi periferiaan julistetulle Baltialle hyväntahtoista sivistystä. Yksinkertaisista tulkinnoista halutaan eroon, mutta miten se toteutetaan, on toinen kysymys. Toisaalta erityisyyden korostamisessa on kyse muustakin, jos tyyppillinen kolonisaatio nähdään jonakin paljon yksinkertaisempänä.

Annus (2007, 73) pitää miehitetyn Viron tilanteen pelkistämistä kolonisaatioksi yksinkertaistavana: ”[--] okupeeritud Eesti olukorra taandamine koloniaalsituatsioonile oleks lihtsustav [--]”³² Oman erityisyyden korostaminen näkyy laajemminkin kulttuurikeskustelussa muun muassa Andrus Kivirähkin viime vuosien myydyimpien virolaisten teosten *Rehepapp* (2000) ja *Mees kes tiedis ussisõnu* (2007) käänntämisessä. Virolaisen kulttuurin ja huumorin on ajateltu olevan niin kulttuurispesifiä, että sitä ei ymmärretä Viron ulkopuolella. Ajatellaan, että oma kulttuuri ei käänny. Siitä huolimatta *Rehepapp*-teoksen suomenkielisen käänntöksen (*Riihiukko*) on ollut jo pitkään loppuunmyyty ja onpa teos taipunut näyttämöllekin Suomessa.

Ehkä tällaisessa puhettavassa on kaikuja siitä, mihin joukkoon halutaan kuulua. Annus torjuu

³¹ Miksi Tallinna on ainutlaatuinen kaupunki? – Se on ainoa kaupunki, jossa Vapauden puistotie päättyy Leirille. Anekdootti Jüri Viikbergin (2004, 516) kokoamasta anekdoottikirjasta *Naeruga eilsest. Valimik Eesti anekdoote 1960–1990*

³² (suom.) ” [--] miehitetyn Viron tilanteen pelkistäminen ” kolonisaatiotilanteeksi olisi yksinkertaistavaa [--]”

kolonialismin käsitteen, sillä itsenäistä ja kehittynyttä kansallisvaltiota, jossa järjestys ja korkeakulttuuri olivat jo olemassa, ei voi kolonisoida (Annus 2007, 71). Argentin voi nähdä kertovan enemmän asenteesta ”kolmansiin maihin” ja siihen joukkoon, johon halutaan tai ei haluta kuulua kuin todellisuudesta. Sivistyksen korostaminen on strategia, jonka avulla tehdään ero - ei vain Neuvostoliittoon - vaan myös jälkikoloniaalisen teorian perinteiseen tutkimusalaan eli ”kolmansiin maihin”. Kelertas (2006, 4) pitää tällaista ylemmydentuntoa suhteessa toisiin kolonisoituihin syynä siihen, että kolonialismin käsitettä ei ole laajemmin hyväksytty Baltiassa. Mita Banerjee (2007) osoittaa artikkelissaan ”Postetnicity and Postcommunism in Hanif Kureishi’s *Gabriel’s Gift* and Salman Rushdie’s *Fury*”, että postkommunistisen itäeurooppalaisen esittämistavassa on toiseuden ja kolonialismin kaikuja. Itäeurooppalaiselle on varattu eksottisen toisen rooli ”Euroopassa”.

Jälkikoloniaalisen kokemuksen erityisyys perustelee myös läsnäoloa paradigmassa. Entiset Neuvostoliiton alueet haastavat vaikeudessaan jälkikoloniaalisen teorian ja ovat siksi tärkeä tutkimuskohde. Kirss (2001, 679) toteaa, että Itä-Euroopan mukaan ottaminen vaatii perinpohjaista jälkikolonialismin käsitteen nyanssoimista: ”[–] kui postkolonialistlikud teoreetikud on Euroopa puhul enamasti rõhunud sarnasustele, siis kas või Ida-Euroopa mainimine nõuab selle monoliitselt mõjuva termini põhjalikut nüanseerimist.”³³ Erityisyyden korostaminen synnyttää kuvan jälkikoloniaalisesta teoriasta, joka on yksinkertainen, sillä sen käsitteet eivät kuvaa Viron monimutkaista jälkikoloniaalista todellisuutta.

³³ (suom.) ” [–] siinä missä jälkikoloniaaliset teoreetikot ovat painottaneet samankaltaisuutta Euroopan kohdalla, Itä-Euroopan mainitseminen vaatii tuon yhtenäiseltä vaikuttavan termin perinpohjaista nyanssoimista.”

4 Jälkiä kirjallisuudessa

Millised uued käänded on nüüd eesti keeles?

- Väheütlev, ilmaütlev ja mittemidagiütlev.³⁴

Jälkikoloniaalisen teorian keskuudessa on eriäviä näkemyksiä siitä, missä määrin jälkikolonialismi on kirjallisuuden piirre. Onko kaikki Viron kirjallisuus jälkikoloniaalista? Hakkarainen (2000, 296) huomauttaa, että jälkikolonialismi ei ole periodi-termi, joka tarkoittaisi muodollisen itsenäistymisen jälkeen kirjoitettua kirjallisuutta, vaan sen keskeinen tunnuspiirre on kriittinen suhde kolonialismiin ja sen seurauksiin. Yhteisten teemojen etsiminen niputtaa monenlaiset kirjallisuudet yhteen. Toiseuden kuvaaminen, siirtolaisuus, etnisuus, historiallisten teemojen käsittely ja elämä uudessa itsenäisessä maailmassa ovatkin tyypillisiä teemoja jälkikoloniaalisessa kirjallisuudessa (Kuortti 2007, 156).

Jälkikoloniaalinen lukutapa, joka itsessään on kriittinen, saattaa aiheuttaa sen, että kirjallisuuden esteettiset, muodolliset ja tyyllilliset tunnusmerkit eli se mikä tekee kirjallisuudesta kirjallisuuden, ohitetaan nopeasti (Casanova 2005, 125). Kirjallisuudentutkimus tematisoituu helposti ja sivuseikaksi jää se, miten kriittinen suhde kolonialismiin ja sen seurauksiin ilmaistaan. Harvemmin kiinnitetään huomiota siihen, miten muoto mahdollistaa vastarinnan (Culler 2007, 11). Jälkikoloniaalinen ei kuitenkaan ole vain analyysitapa suhteessa teoksiin vaan sillä on myös keinoja sisällön ilmaisemiseksi. Vastanotto reväyttää auki kysymyksen kirjallisuuden asemasta jälkikoloniaalisessa teoriassa. Mikä lopulta määrää paradigmaan kuulumisen, kirjallisuus eli aineisto vai yhteiskunnallinen tilanne eli konteksti? Ideologisesti jälkikoloniaalinen teoria pyrkiikin kirjallisuuden ja taiteen kohdalla näyttämään, miten esittämisen mekanismit toimivat ja tarjoamaan vaihtoehtoja luonnollistuneille esittämisen tavoille, jotka ovat usein vääristyneitä. Jälkikoloniaalinen analyysi on ensisijaisesti kohdistunut virolaisen omakuvaan virolaisessa kirjallisuudessa.³⁵ Kirssin (2000, 135) mukaan kirjallisuudessa jälkikoloniaalista tietoisuutta leimaa kodittomuuden ja välitilassa olemisen kokemukset. Peiker (2005) puolestaan näkee identiteetin konstruoinnin ongelmat leimallisiksi jälkikoloniaaliselle kirjallisuudelle. Maailmankirjallisuuden kuvia virolaisista ei käsitellä. Olisi kuitenkin mielenkiintoista kysyä, miksi Michel Tournierin

³⁴ (suom.) Millaisia uusia sijamuotoja virossa on? –Vähänsanova, tyhjääsanova ja mitäänsanova. Anekdootti Jüri Viikbergin (2004, 511) kokoamasta anekdoottikirjasta *Naeruga eilsest. Valimik Eesti anekdoote 1960–1990*.

³⁵ Liina Lukas (2000) on tutkinut virolaisten kuvan muuttumista baltiansaksalaisessa kirjallisuudessa, mutta ei käytä jälkikoloniaalisen teorian käsitteitä ja siksi rajautuu tämän tutkimuksen aineiston ulkopuolelle.

Perjantaissa (1967) saarelle tuleva Perjantain ”korvike” on juuri virolainen laivapoika, Jaan Neljapäev.

Tässä luvussa käsittelen sitä, miten kaunokirjallisuuden jälkikoloniaalisia oireita on tunnistettu ja tulkittu sekä niitä kansallisia menneisyyden käsitteellistämisen narratiiveja, jotka samassa prosessissa aktivoituvat. Narratiivit ovat tapa hahmottaa maailmaa ja elämää sekä kertoa siitä yhteisestä kertomusvarastosta ammentaen. Narratiivit voidaan mieltää yhdeksi diskursiiviseksi resurssiksi. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 104.) Virossa antikolonialistista jakoa toisintava ja kulttuurista itsemääräämistä puolustava vastustamisen narratiivi aktivoituu jälkikoloniaalisessa keskustelussa. Kaunokirjallisuus kuitenkin näyttää ohjaavan ulos mustavalkoisista tulkinnoista. Periaatteessa hybridiys nähdään tärkeäksi identiteetin selittämisen välineeksi, onhan virolaisessa identiteetissä monenlaisia kulttuurisia kerrostumia (Ks. Henoste, Kirss, Annus, Peiker), mutta ne narratiivit, joihin tukeudutaan, osoittavat, että hybridin tilan hyväksyminen on vaikeaa.

4.1 Itsekolonisaatio: masokismia, itsesuojelua vai uusi vaihtoehto

Kes on maailma kõige ahnem rahvas?

*- Eestlased. Krahmasid kogu Venemaa endale ja nüüd ei jõua ära toita.*³⁶

Itsekolonisaation käsitteen tuleminen jälkikoloniaaliseen keskusteluun Virossa on mielenkiintoinen näyte kolonialismin jäljistä. Itsekolonisaatio käsitteenä ei ole yleisessä käytössä jälkikoloniaalisessa teoriassa.³⁷ Tiit Hennoste liittää käsitteen Viron kansallisvaltion syntyyn, prosessiin, jossa toisaalta omaksuttiin eurooppalaista kulttuuria ja toisaalta tavoiteltiin itsenäisyyttä. Hennoste (2006, 12) määrittelee itsekolonisaation prosessiksi, ”jonka kautta auktoriteetin asemassa oleva kerrostuma kolonisoituja ottaa itse ja vapaaehtoisesti kolonisoijien arvot, tavat, yhteiskunta- ja kulttuurimallit, ajattelu- ja puhumistavat (diskurssit) ja ryhtyy muuttamaan omaa kulttuuriaan kolonisoijien kulttuurin mukaiseksi”.³⁸

³⁶ (suom.) Ketkä ovat maailman ahnein kansa? – Virolaiset. Ottivat koko Venäjän itselleen eivätkä nyt pysty sitä ruokkimaan. Anekdootti Jüri Viikbergin (2004, 506) kokoamasta anekdoottikirjasta *Naeruga eilsest. Valimik Eesti anekdoote 1960–1990*.

³⁷ Kujundzic (2000) on käsitellyt Venäjän eurooppalaistumisen seurauksia identiteetille itsekolonisaationa. Saidin käsite *self-orientalization* kuvaa erilaista prosessia. Saidin käsite on oman toiseuden korostamista yhtenä vastarinnan keinona.

³⁸ (alkup.) ”[–]mille kaudu autoriteetne kiht koloniseeritavaid võtab ise ja vabatahtlikult omaks kolonisaatorite

Näin määriteltynä itsekolonisaatio-käsitteen sisältö tulee lähelle sitä, mistä kolonisoijan ja kolonisoidun suhteessa on ajateltu olevan kyse: omaksutaan kolonisoijien tapoja, arvoja, ajattelu- ja sanomistapoja. Tämän suhteen luonnollisuutta on haluttu jälkikolonialisessa teoriassa purkaa. Hybridi on Homi K. Bhabhan ajattelussa keskeinen käsite, joka liittyy kolonialismin vaikutusten arviointiin ja purkamiseen. Se on väline, jonka avulla voidaan purkaa yhteiskunnassa vallalla olevia näkemyksiä, jotka yksinkertaistavat kulttuurien eroja. (Kuortti 2007, 19.) Olemusajatteluun perustuvat tiedon muodot ovat osoitus vallankäytöstä, ja niiden sijaan kulttuuri olisi nähtävä hybridisesti rakentuneena. Bhabhan käsite on yritys purkaa toiseuden käsitteeseen liittyvä jako. Hybridi on *“neither One nor the Other”* (Bhabha 219). Hybridin käsite voidaankin nähdä enemmän interventiona kuin jonkun olemassa olevan ilmiön piirteenä. Hybridin käsite auttaa ulos antikolonialistisesta itsen ja toisen dialektiikasta. Käsitteenä hybridisyys ei tarkoita vain sitä, että otetaan kaksi tai useampi kulttuuria ja jäljitetään hybridin syntyä (Huddart 2007, 22.) Itsekolonisaation käsite voidaan nähdä interventiona, yrityksenä kumota kolonialismin vaikutuksia, mutta koska se sitoutuu vahvasti itsen ja toisen dialektiikkaan, vaikutus jää vähäiseksi. Hybridin voima on siinä, että se kyseenalaistaa luonnollistuneita rajoja (Kuortti, Nyman 2007, 11).

Hennoste (2006) tarkastelee Noor-Eesti -ryhmittymän liikehdintää itsekolonisaation käsitteen kautta. Kirjallisuushistorioihin kirjatun näkemyksen mukaan Noor-Eesti -ryhmittymän toiminta uudisti Viron kirjallisuutta ja kieltä 1900-luvun alussa. Tunnuslauseeksi nousi Gustav Suitsin julistus *Olgem eestlased aga saagem ka eurooplasteks*. Julistuksesta on luettavissa uuden virolaisen kansallista ja kansainvälistä yhdistävän kulttuurin julistus, jossa individualismin korostaminen nousi tärkeäksi. Kyse ei ollut mistään aatteellisesti yhtenäisestä ryhmittymästä, vaan aatteelliset erimielisyydet olivat tavallisia. Ryhmittymässä vaikuttivat Suitsin lisäksi muun muassa Friedebert Tuglas, Johannes Aavik, Aino Kallas ja A. H. Tammsaare. Nuoret kirjailijat etsivät uutta identiteettiä ja etääntyivät vanhemmasta virolaisesta kirjallisuudesta. Vaikutteita haettiin niin ranskankielisestä kirjallisuudesta kuin Suomesta, Saksasta ja Venäjältä. (Süvalep 2001, 164–168).

Hennosten (2006, 14) mukaan Noor-Eestin Eurooppaan pyrkimisessä on kyse koloniaalidiskurssin matkimiselle omistetusta projektista, jonka tuloksena on *“ambivalentne, määrdunud isekoloniseerunud kultuur”*, likaantunut ja tahrattu itsekolonisoitu kulttuuri. Kirjallisuushistoriat näkevät Noor-Eestin toiminnan arvokkaana Viron kirjallisuuden kannalta. Hennoste (2006, 29–33) puolestaan väittää, että Noor-Eesti -ryhmittymän omaksuma malli on ollut

Viron kulttuurin keskeinen paradigma 1990-luvulle asti ja Noor-Eesti -ryhmittymän toiminta on aiheuttanut sen, että Viron kulttuuri on ”midagi poolväärtuslikku, poolikut tühist” toisin sanoen Noor-Eesti on virolaisen alemmuuskompleksin ylläpitäjä.

Hennosten artikkelin otsikko ”Noor-Eesti kui lõpetamata ensesekoloniseerimisprojekt” viittaa siihen, että eurooppalaistamisesta ei ole päästy eroon, prosessi on ”lopettamatta”. Hennosten näkemys on provosoiva ja sellaiseksi ymmärretty (ks. Pilv 2007, Kirss 2009). Se kaataa yhden Viron kirjallisuushistorian kivijalan, arvioi uudelleen kulttuuriperintöä ja itsestäänselvyyksiä, mutta kysymys palautuu essentialistisiin lähtökohtiin, olemukseen. Hennoste (2006, 36) julistaa provokatiivisesti, että oma hybridiys pitäisi muuttua positiiviseksi: ”[–] olgem eestlased ja olgem eurooplased, aga saagem lõpuks koopiast originaaliks.”³⁹ Toive kopiosta originaaliksi tai omaperäiseksi muuttumisesta palautuu alkuperäisyyden toiveeseen, tilaan, jossa sekoittumista ei ole, tilaan, jota ei ole. Oman sekoittuminen toisiin tiedostetaan (ks. Hennoste 2003), mutta toive omasta originelliudesta elää sivulauseissa. Alkuperäisyys, jokin oma, näyttäytyy arvokkaampana, vaikka hybridien käsite kumoaa tällaista ajattelua. Pilv (2007, 87) esittää Hennosten artikkelin kritiikissä, että kopion ja originaalin dialektiikasta olisi päästävä pois, ”väljugem koopia ja originaali dialektikast”.

Salumetsin (2006, 43) mukaan kolonisoijan mentaliteetille tyypillisen dualistisen ajattelutavan omaksuminen sitoo virolaiset itsekolonisaatioon. Itsekolonisaatiomentaliteetti on kaikesta poliittisesta tarpeellisuudestaan huolimatta luonut ristiriitaisen tietoisuuden, ”a conflicted consciousness”, jonka vaikutukset näkyvät muun muassa siinä, että ollaan enemmän huolissaan siitä, miltä näytetään kuin siitä, keitä ollaan (Salumets 2006, 430-439). Salumets käsittelee artikkelissaan Jaan Kaplinskin kriittistä suhtautumista itsekolonisaatioon. Kaplinskille ainoa mahdollisuus välttää itsekolonisaatio on palata muinaiseen suomalais-ugrilaiseen perintöön, joka muun muassa korostaa hiljaisuutta, hiljentymistä ja rauhoittumista sekä toiminnasta luopumista. Salumets (2006, 444) osoittaa, kuinka Kaplinski itsekolonisaation kriitikkona joutuu itse osaksi itsekolonisaatiota, koska kritiikki sitouttaa hänet osaksi kolonisoijan mentaliteettiä, jossa yksi yhtenäistävä näkemys halutaan korvata toisella. Ehkä samasta on kyse Hennosten kohdalla. Ehkä itsekolonisaation kritiikki onkin näyte siitä, kuinka kolonisaation vaikutukset ilmenevät. Itsekolonisaation käsite heijastaa sitä, mitä se vastustaa - kritiikitöntä ajatusten omaksumista, reaktiivisuutta.

Mielenkiintoista on, miksi itsekolonisaation käsitettä tarvitaan. Miksi Homi K. Bhabhan

³⁹ (suom.) ” [–] olkaamme virolaisia ja olkaamme eurooppalaisia, mutta muuttukaamme lopuksi kopiosta originaaliksi.”

käsitteet hybridi, mimikri ja ambivalenssi eivät sellaisinaan kelpaa? Hennosten (2006, 12) itsekolonisaation käsitteessä korostuu vapaaehtoisuus ja itse tekeminen: ”võtab ise ja vabatahtlikult omaks”. Passiiviseen käsitykseen kolonisoidusta, joka pakotetaan johonkin, ei haluta sitoutua. Salumets (2006, 436) siteeraa Kaplinskia, jonka mukaan virolaiset itse ovat ”drowe away their souls and cut down their sacred trees” omaksuessaan eurooppalaisia arvoja. Vahinko on itseaiheutettu. Uhriudesta kieltäytyään. Koko sanaa ei edes käytetä aineistossa.⁴⁰ Oman roolin korostaminen toisaalta vastustaa passivoivaa uhriutta mutta samalla sitouttaa masokistiseen vahvuuteen. Toisaalta kyse on myös heikkoudesta, sillä Hennosten (2006, 14) Noor-Eesti oli tiedostamattoman eurooppalaisen koloniaalidiskurssin tuote, ”Euroopa koloniaaldiskursuse ebatedlikud produktid”. Hennoste (2006, 15) rinnastaa Noor-Eesti -ryhmittymän toiminnan nuorten ihmisten toimintaan, jotka ”ei suuda veel süsteemiks koorastada oma ajusse voolvalt teadmiste ja muljete massi”.⁴¹ Koko Noor-Eesti -ryhmittymän käynnistämisen kirjallisuuden uudistamisprosessin merkitys kielletään.

Kirss (2009) osoittaa tarkalla analyysillään, että Noor-Eestin Eurooppaan pyrkimyksiä voi tulkita toisinkin kuin pelkkänä jäljittelynä. Noor-Eestin kysymys nivoutuu osaksi monimutkaista kuviota, jossa virolaisuus sinänsä ei ole alempiarvoista suhteessa eurooppalaiseen kulttuuriin vaan kritiikin kohteena ovat aiemman sukupolven taiteen ja tieteen tekemisen arvot, jotka nojasivat vahvasti baltiansaksalaisen aatelin arvoihin. Noor-Eesti näyttäytyikin nuoren, ensimmäisen sukupolven kaupunkilaisintellektuellien turhautumisena ja yrityksenä laajentaa horisonttia. (Kirss 2009, 12–14.)

Kirss (2009, 20) tiivistää, että itsekolonisaation käsitteessä itse-alku on ambivalenssin ilmaus, joka korostaa toivetta tulla määritellyksi osana Eurooppaa, mutta joka samasta syystä kieltäytyy käsitteistä, joita tarjotaan. Ambivalenssi kuvaa olotilaa, joka on *melkein mutta ei aivan* (Bhabha 1994, 91). Itsekolonisaation käsite kertoo enemmän nykyisyydestä kuin menneisyydestä. Viro on melkein osa Eurooppaa, mutta ei vielä aivan. Jirgens (2006, 53) huomauttaa, että jälkikoloniaaliseen lähestymistapaan sitoutuminen edellyttää sen myöntämistä, että kolonialismin jäljet näkyvät edelleen. Itsekolonialismin käsite voi pysäyttää keskustelun, jos käsite laajennetaan koskemaan neuvostoaikaa, sillä se vaientaa oikeat uhrit vihjaamalla, että kokemus on ollut oma valinta. Sortokokemuksesta tulee yksityisasiasia ja siten se jää yhteiskunnallisen keskustelun

⁴⁰ Mielenkiintoisen kontrastin luo se, että *Baltic Post-Colonialism* -teoksessa Karl Jirgens, Violeta Kelertas ja Karlis Račevskis käyttävät sanaa uhri, mutta teoksen virolaisissa artikkeleissa sanaa ei näy.

⁴¹ (suom.) ”eivät pysty järjestämään systeemiksi aivoihinsa virtaavia tietoja ja vaikutelmien paljoutta”

marginaaliin, jos kollektiivisella tasolla omaksutaan laajemmin omaa aktiivisuutta korostava itsekolonisaation käsite. Samansuuntaisia havaintoja on tehnyt myös Eneken Laanes analysoidessaan Ene Mihkelsonin teosta *Ahasveeruse uni*. Laanes väittää, että Virossa kipeät kokemukset kiistetään siinä missä toisaalla melankolia tarttuu kärsimyksiin. Kipeiden kokemusten ei ajatella voivan jättävän jälkiä ihmisiin siten, että ne muokkaisivat nykyisyyttä tai tulevaisuutta. (Laanes 2006, 448.)

Hyvän esimerkin samansuuntaisesta suhtautumisesta antaa myös Terje Anepaio (2009, 409), joka on käsitellyt sortokokemusten institutionalisoitumista Virossa ja sitä, miten sortoteema kadotti laajemman yhteiskunnallisen kaikupohjan 1990-luvun puolivälissä.⁴² Anepaio (2009, 411) esittää, että sotokokemuksen unohdusprosessi oli tarpeellinen rakennettaessa uudelleen itsenäistyneelle Virolle uutta imagoa. Siihen ei sopinut virolaisten esittäminen kärsivinä, onnettomina ja avuttomina. Yhteiskunta ei ollut kiinnostunut sortokokemuksesta.⁴³ Anepaion (2009, 404) mukaan tällainen sosiaalisesti konstruoitu unohdus pönkittää neuvostoaikana virallisella tasolla rakennettua muistinmenetystä. Niin unohdus kuin menneisyyden kärsimysten fetisoiminen johtavat epätydyttävään lopputulokseen. Leela Gandhi (1998, 4-8) on osuvasti määritellyt jälkikolonialismin yhdeksi tehtäväksi taistella amnesiaa vastaan, joka ilmenee haluna unohtaa menneisyys ja kiistää nykyhetken katkeamaton lenkki tuohon menneisyyteen.

4.2 Vastarinta ja nykyisyys

Kuidas nimetatakse monumenti Balti jaama ees?

*- Relv käs võtame vastu Moskva rongi.*⁴⁴

Artikkelikokoelmat *Kohandumise märgid (2002)* ja *Kohanevad tekstid (2005)* käsittelevät Viron

⁴² Sorretuilla Anepaio tarkoittaa lähinnä kyyditysten kohteeksi joutuneita. Virossa toimeenpantiin vuosina 1941 ja 1949 aikana kyydityksiä, joiden uhrin lähetettiin Länsi-Siperiaan tai Pohjois-Kazakstaniin. Tarkoituksena oli puhdistaa Viro ”kansanvihollisista” ja ”vastavallankumouksellisista elementeistä”. Virossa kyyditettiin yhteensä noin 20 000 ihmistä. Uhrit menettivät omaisuutensa. (Zetterberg 2007, 639- 673.)

⁴³ Kyyditetyillä on ollut mahdollisuus saada suurempaa eläkettä ja osa heidän omaisuudestaan on palautettu, mikä on aiheuttanut sen, että sorretut ovat saaneet osakseen paheksuntaa. Anepaion mukaan paheksunnalla protestoidaan sitä, että toisten menneisyyttä pidetään arvokkaampana kuin toisten. Myös ne, joita ei kyyditetty, kokivat kovia. 2000-luvulla tilanne on kuitenkin muuttunut. Esimerkiksi Lennart Meren vetämä *Murtunut ruiskukka* -kampanja lisäsi sukupolvien välistä muistojen välittämistä ja toi kyyditettyjen äänen jälleen kuuluville. (Anepaio 2009, 414-421.)

⁴⁴ (suom.) Miten nimitetään Baltian aseman monumenttia? –Ase kädessä otamme Moskovan junan vastaan. (Patsaassa kuvattiin joulukuun 1905 vallankumouksen taisteluita.) Anekdootti Jüri Viikbergin (2004, 506) kokoamasta anekdoottikirjasta *Naeruga eilsest. Valimik Eesti anekdoote 1960–1990*.

kirjallisuuden toimintastrategioita ”vieraan vallan aikana” sovittautumisen (*kohandumine*) käsitteen kautta. Sanana *kohandumine* viittaa paikkaan (*koht*) ja sitä kautta paikantumiseen, mutta myös käyttökelpoisuuteen (*kohane*). Käsitteen valinta tulee ymmärretyksi, kun *kohaneminen* -sanana vastakohta virossa on *vastupanu*, vastustaminen. Ne viittaavat kahteen mahdollisuuteen toimia Neuvostoliiton kanssa. *Kohanemine* -käsite on kuitenkin yritys murtaa positiivisen vastustamisen ja negatiivisen yhteistyön rajoja. Kuten Hennoste (2003) huomauttaa, harvoin yksi on puhdas toisinajattelija ja toinen täysiverinen seuraaja, vaan tavallisesti nämä kaksi puolta on jokaisessa ihmisessä: ”Väga harva on nii, et üks inimene on puhas dissident ja teiene täielik kaasajooksik. Tavaliselt esinevad vastupanu ja kaasatötamine koos, ühes ja samas subjektis [--]”⁴⁵ Käsitteenä *kohanemine* on yritys luoda välimuoto, sillä se ei kannu mukanaan negatiivista suhtautumista vieraan vallan kanssa toimiseen.

Hybridin käsite toimii samalla tavalla kompromissina, sillä se kutsuu sekoittamaan oman ja vieraan. Kansallisidentiteettiä suojaavat narratiivit, esimerkiksi kunniakkaan vastustamisen narratiivi tai kultaista ensimmäisen itsenäisyyden aikaa vaaliva narratiivi kieltää usein sekoittumisen. Oman identiteetin säilyttäminen on liittynyt niin kielen kuin kansankin säilymispyrkimyksiin neuvosto-Virossa. Toisilta omaksuminen ja toisiin sekoittuminen näyttävät kielteisenä. Samaa kivettyntä käsitystä kansallisen identiteetin voimasta tukee ”vastupanu” -narratiivi, joka aktivoituu helposti koloniaalisuhteen totaalisuuden arvioinnissa: ”Oluline on see, et katseid nõukogude malliga muganduda oli vähe. Suures osas püüdis eesti kirjandus Nõukogude aja jooksul seista XIX sajandi lõpu Venemaa vastu XIX sajandi lõpu saksakeskse Euroopa kirjandusmudeliga.” (Hennoste 1999, 308).⁴⁶ Kirjallisuudessa vastustaminen on kuvattu ”piiloleikkinä” sensuurin kanssa sekä rivien väliin kirjoittamisena ja rivien välistä lukemisena (Annus 2000, 780).

Sekoittumiskieltoa voi tulkita suhteessa siihen, miten kansa ymmärretään. Aare Pilv (2007, 92) näkee virolaisuuden syntyvän suhteessa kansallisuuteen, koska virolaisille oma valtio on suurimman osan historiasta sijainnut tulevaisuudenkuvitelmissa. Kansaa pitää siis koossa tietoisuus kansallisuudesta. Oma valtio ei poista ongelmaa vaan pikemminkin kyseenalaistaa sen, mille kansan käsite perustuu. (Pilv 2007, 92.) Ongelmana on todellisuus, jossa kansallisuus määräytyy

⁴⁵ (suom.) ”Harvoin on niin, että yksi on puhdas dissidentti ja toinen täydellinen mukailija. Tavallisesti vastarinta ja yhteistyö esiintyvät yhdessä ja samassa subjektissa [--]”

⁴⁶ (suom.) ”Oleellista on se, että yrityksiä neuvostomalliin sopeutumiseksi oli vähän. Suurimmaksi osaksi Viron kirjallisuus pyrki vastustamaan neuvostoajan mallia 1800-luvun lopun Saksa-keskeisen eurooppalaisen kirjallisuusmallin avulla.”

valtion mukaan. Eric Hobsbawm (1992, 174) on esittänyt, että postkommunistisissa yhteiskunnissa etninen tai kansallinen identiteetti toimii ennen kaikkea syyttömien ja syyllisten tunnistamisen välineenä. Kansallismielisyyden sovittaminen globalisoituvan maailmaan arvoihin on uusi haaste kaikissa entisissä neuvostotasavalloissa ja sen dynamiikka vaatii tarkastelua (Lagerspetz 1999). Kirss näkee samoin, että posttraumaattinen tilanne johtaa helposti kielen, kansan ja maan palvontaan. Siksi vuosituhaten vaihteen virolaisesta kaunokirjallisuudesta puuttuvat hybridin ilmaukset. (Kirss 2000, 134.)

On kysyttävä, miksi alkuperäisyyden idea nousee sittenkin hybridiyden takaa esiin ja arvokkaampana. Ehkä syy on siinä, että ahdas kansallista identiteettiä tukeva tulkintatraditio aktivoituu helposti, kun kaunokirjallisuus kääntää katseensa lähimenneisyyteen tai tulevaisuuteen, koska diskursiivisena resurssina vastustamisen narratiivi on helposti saatavilla.

Ehkä kysymys on myös siitä, että kaikki kansaa uhkaavat tekijät eivät sittenkään ole poistuneet. Andrus Kivirähkin teos *Mees kes teadis ussisõnu* (2007) kertoo yhden kulttuurin ja kielen viimeisestä edustajasta. Vaikka kirja kuvaa mielikuvitukselliseen aikaan ja paikkaan sijoittuvia tapahtumia, luetaan teosta kuin kuvitelmana Viron tulevaisuudesta, jossa kielen ja kulttuurin häviäminen on tosiasia. Kielen kuolema merkitsee kansan kuolemaa. Mikään ihme ei siis ole, että Kivirähkin teoksen vastaanotossa aktivoituvat pohdinnat syntyvyyden kasvamisesta (ks. Rooste 2007). Kivirähkin teos kuvaa selvimmin sitä, millaisten haasteiden ja valintojen edessä Viro on. Globalisaation kysymykset koskettavat ensimmäisenä pieniä kansoja. Tiina Kirss (2000, 134) kuvaa viroa kansaksi, joka on ”generation away of extinction”. Kansan katoamisen ajatus ei ole uusi. Jaan Undusk (2004, 133–152) osoittaa, että Viron kansalliseepoksesta *Kalevipojasta* piti tulla Kreuzwaldin näkemysten mukaan muistomerkki katoavalle kansalle, ei alku. Näyttää siltä, että vanhoja narratiiveja yhdestä kansasta on purettava, mutta on vaara, että jäljelle ei jää yhtäkään. Runoilija Veijo Märka (1997,12) tiivistää ajatuksen runossaan: ”Ensimmäisenä / Baltian kansana / Eurooppaan ehtivät liiviläiset”.

Jälkikoloniaalisessa teoriankehittelyssä kansallisuuksiin sidottu identiteetti aiheuttaa sen, että eri äänet eivät pääse esiin. Uutta kansallista identiteettiä määriteltäessä kertomukset yhteisestä menneisyydestä tulevat oleelliseksi diskursiiviseksi otteeksi (Lagerspetz 1999, 45). Sama logiikka näyttää toimivan jälkikoloniaalisen teorian vastaanotossa sopeuttamisstrategiana, mutta kaatuvan juuri samasta syystä. Yhteinen menneisyys ei ole ehkä muuta kuin yhteinen etninen tausta. Tiina Kirss osoittaa Ene Mihkelsonin teosten analyysissä, että kirjallisuus voi haastaa tällaiset näkemykset. Kirss osoittaa, kuinka Mihkelsonin teos *Nime vaev* (1994) ironisoi ajallisesti ja

kulttuurisesti koherenttia kansallista menneisyyttä sekä kaikenlaisia kollektiivisia ja yksilöllisiä identiteetin määrittelyjä. (Kirss 2006, 387.) Samoin Viivi Luikin teoksessa *Historian kauneus (Ajaloo ilu, 1991)* parodioidaan niin virallista neuvostoretoriikkaa kuin kansallista diskurssia (Kirss 2001, 681). Peiker (2005, 149) puolestaan havaitsee, että itäeurooppalaisissa kehitysromaaneissa suurta psykologista jännitettä aiheuttaa se, että yhtenäisen minän saavuttaminen on usein mahdotonta. Vastustamisstrategiat näyttävät ironisilta tai itsesääliin sidotuilta, usein molemmilta. (Peiker 2005, 149.)

4.3 Vaihtoehtoiset tulkinnat: Kas me sellist Eestit tahtsime?

Cornelius Hasselblatt (2009) käsittelee artikkelissaan *The Postcolonial Trap – features of recent Estonian discourse patterns* vaikeuksia, joita jälkikoloniaalinen tila aiheuttaa. Kolonisoidut kuvittelevat vapauttavansa itsensä kääntämällä kolonisoijan arvostukset päinvastaisiksi, mikä sitten sitoo heidät osaksi kolonisoijien asenteita. Siihen, mistä pyritään eroon, sitoudutaankin yhä lujemmin. Hän osoittaa, että mustavalkoajattelu juontaa juurensa loogiseen virheeseen. Mustavalkoajattelu on osoitus siitä, että on ansassa, ”in the postcolonial or post-Soviet trap”. (Hasselblatt 2009, 105–107.)

Hasselblatt (2009, 107–109) osoittaa, että neuvostoliitonaikaisten arvojen kääntäminen pääläelleen aiheuttaa kummallisia seuraamuksia: fasismin ihannointia, lännen ihannointia, Saksan ihannointia, Konstantin Pätsin ihannointia, pakolaisvirolaisen kirjallisuuden ihannointia, neuvostovirolaisen kirjallisuuden halveksuntaa, neuvosto-Viron historian demonisointia. Neuvostokirjallisuudesta varsinkin stalinismin ajan kirjallisuudesta puhutaan kirjallisuuden katovuosina. Hyvä näyte uudelleenulkinnasta ja -arvottamisesta on Jaan Unduskin (1994) Juhan Smuulin ylistysrunon *Poem Stalinille* analyysi, joka arvottaa teosta ensisijaisesti kirjallisista ansioista käsin.

Hasselblattin mallin mukaisesti kaikki sosialismille haiskahtava olisi tuomittava. Logiikka varmasti selittää Viron uudelleenitsenäistymisen hulluja vuosia, mutta se alkaa muuttaa muotoaan. Esimerkiksi Hennoste ei kritisoi Noor-Eestin toimintaa siksi, että monet jäsenet kannattivat sosialistisia ajatuksia. Siitä huolimatta Hennosten kritiikissä on kaikuja Noor-Eestin 1900-luvun alun kritiikistä: monet ryhmäläisistä joutuivat maanpakoon syytettyinä petturuudesta ja epäuskollisuudesta.

Samalla Hasselblattin esittämällä logiikalla selittyy kuitenkin osaksi se, miksei tasa-arvo kiinnosta. Nykynaisen perinteitä korostava rooli on vastareaktio tasa-arvoiselle neuvostonaiselle.⁴⁷ Myös se, että Viron vastaanotossa kaksinkertainen kolonialismi viittaa kahteen kolonialismikerrokseen (Hennoste 1999, 308) eikä esimerkiksi Spivakin käsitettä mukaillen naisen kaksinkertaisesti alistettuun asemaan, kertoo marsijärjestyksestä, kansallisuuden ensisijaisuudesta. Hennoste (2003) myöntää, että ”kolonialismi möjutas mehi ja naisi erinevalt. See on kindlasti nii. Mina aga olen kasutanud sama sõna eri tähenduse [--]”.⁴⁸ Feministinen kirjallisuudentutkimus on marginaalista entisen Neuvostoliiton alueella ja sen marginaalisuus näkyy käsitteenmäärittelyssäkin, jossa vakiintuneen käsittelyn voi hylätä.

Kaunokirjallisuus kuitenkin on paikka, jossa mustavalkoajattelu voidaan hylätä. Varsinaisen historiankirjoituksen laahatessa perässä kaunokirjallisuus tekee omaa historiankirjoitusta, jossa on tilaa kaikenlaisille, myös torjutuille näkemyksille ja kokemuksille. Hasselblatt (2009, 109) nostaa esimerkiksi Jaan Krossin vaihtoehtoisesta tien luovimisesta, ”ansojen” välttelystä. Kross pyrkii kompromissiin menneen ja tulevan välillä. Krossin toisinajattelu on kaikkea muuta kuin mustavalkoista. Jaan Undusk (2005, 613–615) näkee Krossin tuotannossa häpeämättömyyttä, joka virkistää itsesyyllistämisen jälkeen: Kross johdattelee näkemään, että historian tapahtumista ei tarvitse tuntea häpeää tai syyllisyyttä. Krossin tuotannossa toistuva teema on yksilön itsetoteutuksen ja suureksi saamisen toiveiden suhde kompromissiin. Kompromissi ei tarkoita periksiantamista, päinvastoin. Kyvyttömyys kompromiiniin saattaa osoittautua jopa moraalisen kyvyttömyyden merkiksi. (Undusk 2005, 603.) Sankarillinen vastustamisen narratiivi saa kaunokirjallisuudessa monia sävyjä. Tiina Kirss (2000, 2005, 2007) puolestaan osoittaa Ene Mihkelsonin proosatutannon analyysissä, että yhden kansan monet äänet kyllä kuuluvat kaunokirjallisuudessa, jos niitä kuunnellaan. Syyllisten ja syyttömien jako ei tapahdu etnisyyden perusteella kaunokirjallisuudessa, vaikka näin tapahtuu julkisessa keskustelussa esimerkiksi vironvenäläisten kohdalla (Petersoo 2005, 111).⁴⁹

Homi K. Bhaban käsite hybridiys ei ole vieraan korvaamista omalla, vaan se tunnustaa monenlaiset kerrostumat läsnä oleviksi. Kolonialismin jäljet eivät katoa, mutta merkitys voi

⁴⁷ Paula Launonen (2005) on tehnyt samansuuntaisia havaintoja koulutettujen naisten suhtautumisesta sukupuoltenväliseen tasa-arvoon pro gradu -tutkielmassaan *Virolaisiin naistenlehtiin kirjoittuva materialistinen maailma*.

⁴⁸ (suom.) ”kolonialismi vaikutti miehiin ja naisiin eri tavalla. Se oli varmasti niin. Minä taas olen käyttänyt samaa sanaa toisessa merkityksessä [--]”

⁴⁹ Mielenkiintoista olisi lukea rinnakkain Anton H. Tammsaaren teosta *Ma armastasin sakslast* (1935) ja Maimu Bergin *Ma armastasin venelast* (1994), sillä molempien teoksien keskiössä on rakkaus vieraan vallan edustajaan.

muuttua. Vastustamisen uljasta narratiivia kyseenalaistetaan monella tapaa, mutta siihen sisältyy aina vaara ”oman pesän likaamisesta”. Vielä vuosituhannen vaihteessa, kymmenen vuotta Viron uudelleenitsenäistymisen jälkeen Epp Annus asettelee toiveensa muunlaisista menneisyydentulkinnoina varovasti, vastustamisen myytin tärkeyttä kieltämättä:

Iseisvuse taastamine nõuab minevikku, mis põhineb *Résistance*’il, vastupanul suure tähega, võitlusel okupatsioonijõududega. Ühiskondlik teadvus otsib minevikust vastuhaku märke, trükib ära neid kajastavaid dokumente (ma ei eita loomulikult sellise tegevuse tähtsust). (Annus 2000b, 780.)⁵⁰

Annusen (200b, 780) kommentissa vastustaminen määritty strategiana, jota itsenäisyyden palauttaminen vaatii. Hän ei kiellä sellaisen toiminnan merkitystä, mutta ehdottaa, että voisi olla jo aika löytää muunlaisia yhteiskunnallisia tulkintoja menneestä. Annus asettelee toiveensa monimuotoisemmasta menneisyyden tulkinnasta kysymykseksi: ”Kui laseks õige suuretähelise Vastupanu kõrval ka teistele häältel kõlada?” (Annus 2000b, 780.)⁵¹ Vastustamisessa kyse ei ole vain menneisyyden kokemuksesta vaan nykyisyydestä ja identiteetistä. Vasta viime aikoina on alettu ajatella, että neuvostoaikaisen kirjallisuuden käsittelemisen kautta voidaan saada virolaisen identiteetin käsittelyyn uusia näkökulmia: ”[–] eesti hübriididentiteedis vene komponent on olulisem, kui seda endale meeldida lastakse [–]” (Pilv 2005, 295).⁵²

Itsekolonisaatio käsitteenä toistaa binaarisuuksia ja on esimerkki (Viron kontekstissa) kolonialismin jäljistä, keskustan ja periferian ambivalentista suhteesta: Viro nähdään toisaalta uhrina, toisaalta sankarillisena selviytyjänä, Euroopan luonnollisena osana ja sivistysvaltiona, mutta toisaalta takapajuisena, toisaalta sekoittuneena, mutta silti omaa kulttuuriperintöä vaalivana, toimijana. Hasselblatt (2009, 109) huomauttaa, että dekolonisaatio on vielä kaukana. Vaikka vieraan vallan ulkoiset merkit on riisuttu, vaikutus jatkuu.

Virossa onkin alettu kysyä *Kas me sellist Eestit tahtsime*, tällaista Viroa haluttiin. Nykyisyys ei ole sellaista, joksi se laulavan vallankumouksen ja Baltian ketjun aikana kuviteltiin. Uudelleenitsenäistyminen ei täyttänyt unelmia. López (2001, 21) ehdottaa, että jälkikoloniaalinen ei ole taistelua vain kolonisoijia vastaan vaan myös niitä vaikutuksia vastaan, joita kolonialismi aiheuttaa itsenäistyneissä valtioissa muun muassa siinä, miten oma kansa nähdään. Virossa vastaanottodiskurssi näyttää, että tähän suuntaan kääntyvä keskustelu on hedelmällistä. Ehkä joku päättyy kysymään, miten alettiin haluta superliberaalia kapitalismia, joka on vähiten kiinnostunut

⁵⁰ (suom.) ”Itsenäisyyden palauttaminen vaatii menneisyyttä, joka perustuu *Résistancelle*, vastustamiselle isolla alkukirjaimella, taistelulle miehitysvallan kanssa. Yhteiskunnallinen tietoisuus etsii menneisyydestä vastustamisen merkkejä, painaa niitä heijastavia dokumentteja (en kiellä sellaisen toiminnan tärkeyttä).”

⁵¹ (suom.) ”Entä jos sallisi muidenkin äänten kuulua oikein suurella kirjoitetun Vastustamisen rinnalla?”

⁵² (suom.) ”[–] virolaisessa hybridi-identiteetissä venäläinen komponentti on oleellisempi kuin halutaan ajatella [–]”

ihmisistä ja oikeudenmukaisuudesta. Ehkä vielä joku päivä vironvenäläinen kirjallisuus päättyy osaksi Viron kirjallisuuden antologioita.

5. Jälkiä kirjallisuudentutkimuksessa

Viron uudelleenitsenäistyminen muutti niin kirjallisuuden tutkimuksen kohdetta kuin tekijöitä. Tutkija vapautui niin leninistis-stalinistisen ideologian seuraamisen paineista kuin myös oman ideologiansa peittämisestä. Kirjallisuudentutkimuksen kohde laajeni myös. Vanhat neuvostoaikaiset periaatteet romutettiin kirjallisuuden arvottamisessa. Ulkovirolainen kirjallisuus vapautui suljetuista kokoelmista ja siitä tuli tärkeä tutkimiskohde. Vanhoja tekstejä luettiin uudelleen, kun oli mahdollisuus puhua muun muassa uskonnosta, raamatusta tai historiallisista tapahtumista.

Myös kirjallisuus muuttui. Professori Rein Veidemann (2003a) julistaa mahtipontisesti, että Viron kirjallisuus on ollut vapaa valitsemaan kohteensa vuodesta 1990. Teemoina muun muassa seksuaalisuuden käsittely herätti alkuun pahennusta. Valinnanvapaus on tuottanut monenlaisia kaunokirjallisia kokeiluja, mutta 2000-luvun alkuun mennessä hurjimmat kokeilut näyttävät rauhoittuneen ja ero perinteeseen on kavennut (Velsker 2003, 43). Proosa näyttää jatkavan tarinankertomisen perinnettä.⁵³ Lähihistorian käsittely on suosittua. Historia-aiheiden paljous on ehkä todellista, mutta kaikki eivät kuitenkaan ole yhtä mieltä siitä, että nykykirjallisuuden vahvuus on menneisyyden kuvaamisessa. Märt Väljataga (2007a) näkee kaunokirjallisuuden aiheissa historiaan juuttumisen karkottavan jo lukijoita. Myyntitilastojen kärjessä ovat kansainväliset myyntimenestykset. Kaunokirjallisuuden muutokset ja lukutottumusten muutokset vaikuttavat myös käytettäviin metodeihin. Jälkikoloniaalinen teoria on myös reaktio kirjallisuuden ja kirjallisuudentutkimuksen muutoksiin. Samalla kun jälkikoloniaalista teoriaan sopeutetaan, käydään keskustelua kirjallisuuden ja kirjallisuudentutkimuksen merkityksestä.

5.1 Kohti metodologiaa

Märt Väljataga ennusti vuonna 1998 esitelmässään *Miks uurida kirjandust?* virolais-suomalaisessa seminaarissa *Rahvuskirjandus rahvusvaheliste kirjandusuurimise meetodide maailmas*, että Viron kirjallisuustieteen kohtaaminen läntisten teorioiden kanssa aiheuttaa vielä pitkäksi ajaksi ongelmia ja että takapajuisuuden tunne on kummallisten ylireagoitien taustalla.⁵⁴ Kommentit on helppo ymmärtää, kun tarkastelee kirjallisuudentutkimuksen taustaa uudelleenitsenäistyneessä Virossa.

⁵³ Myös muualla entisen Neuvostoliiton alueella taiteen muutoksia on kuvattu paluuna tarinankerrontaan 1990-luvun ”hullujen vuosien” jälkeen (ks. Azizov 2007).

⁵⁴ Artikkelit on julkaistu. Väljataga, Märt (2005) ”Miks uurida kirjandust?” *Vikerkaar* 6/2005, 58-68

Viron kirjallisuudessa ja kirjallisuudentutkimuksessa muutokset alkoivat näkyä jo 1980-luvun loppupuolella, kun laulavan vallankumouksen ja Baltian ketjun myötä kirjallisuus ja kirjallisuudentutkimus vapautuivat puolueen valvonnasta. Uudelleen itsenäistymisen jälkeen kirjallisuudentutkimuksen kentälle ilmestyivät kerralla lähes viidenkymmenen vuoden ismit metodeineen. Hennoste (1999, 300) huomauttaa, että pääpiirteittäin kuitenkin leninistis-stalinistinen lähestymistapa korvautui kansallsideologisella lähestymistavalla. Aluksi uudet kirjallisuustieteen ja filosofian teoriat levisivät esittelyinä ja käännöksinä kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksen kausijulkaisuissa, teokset myöhemmin julkaisusarjoissa. Avatud Eesti Raamat- sarjassa on ilmestynyt ajattelijoita Aristoteleesta Derridaan. Vuonna 2010 juhlittiin sadannen teoksen ilmestymistä.⁵⁵

Teoreettisesta monimuotoisuudesta on seurannut tilanne, jossa kirjallisuudentutkimuksen eri suunnat elävät omassa maailmassaan ja käyvät dialogia lähinnä vain omien teoreettisten vanhempien kanssa (Hennoste 1999, 304). Siihen, että laajempaa dialogia ei synny, vaikuttaa myös se, että Viron kokoisessa maassa käsitteiden paljoudessa syntyy helposti tilanne, jossa tietyn teoreettisen suuntauksen edustus perustuu vain parin tutkijan panokseen. Kirjallisuudentutkimuksen ominaispiirteet vaikuttavat jälkikoloniaalisen teorian vastaanoton taustalla, sillä tukeutuuhan jälkikoloniaalinen teoria sellaisiin suuntauksiin, jotka eivät ole olleet käytössä Viron kirjallisuustieteellisessä tutkimuksessa.

Viron kirjallisuustieteessä teoriaa on edustanut biograafis-deskriptiivinen -metodi (Ks. Hennoste 1999, 298; Kiin 1998, 728). Vanhat metodit eivät kuitenkaan kadonneet mihinkään. Hennosten (1999, 302) mukaan 1990-luvun lopulla on vielä nähtävissä Viron kirjallisuustieteen jakautuminen vanhaan biograafis-deskriptiiviseen linjaan sekä uusiin suuntiin. Uudet suunnat voi nähdä myös reaktionä syytöksiin kirjallisuudentutkimuksen epätieteellisyydestä. Hennoste (1999, 298) toteaa kärjistäen, että Virossa kirjallisuutta on tutkittu paljon epäteoreettisesti eli vain puhuttu ja kirjoitettu kirjallisuudesta. On myös esitetty, että metodien olisi oltava motivoituja Virolaisesta kirjallisuudesta ja kirjallisuudentutkimuksesta käsin eikä mittapuuksi tulisi ottaa metodien käyttämistä (ks. Laak 2003).

Koska viimeisimmät teoriat tuovat mukanaan myös metodeja, arviointi siirtyy teoriasta

⁵⁵Kattavan kuvan Viron kirjallisuudentutkimuksen kentällä tapahtuneista muutoksista saa artikkelikokoelmista *Traditsioon & pluralism. Etteklandeid, artikleid, esseid ja ekperimedikirjeldusi eesi ja soome uuemast kirjandusteadusest* (toim. Laak 1998) sekä *Muutuste mehhanismid eesti kirjanduses ja kirjandusteaduses* (toim. Laak & Olesk 2000). *Keel ja Kirjandus* on julkaissut vuodesta 2005 vuosittaista yleiskatsausta kirjallisuustieteessä ja -kriitikissä vuoden aikana tapahtuneeseen (ks. Keel ja Kirjandus 4/2005, 4/2006, 4/2007, 4/2008, 4/2009, 4/2010).

metodiin. Uusien metodien vaara on yleensä nähty siinä, että teoriasta otetaan sanasto, muttei omaksuta syntaksia, kuten Väljataga asian ilmaisee (Väljataga 2005, 63). Jälkikoloniaalisesta teoriasta on pyritty sopeuttamaan käsitteet ensiksi. Kirss (2001, 674) ehdottaa, että ehkä käsitteitä ja metodologisia työkaluja voi liittää uusiksi eklektiivisiksi teoreettisiksi kokonaisuuksiksi. Kirss kuitenkin varoittaa, että käsitteiden lainaaminen paradigmasta toiseen on usein ”intelektuaalse lohakuse” eli intellektuaalisen huolimattomuuden tunnusmerkki. Teorioiden metaforisuus ja hämäryys antavat nuorille otollisen tilaisuuden ”udu ajada”. Siis sumuttaa. (Sang 2007, 829–830.) Uudet metodit kantavat muitakin varoituksen sanoja.

Uusien lähestymistapojen käyttöä ja varsinkin jälkikoloniaalista teoriaa ovat ajoittain leimanneet syytökset lännen muotivirtausten seuraamisesta. *Keel ja Kirjandus* -lehden päätoimittaja Joel Sang (2007) kritisoi kannanotossaan ”Teaduseröögatused ja moe viimane sõna” (suom. Tieteen parkaisut ja muodin viimeinen sana) jälkikoloniaalisen ja jälkimodernin teorian soveltamista. Tutkijoilta puuttuvat itsenäisyys ja kriittisyys, sillä suurin osa on langennut muotivirtausten orjuuteen ja lännen auktoriteettien kumartamiseen:

Teadlastel oodatakse iseseisvust ja kriitilist meelt. Paraku on aga ka valdav osa eesti humanitaariateadusest langenuid lääne moeoolude orjusse. Moealrust kohtab eriti sotsioloogias ja lingvistikasksi, kuid eriti torkab sees ilma kirjandu- ja kunstiteaduses, kus ei saada enam kuidagi hakkama lääne gurudeta – Foucault', Lacani või Derridata. (Sang 2007, 829.)⁵⁶

Varoituksen sanoissa ei kuulu niinkään lännen kritiikki vaan itsekritiikki. Sangin (2007, 829) mukaan pahimmassa tapauksessa teorioiden omaksuminen tarkoittaa vain sitä, että auktoriteettien sanomisia käytetään koristeina kuin oman aikansa pakollisia Leninin sitaatteja: ”[–]autoriteetide ütlushi kasutatakse üksnes ornamentidena nagu omal ajal kohustuslikke Lenini tsitaate.”

Muistoissa on neuvostoajan virolaisen suhtautumisen länteen, jota kuvaa eurooppalaisten arvojen kritiikitön omaksuminen, ”euroopalike, läänelike väärtuste küllaltki kriitikavaba ülevõtmine” (Trossek 2006, 109). Oikeutusta lännen matkimiseen ei enää ole. Sang (2007, 829) totetaakin, että 1970-luvulla lännen matkimiselle löytyi oikeutus, sillä se oli yritys vastustaa Moskovan ideologista painetta.⁵⁷ Kriittisyyden puutteessa nähdään yhteys häpeään. Itselläkin pitää olla jotain tarjottavaa pelkän resonoimisen sijaan: ”Selle asemel, et resoneerida moeooludele, peaksime kõigepealt vaatama, mis oleks meil maailmale pakkuda.” (Sang 2007, 830.) Ehkä tämä, jo

⁵⁶ (suom.) ”Tieteen tekijältä odotetaan itsenäisyyttä ja kriittistä suhtautumista. Valitettavasti on suurin osa virolaisista humanisteista langennut muotivirtausten orjuuteen. Muodilla keikarointia kohtaa sosiologiassa, lingvistiikassakin, mutta erityisesti se pistää silmään kirjallisuustieteessä ja taiteiden tutkimuksessa, jossa ei enää selvitä ilman lännen guruja – Foucault'ta, Lacania tai Derridaa.”

⁵⁷ ”1970.aastail võis lääne matkimisele leida veel arvestetava õigustuse: see oli katse vastu seista teise keskuse, Moskva ideoloogilisele survele.”

Noor-Eesti -ryhmän muotoilema tavoite, näyttää edelleen niin hurjalta, että Sang (2007, 830) lisää sulkuihin realistisen tarkennuksen edellisen vaatimuksen perään: ”(Iseasi, kuivõrd maailm meist huvitub.)”⁵⁸

Vaikka metodin merkityksestä on puhuttu paljon Viron kirjallisuustieteessä, Bhabhan käsitteiden mukauttamisen yhteydessä ei ole juuri yksittäisiä mainintoja enempää puhuttu Bhabhan metodista. Homi K. Bhabhan käsitteet ovat yhteydessä metodiin - diskurssianalyysiin, mikä mielestäni aiheuttaa monta ongelmaa. Käsitteitä voi olla hankala sopeuttaa ilman, että tiedostetaan se, miten ne toimivat Bhabhan teoriassa. Esimerkiksi hybridi ei ole käsitteenä sellainen, että voisi sanoa ”eesti kultuur on tüüpiline hübriidkultuur”, virolainen kulttuuri on tyypillinen hybridi-kulttuuri tai ”kõik kulttuurid on hübriidid”, kaikki kulttuurit ovat hybridejä (Hennoste 2003, 83–88). Kyse ei niinkään ole käsitteen totuudenmukaisuudesta kuin käytöstä eli Bhabhan soveltamasta ”koloniaalisesta diskurssianalyysistä”. Bhabhan käsitteet kantavat diskurssianalyysin taustaoletuksia kielen ja kontekstin suhteesta. Käsite ja metodi kulkevat yhdessä ja irtautuvat toisistaan tietyin seurauksin. Hennosten (2009, 232) mukaan jälkikolonialismin kuvaamissa ilmiöissä ei ole mitään uutta paitsi jälkikolonialisen teorian uudet metaforat. Samoilla linjoilla on Sang (2007, 830) todetessaan, että ”Ka dekonstruktiivne pole midagi uut peale nime - hierarhiate ümberpööramine on käinud juba ammust ajast.”⁵⁹ Bhabhan käsitteet toimivat eri tavoin. Niiden avulla puretaan yksinkertaista jakoa itseen ja toiseen (Huddart 2007, 67). Tästä lähtökohdasta pitää ymmärtää myös hybridin käsite. Hybridi ei ole vain olemassa olevaa ilmiötä osoittava käsite.

Jako itseen ja toiseen realisoituu kaanonin kysymyksessä, jossa kulminoituu arvottamisen ja arvostamisen yhteys kansojen kirjallisuuksiin. Kirjallisuuden kaanonin uudistettiin uudelleenitsenäistymisen jälkeen, sillä siinä näkyi selvästi neuvosto-aika. Kiellettyjen kirjailijoiden status päivitettiin, ulkovirolaisten kirjailijoiden teosten muun muassa Karl Ristikiven ja Arved Viirlaidin kotiinpaluu tuli mahdolliseksi. Joidenkin keskeisten neuvostovirolaisten kirjailijoiden esimerkiksi Juhan Smuulin ja Paul Kruusbergin tuotannon arvo kyseenalaistettiin. Kaanonin muutokset eivät kuitenkaan herättäneet kirjallisuusteoreettista keskustelua kaanonista. (Hennoste 1999, 301.) Onko kaikki Neuvostoliitossa julkaistu kirjallisuus Viron kirjallisuutta? Entä Saksan kirjallisuus? Onko venäjänkielinen, mutta Virossa julkaistu kirjallisuus Viron kirjallisuutta? Keskusteluun on vaikuttanut uuden Viron kirjallisuushistorian perusteoksen *Eesti kirjanduslugu*

⁵⁸ (suom.) ”Oma lukunsa on se, kuinka paljon maailma meistä kiinnostuu.”

⁵⁹ (suom.) ”Eikä dekonstruktiossa ole mitään uutta nimen lisäksi – hierarkioita on käännetty ympäri ammoisista ajoista lähtien.”

(2001) ilmestyminen ja siinä tehdyt ratkaisut. Yhtenä uutena tulokkaana on Liina Lukasen *Baltisaksa kirjandusväli 1890–1918 (2006)*, joka käsittelee vähän tutkittua balttiansaksalaisten kirjallisuustoimintaa Virossa. Kirss (2001, 675) toivookin, että jälkikoloniaalinen teoria ”rikastaisi” ymmärrystä Viron kirjallisuuden heterogeenisyydestä, suhteesta toisiin ja vieraisiin. Toistaiseksi ei kuitenkaan ole käsitelty esimerkiksi vironvenäläistä kirjallisuutta. Sama koskee myös suomeksi kirjoittavaa virolaistaustaista Sofi Oksasta ja hänen asemaansa Viron kirjallisuushistoriassa. Kuuluuko *Puhdistus* (2009) osaksi Viron kirjallisuutta ja jos, niin millä perusteella?

Se, että Jaan Krossin teoksista esimerkiksi *Paigallend* (1998, suom. Paikallaanlento 1999) ja *Keisri hull* (1978, suom. Keisarin hullu, 1982) tulevat esiin, kertoo ennen kaikkea siitä, että jälkikoloniaalinen luenta avaa paljon tulkittuja klassikoita uudella tavalla. Ene Mihkelsonin teoksessa *Nime vaev* (1994) nimen etsiminen ei liity postmoderniin leikittelyyn vaan todelliseen ongelmaan. Miten nimittää asioita, kun siihen vihdoon on vapaus. *Ahasveeruse uni* (2001) puolestaan käsittelee historiallisen trauman muistamista.

Jälkikoloniaalinen teoria nostaa esiin myös tieteentekemiseen liittyvät laajemmat kysymykset. Kirss (2000) esittää, että kulttuurin ja median suhdetta ja kulttuurintutkimuksen käsitettä voisi avata Viron kontekstissa. Vielä kymmenen vuotta sitten oli nimittäin mahdollista esittää sellaisiakin kommentteja, että draama ei kuulu kirjallisuudentutkimuksen alaan ollenkaan (Ks. Hennoste 1999, 309). Kirss (2010) laajentaa kirjallisuuden tutkimusta kulttuurin tutkimuksen suuntaan esittelemällä muun muassa englanninkielisessä tutkimuksessa käytetyn *cultural translation* -käsitteen lähtökohtia.

5.2 Käytännön ongelmia – modernia vai postmodernia?

Chioni Mooren (2001, 114) mielestä entisen Neuvostoliiton alueet ovat ”extraordinarily postcolonial”. Jälkikoloniaalinen tila on ilmiönä automaattisesti seurausta kolonialismista, joten paradigmaan pääsy edellyttää joko nykyisyyden nimeämistä jälkikoloniaaliseksi tai menneisyyden nimeämistä koloniaaliseksi. Kun kolonialismi on määritelty, voidaan hypätä jälkikoloniaaliseen tilanteeseen suoraan. Chioni Moore omistaa historian käsittelylle ja vertailulle huomattavan osan artikkelistaan, vaikka hänen mukaansa ei pitäisi keskittyä siihen, onko jokin paikka jälkikoloniaalinen vai ei, sillä kyse ei ole ontologiasta. Hän mukaansa pitäisi kysyä, rikastaako jälkikoloniaalinen hermeneutiikka jonkin paikan kirjallisuutta. (Moore 2001, 124.)

Koska kirjallisuus on kulkenut Neuvostotasavallan aikana kovin erilaisia polkuja kuin missään

muualla, usein on esitetty, että teorian pitäisi motivoitua Viron kirjallisuudesta käsin (ks. Pilv 2007, Väljataga 2005). Tarja Pakarinen ja Liisa Saariluoma (2003,15) ovat vahvasti sillä kannalla, että Viron kirjallisuus määrää vastauksen. Epp Annus (2007, 65) lähtee siitä, että jälkikoloniaalisen teorian ydinkysymykset on jo esitetty poststrukturalistien keskuudessa ja teorialla voi olla merkitystä vain, jos kysymykset liittyvät konkreettisesti aikaan ja paikkaan.

Ajatellaan, että kirjallisuus ensisijaisesti päättää sen, millaiset tulkintatavat ovat mahdollisia. Tällainen näkökulma korostuu, sillä on ajateltu, että neuvosto aika on aiheuttanut sellaisen poikkeaman historiasta, että se vaikuttaa muun muassa joidenkin poststrukturalististen teorioiden omaksumiseen. Yleiset teoretisoinnit modernista ja postmodernista eivät välttämättä sovi Viron kaltaiseen maahan, jossa yhteiskunnallinen kehitys on kulkenut sangen eri rataa kuin Yhdysvalloissa tai Länsi-Euroopassa. (Pakarinen & Saariluoma 2003, 13.) Jälkikoloniaalisella teorialla on yhtymäkohtia jälkistrukturalistisen teorianmuodostuksen kanssa, joten on oletettavaa, että teorian vastaanotossa kohdataan myös jälkistrukturalistisen teorian kohtaamat ongelmat. Esimerkiksi tekstuaalinen kirjallisuuskäsitys, jonka mukaan teos ei kuvaa kielen ulkopuolista maailmaa, on Viron kontekstissa uusi. Pakarinen ja Saariluoma (2003, 15) esittävät juhlallisesti, että ”kirjallisuus on nyt vapaa hylkäämään vuoropuhelun ulkoisen todellisuuden kanssa ja toimimaan omien sisäisten lakien mukaisesti”. Vaikka kirjallisuus on valmis, pitäisi kysyä, onko kirjallisuudentutkimus valmis muutokseen. Viron kirjallisuudentutkimus näyttää jatkavan tuttua traditiota jälkikoloniaalisen lähestymistavan vastaanotossa. Kirjallisuuden merkitys palautuu kontekstiin.

Kirjallisuudentulkinnan kannalta näyttää siltä, että jälkikoloniaalinen teoria on saanut käsiteltäväksi aiemmat ”ongelmatapaukset”. On mielenkiintoista, että monet niistä virolaisista kaunokirjallisista teoksista, jotka nousevat jälkikoloniaalisen teorian vastaanoton yhteydessä käsittelyyn, ovat jollain tapaa ongelmallisia suhteessa modernismin ja postmodernismin kysymyksiin.⁶⁰ Ongelmana on neuvosto aika. Onko Andrus Kivirähkin *Rehepapp* (2000, suom. Rihiukko 2002) kuvaus postmodernista identiteetin etsinnästä vai mistä? Edustaako Emil Toden *Piiririik* (1993, suom. Enkelten siemen 1994) modernismia vai postmodernismia? Entä Viivi Luikin *Ajaloo ilu* (1991, suom. Historian kauneus 1991)? Postmodernismi tai modernismi ei näy selittävän ja avaavan tärkeintä esimerkiksi Andrus Kivirähkin teoksissa. Vaikka Andrus Kivirähkin teokset

⁶⁰ Modernismin suhdetta selvittää Tiit Hennoste (1993–2007) artikkelisarjassaan *Hüpped modernismi poole: Eesti 20. sajandi kirjandusest Euroopa modernismi taustal*. Epp Annus (2000) puolestaan tarkastelee postmodernismia Viron kirjallisuudessa artikkelissaan *Postmodernism kui hilissotsialismi kultuurilooika*.

käsittelevät virolaisuutta, juuri ironian ja parodian käyttö on aiheuttanut sen, että ei oikein osata sanoa, pilkkaako hän teoksillaan virolaisia vai ei. Se siis näyttää välttävän selvät mustavalkoiset asetelmat ja mahdollistavan sekä-että -tilan. Kivirähkin teosta voisi avata Bhabhan kolonialistisen jäljittelyn käsite, joka nimenomaan kumoaa arvolatautuneita vastakkainasetteluja kolonisoidun ja kolonisoijan välillä. Jäljittely näkyy myös teoksen kielessä. Tietyt kirjalliset muodot käyttävät hyväksi toisin toistamista (Kuortti 2007, 19). Kirjallisuudessa on usein kyse kahdentumisista (Huddart 2007, 63). Kahdentumiset ilmenevät muodoissa kuten parodiassa ja ironiassa.

Viires (2008, 212) tulkitsee Kivirähkin ironisen suhtautumisen kansaan postmoderniksi piirteeksi. Hänen mukaansa Viron kansa oli tullut riittävän vahvaksi 1990-luvun puolivälissä, ettei ironia uhannut omanarvontuntoa: ”Mis on ohustatud, selle üle teatavasti nii kergesti ei ironiseerita.”⁶¹ Jos tutkii valtavaa neuvostovirolaista vitsiperinnettä huomaa, että virolaiset nauravat myös itselleen.⁶²

Neuvostoliiton hajottua huumorin laadun sanotaan laskeneen (Peiker 2007, 127). Monet pelkäävät rivien välistä lukemisen eli kaksoismerkitysten ymmärtämisen taidon katoavan niin, että neuvostovirolaisen kirjallisuuden ymmärtäminen vaarantuu. Kaksoismerkityksien lukeminen tarkoitti sitä, että sensuuria varten oli yksi merkitys ja lukijalle toinen. Rivien välistä lukemiseen liittyy myös se, että neuvostoajan ajatellaan olevan vaikeasti ymmärrettävää ulkopuolisille (Annuk 2003, 19). Rivien välistä lukeminen on yhteydessä ajattelumalliin. Kaksinaisajattelun (*double thinking*) voi ymmärtää selviytymiskeinoksi, jonka tunnuksena on muun muassa neuvostoretoriikan tosikkouden kanssa flirttailu ja pohjatekstien käyttö (Aarelaid 1998, 42). Tulkinnan kannalta rivien välistä lukeminen antaa mahdollisuuden minkälaiseen tulkintaan tahansa. Rivien välistä lukeminen ja neuvostoretoriikan jäljittely osoittaa, että neuvostoliittolaista *homo sovieticusta* jäljiteltiin sittenkin, vaikkei ihailtu. Jos tähän näkökulmaan lisätään vielä kielenkäytön vapautuminen rajoittavista normeista, ei tuloksena sittenkään ole postmoderni leikittely, sillä perusvire on toinen: Peiker (2005) on osoittanut vertaillen itäeurooppalaisia kehitysromaaneja, että niissä on voimakas mutta mahdottomalta näyttävä toive yhtenäisen identiteetin luomiseksi.

Rivien välistä lukemisen kirjallisuuden keinona voi ajatella osallistuvan nykyiseen ilmaisuväriin ja etenkin huumorin tuottamiseen. Neuvostoretriikka yhdistettynä sosialistisen realismiin vaatimuksiin alkaa lähennellä maagista realismia. Esimerkiksi Kivirähkin romaaneissa

⁶¹ (suom.) ”Sitä mikä on uhattuna, ei niin helposti ironisoida.”

⁶² Kattavan kuvan virolaisesta neuvostohuumorista saa Jüri Viikbergin toimittamasta teoksesta *Naeruga eilsest. Valimik eesti anekdoote 1960-1990*.

maaginen on osa arkipäivää. Ei olekaan ihme, että Andrus Kivirähkin ja Gabriel Garcia Márquezin teoksilla on yhteistä ilmaisutapa, maaginen realismi eikä postmoderni identiteetin hajaannus. Kriitikki on siellä jossain välissä.

Tieteellisten tutkimusten aihevalinnoissa kysymys on myös siitä, miten päästä osaksi kansainvälistä tiedeyhteisöä. Postmodernin ja modernin kysymyksiin keskittyminen ei ehkä ole niin kansainvälisesti huomiota herättävää kuin jälkikoloniaaliseen teoriaan sitoutuminen. Sang (2007, 830) huomauttaa, että tieteen muotivirtaukset voidaan tuomita, mutta kansainvälisessä tiede-elämässä toimiminen vaatii alistumista – yhteinen kieli ja käsitteet on omaksuttava: ”[–] lõpuks seisame ikka paratamatuse ees: osalemine rahvusvahelises teaduselus nõuab meilt allaheitlikkust. Me peame rääkima sama keelt, kasutama sama mõisteaparatuuri kui metropolid [–]”⁶³ Mielestäni sekin, että neuvostoaikaa yritetään ymmärtää jälkikolonialismin käsittein, on sidoksissa siihen, että pyritään laajempaan dialogiin, sillä jälkikolonialismin viitekehys ymmärretään muualla. Peiker haluaakin (2005, 142) avata jälkikoloniaalisen paradigman, koska teoria voisi luoda yhteisen vertailukehyksen Itä-Euroopan kirjallisuudelle.

Jälkikoloniaaliseen viitekehykseen asettautuminen on keino tulla osaksi laajaa tutkimuskenttää. Samalla se tarkoittaa myös elannon saamista. Virossa käytössä oleva tieteellisen työn rahoittamisen malli pisteyttää julkaisut. Englanninkieliset julkaisut ovat etusijalla, sillä arvottaminen perustuu Thomson Reuters Web of Science -tietokannassa ja/tai European Reference Index of the Humanities:n humanististen tieteiden kategorioissa A ja B oleviin julkaisuihin. Ongelma on kuitenkin se, että Viron kirjallisuutta käännetään suhteellisen vähän. Miten puhua teoksista ja kenelle, ellei teoksia ole saatavilla käännöksinä? Yhteinen tutkimusparadigma voi olla ratkaisu siihen.

5.3 Kirjallisuuden merkitystä palauttamassa

Jälkikoloniaalisen teorian vastaanottodiskurssi Virossa käsittelee yllättävän vähän itse kirjallisuutta.⁶⁴ Kirjallisuus on todistusaineiston asemassa. Siinä missä jälkikoloniaalisen teorian soveltamisen ristiriidoista ollaan tietoisia, jälkikolonialismin ja kirjallisuustieteen suhde näyttäytyy ongelmattomana. Kirjallisuuden roolia ei ole pohdittu siten, että mietittäisiin sitä tapaa, jolla kirjallisuus liittyy todellisuuteen. Onko kirjallisuus väline yhteiskunnan analysoimiseksi vai onko

⁶³ (suom.) ” [–] lopuksi edessä on väistämättömyys: kansainväliseen tieteeseen osallistuminen vaatii meiltä nöyrytystä. Meidän täytyy puhua samaa kieltä, käyttää samaa käsiteapparaattia kuin metropoleissa [–]”

⁶⁴ Poikkeuksena kaikki Tiina Kirssin ja Piret Peikerin artikkelit.

yhteiskunta väline kirjallisuuden analysoimiseksi? Koska jälkikoloniaalinen teoria tarkastelee kolonialismin jälkiä, on luonnollista, että toiminta kohdistuu jälkien tunnistamiseen ja sitten muutokseen. Kun kirjallisuuden nähdään osallistuvan ongelman ratkaisun traditioon, vedetään kuin huomaamatta yhtäläisyysmerkit kirjallisuuden ja todellisuuden välille. Kirjallisuudesta tulee jamesonilaisittain ”kansallinen allegoria”. Kirjailijasta tulee kansankirjailija. Tulkinnanmahdollisuudet pienenevät. Kirjailijan vapaus katoaa ja lukijan vapaus katoaa.

Viron kansaa on sanottu kirjoitetuksi kansaksi. Omakielinen kirjallisuus näytti tietä kansallisvaltiolle Venäjän keisarikunnan ja baltiansaksalaisen aatelin puristuksessa 1900-luvun taitteessa. Omakielisellä kirjallisuudella on ollut merkittävä asema virolaisen identiteetin ja kielen säilyttäjänä neuvostomiehityksen aikana. Poliittisen vallan puuttuessa kulttuuri on toiminut kansakunnan kotina (ks. Sevänen 1999, 27). Kirjallisuuden merkitys kytkeytyy Viron kansan selviytymistaisteluun. Kirjallisuus on toiminut kansallisuuden puolustamisen paikkana, jossa voi olla virolainen, kun maata ei ole. Virolaiset eivät vaihtaneet kieltä eivätkä identiteettiä Neuvostomiehityksen aikana. Kirjoja on ostettu ja luettu paljon. Veidemann (2003c, 173) toteaa ironisesti, että Viro on kirjojen ja viinan kuluttamisessa maailman kärjessä, sillä neuvostoaikana ei ollut muuta tekemistä kuin kirjojen lukeminen ja viinan juonti. Kirjallisuudella on kuitenkin ollut tärkeä merkitys sosiaalisen yhteenkuuluvaisuuden tuottajana, mikä huipentui 1980-luvun lopun itsenäisyyspyrkimyksissä (Veidemann 2003b). Kirjallisuuden merkitystä uudelleenitsenäisyyden Viron ensisimmäisinä vuosina kuvaa hyvin se, että seteleihin painettiin kirjailijoiden kuvia ja kirjailijasta, Lennart Merestä, tuli Viron ensimmäinen presidentti.

Viron historiankin on ajateltu olevan pikemmin kirjallisuutta kuin varsinaista historiaa (Veidemann 2003c, 173). Totta on, että monien neuvostohistorian tulkintojen kyseenalaistaminen on lähtenyt kaunokirjallisuudesta.⁶⁵ Gulag-kirjallisuus varmasti on vaikuttanut enemmän kuin historiankirjoitus siihen kuvaan, millaista Stalinin vankileireillä on ollut. Jaan Krossin teoksia luetaan kuin virallista historiankirjoitusta. Kirjallisuus saattaa näyttää yhtenäiseltä vastarintaan keskittyneeltä toiminnalta. Hennosten (1999, 308) mukaan ”katseid muganduda nõukogude malliga muganduda oli vähe”. Toisaalta uudelleenitsenäistymisen jälkeinen kaanonin siivoaminen osoittaa toista.

⁶⁵ Eri asia on se, miten niihin on tartuttu. Esimerkiksi Pekka Lilja (1994, 58) esittää, että Arved Viirlaidin teoksen *Märgitud* (1980) vastaanotossa Virossa 1990-luvulla on painotettu fiktiivisiä piirteitä, vaikka romaani perustuu todellisiin tapauksiin siinä määrin, että lähentelee paikoitellen dokumenttia. Teoksen vastaanotto fiktiona kertoo siitä, miten epätodennäköiseltä tuntuu se tosiasia, että vuonna 1947 Suomi luovutti neuvostokansalaisia ja siten myös virolaisia Neuvostoliittoon.

Koska kirjallisuudella on ollut tehtävä, se on vaikuttanut kirjallisuuskäsitykseenkin. Kirjallisuus ei ole ollut puhtaasti viihdettä eikä taidetta. Kirjallisuudella on luottoa siinä mielessä, että sen suhde totuuteen on ollut tiivis. Historiaa käsitteleviä kaunokirjallisia teoksia luetaan Krossin perinteessä. Neuvostoajalla yhteiskunnallisuus ja sensuuri liittivät kirjailijan ja teoksen tavallista tiiviimmin yhteen, sillä teos nähtiin tekijänsä mielipiteen ilmaisua (Pakarinen & Saariluoma 2003,14). Kirjailijan rooli on edelleen merkityksellinen ja kirjailijalle on tarjolla merkittävä yhteiskunnallinen rooli niin halutessaan. Koska yhteisen identiteetin rakennus nähdään vielä 2000-luvulla kirjallisuuden tehtäväksi, kirjailijoita tituleerataan kansankirjailijoiksi. Samalla myös kirjailijan rooliksi tulee kansakunnan identiteetin rakentamisesta huolehtiminen. Kirjailija Kaur Kender onkin eräessä haastattelussa sanonut, ettei hän halua itseään kutsuttavan kirjailijaksi juuri sen vuoksi, että ei halua sitä vastuuta, jonka kirjailijat itselleen ottavat.

Uudelleenitsenäistyminen muutti kirjallisuuden funktiota, mutta siitä huolimatta ainakin kirjallisuudentutkimus näyttää rakentaneen uutta kansallista identiteettiä kaunokirjallisuuden tulkinnoissaan. Uudelleen itsenäistyneen Viron 1990-luvun kirjallisuutta on kutsuttu uuden identiteetin palauttamisen ajaksi. Neuvostoliitosta itsenäistymisen jälkeen yhdeksi Viron kirjallisuuden tärkeimmäksi tehtäväksi tuli kansallisen narratiivin rakentaminen ja kansallisen ideologian tukeminen kuten kansallisen heräämisen aikaan vuosisadan vaihteessa (Ks. Lagerspetz 1999).⁶⁶ Kirjallisuus kuitenkin katosi nopeasti kansallisen mielenkiinnon keskipisteestä ja kirjallisuus ja taide jäivät yhteiskunnan marginaaliin. Kun kirjallisuuden ei tarvinnut enää toimia kansallistunteen kanavana, se menetti johtavan asemansa muihin taiteisiin nähden. (Velsker 2001, 609.)

Kirjallisuudelle on tullut muita tehtäviä. Kirjallisuus ei toimi enää kuten neuvostoaikana ensisijaisena (vaikkakin epäsuorana) kansallisen vastarinnan välineenä. (Pakarinen & Saariluoma 2003, 14.) Kirjallisuuden muutto marginaaliin on vinyt myös kirjallisuuden tutkimuksen mukanaan. Jälkikoloniaalisen teorian voi nähdä ratkaisuyrityksenä palauttaa kirjallisuuden ja kirjallisuudentutkimuksen yhteiskunnallinen vetovastuu. Siitä huolimatta jälkikoloniaalisen teorian sopeuttamisstrategiana tällaiseen emansipatoriseen ulottuvuuteen ei haluta sitoutua kovin laajasti virolaisessa keskustelussa. Se ei ole ihme, sillä jälkikolonialistista lähestymistapaa on moitittu siitä, että se on kadottanut ideologisen ulottuvuutensa ja siten kykynsä vastarintaan (Mishra & Hodge

⁶⁶ Aluksi ikään kuin hypättiin neuvostoajan yli ja pyrittiin jatkamaan siitä, mihin jäätin ennen toista maailmansotaa. Saman logiikan mukaan tulee ymmärrettäväksi laskutoimitus, jonka mukaan Viro juhli 90-vuotista taivaltaan vuonna 2008.

2005, 389). Teorian toimiminen vaatii kuitenkin ehkä jälkikoloniaalisen lähestymistavan ideologisuudelle herkistymistä. Hirsiaho (2007, 228) muotoilee jälkikoloniaalisen näkökulma omaksumisen tutkijan mielikuvitusta vapauttavaksi tapahtumaksi, joka mahdollistaa tilan raivaamisen moninaisuuksille, riitasoinnuille ja keskenään kilpaileville tulkinnoille paikasta, muistista ja historiasta. Tämä prosessi on käynnissä niin kaunokirjallisuudessa kuin kulttuurin tutkimuksessa. Muisti- ja traumatutkimus voi tarjota uuden näkökulman, mutta pahimmillaan toistaa vain vanhaa jakoa meihin ja heihin.

5.3.1 Muutoskohteet

Jälkikolonialismiin ajatellaan liittyvän olennaisesti ajatus muutoksesta (Kuortti ym. 2006, 15; Young 2001, 11). Ehkä muutos yhdistää paradigmaan. Tästä näkökulmasta lähtee liikkeelle myös Peiker (2006) artikkelissaan "Postcolonial Change. Power, Peru and Estonian Literature" Muutoksen kohteena on todellisuus, jossa menneisyys kummittelee. López (2001, 3) näkee, että jälkikoloniaalisen teorian tavoite on tulla toimeen tapahtuneen kanssa, "coming-to-terms with what has happened". Pahimmillaan jälkikoloniaalinen tutkimus on "historiallista autismia", joka menneisyyteen katsoessaan ei näe tulevaisuutta. Menneisyyden tulkinnasta riippuu paljolti se, millaisia tulevaisuuksia on mahdollista kuvitella. Oma toimijuutta korostava näkemys ei välttämättä ole sen parempi vaihtoehto kuin passivisen uhrin aseman omaksuminen, kuten itsekolonisaation käsitteen analyysi osoittaa.

Vaikka muutosta halutaan kulttuurin tutkimukseen, muutosta halutaan myös todellisuuteen. Todellisuudesta puhutaan kuitenkin vähän ja konkreettiset esimerkit puuttuvat. On selvää, että neuvostomiehitys ja balttiansaksalainen aika on jättänyt jäljet Viron kulttuuriin ja identiteettiin, mutta siitä miten, ei olla samaa mieltä. Identiteettiin liittyvät kysymykset odottavat kuitenkin ratkaisua. Peiker (2005, 143) liittyy tiedon ja tietämisen uusien tapojen muokkaamisen ja arvoimisen identiteetin muodostamisen ongelmiin. Hän näkee, että uusien identiteettinarratiivien luomisessa niin yksilön kuin yhteisön tasolla pyritään siihen, että identiteettinarratiivi olisi sopusoinnussa syvällisempien arvojen kanssa mutta myös toimiva ja mahdollistaisi yhteisöllisen uudistumisen.⁶⁷ Identiteetin osien jäljittämisen kautta haetaan kompromissia menneeseen. Annusen (2007, 71) mielestä pitäisi kuitenkin tutkia tarkemmin neuvosto-aikaa ennen kuin voi

⁶⁷ "...koloniaalse mineviku ja postmodernse rahvusvahelise tänapäevä vahel orientatsiooni otsivad inimesed püüavad nii kollektiivsel kui individuaalsel tasandil konstrueerida uusi enesenarratiive, mis oleksin ühtaegu kooskõlas nende sügavamate väärtushinnangutega ja samal ajal praktiliselt toimivad ning võimaldaksid neil end kogukonnana uutal alustel über luua."(Peiker 2005, 143.)

väittää mitään sen vaikutuksesta virolaisen identiteetin syntyyn. Neuvostoliiton jäljet onkin ehkä helpompi huomata arkkitehtuurissa kuin henkisessä kulttuurissa (Annuk 2003, 13). Eri sukupolvilla on kuitenkin erilainen kokemus Neuvostoliitosta ja sitä kautta suhtautuminen nykyisyyteen ja menneisyyteen.

Kansallisessa myytissä on aina ollut keskeisenä ajatus kansallisesta luonteesta. Virolaisten kansalliseen luonteeseen on liitetty sinnikkyys, kärsivällisyys ja suvaitsevaisuus. On väitetty, että virolaiselle vieraat piirteet, kuten ahneus, kateus, nokkeluus ja itsepäisyys ovat peräisin saksalaisilta. (Veidemann 1999, 287.) Mikä mahtaa olla neuvostokokemuksen osuus? Mistä työhulluus tulee?

6. Päätäntä

Jälkikoloniaalinen teoria aiheuttaa sovittautumista. Jo senkin vuoksi, että jälkikoloniaalinen lähestymistapa muodostuu varsin heterogeenisestä joukosta strategisessa monitulkintaisuudessaan vaikeaselkoisia tekstejä, kysymys tulkinnan tavoista on oleellinen. Tutkimuksessani ole kuvannut sitä, miten jälkikoloniaalista teoriaa kotoutetaan eli millaisten diskursiivisten strategioiden kautta otetaan puheoikeus teoriassa.

Jälkikoloniaalisen teorian keskeisimmät teoreetikot eivät ole ottaneet kantaa siihen, sopiiko jälkikoloniaalinen teoria kuvaamaan Neuvostoliiton hajoamisen jälkeistä tilannetta. Teoria on kuitenkin levinnyt alkuperäisen kontekstin ulkopuolelle ja teorian uudelleentulkintaprosessi on käynnissä. Jälkikoloniaalisen teorian vastaanotto näyttäytyy aktiivisena muokkausprosessina, jossa jälkikoloniaalisen teorian käsitteitä muokataan paremmin Viron kontekstiin sopiviksi (ks. Hennoste 2006, Kirss 2001, Annus 2007, Pilv 2007, Vaher 2003). Teoria nähdään muokkautuvana. Ongelmat esimerkiksi kolonialismin käsitteen laajentamisessa havaitaan, mutta ajatellaan, että uudelleenmäärittelyn kautta ongelma voi poistua. Kyse ei ole vain teorian yksipuolisesta omaksumisesta. Jälkikoloniaalisen teorian kotouttamiskeskustelua leimaa pyrkimys dialogiin teorian kanssa. Teoriaa ei oteta sellaisenaan, vaan oletetaan, että itsellä on jotain annettavaa myös (mm. Peiker 2005, Annus 2007). Vuoropuhelu on kuitenkin jäänyt vähäiseksi, sillä Viroa koskeviin artikkeleihin ei juuri törmää kansainvälisen jälkikoloniaalisen tutkimuksen parissa. Todellinen dialogi jää syntymättä siksin, että vain osa artikkeleista on saatavilla englanninkielisinä.

Vaikka teorian muokkaamisprosessissa on esitetty arvioita keskeisten käsitteiden toimivuudesta, ongelmana on se, että kansallisellakin tasolla keskustelua on käyty vähän. Vain Noor-Eesti –ryhmittymän ja itsekolonisaation käsitteen ympärillä käytyä sananvaihtoa voi kutsua keskusteluksi. Vaarana on, että käsitteiden ymmärtäminen jää vain muutaman kommentoijan varaan.

Käsitteiden sopeuttamisessa olennaista on ollut kolonisoija–kolonisoitu –suhteen merkityksellistäminen Viron kontekstiin sopivalla tavalla. Virossa vieraiden hallitsijoiden historia on pitkä, mutta kolonisoijan tuntomerkkien ei nähdä esimerkiksi sopivan Neuvostoliittoon, sillä se sopii huonosti kolonialismin käsitteen aiempiin merkityksiin harjoittamansa imperialisminvastaisen politiikan vuoksi. Vaikka aineistossa toistuu väite, jonka mukaan Neuvostoliittoa kolonisoijana ei ihailtu tai jäljitelty, Neuvostoliiton vaikutus on silti havaittavissa. Haastavaa on hyväksyä se, että jäljet eivät ole kadonneet mihinkään. Helposti diskursiivisesta resurssista löytyvät kansallista

identiteettiä tukevat narratiivit uljaasta vastustamisesta ja omasta erityislaatuudesta tukevat myös antikolonialistista jakoa itseen ja toiseen. Hasselblattin (2008) esittämä teoreettinen malli siitä, miten ”jälkikoloniaalinen ansa” syntyy, on yksi esimerkki. Jälkikoloniaaliseen ansaan joutumisen seurauksena kolonisoijan arvot hylätään, koska niissä täytyy olla vikaa. Arvot kääntyvät ympäri ja lopputuloksena esimerkiksi fasismi ei näytäkään enää niin vaaralliselta nyky-Virossa. (Hasselblatt 2008, 109.)

Käsitteiden mukauttamisessa sankarillinen vastustamisen narratiivi ja sen vastakohtana häpeällinen mukautumisen narratiivi aiheuttavat jännitteitä, mikä näkyy selvimmin Homi K. Bhabhan hybridin käsitteen mukauttamisessa. Yleisesti ajatellaan, että hybridiyden käsite on yritys siirtyä eteenpäin antikolonialistisesta binaarisiin oppositioihin perustuvasta keskustan ja periferian eroa korostavasta jälkikolonialismista (López 2007, 4). Virossa puhutaan hybridiydestä, mutta diskurssi on paikoitellen antikolonialistisen tradition mukainen ja seuraamukset sen mukaiset. Hennosten (2006) lanseeraama itsekolonisaation käsite on hyvä esimerkki kolonisaation jäljistä ja siitä, miten tiukassa antikolonialistinen traditio on. Passiivisesta uhriudesta kieltäytyään korostamalla omaa aktiivista roolia kolonisoijien arvojen omaksumisessa. Vaikka käsitettä on käytetty lähinnä Noor-Eesti -ryhmän toiminnan yhteydessä, seuraamukset saattavat olla kohtalokkaat, jos käsitteen nähdään selittävän myös neuvostomiehityksen aikaisia prosesseja. Itsekolonisaation käsite saattaa vaientaa uhrin ja koko keskustelun menneisyydestä. On olemassa myös esimerkkejä siitä, miten menneisyyden kärsimyksistä vaietaan, koska ei uskota, että menneisyys vaikuttaa nykyisyydessä (Anepaio 2009, Laanes 2006).

Kaunokirjallisuuden tulkinnat kuitenkin kyseenalaistavat niin kansalliset narratiivit kuin menneisyyden yksipuoliset tulkinnat (Kirss 2001 ja 2006). Samoista lähtökohdista on muotoiltu myös kirjallisuudentutkimuksen tavoitteet, joissa korostetaan paremman ymmärryksen saavuttamista virolaisen identiteetin rakennusperiaatteista (mm. Peiker 2006, Annus 2007). Antikolonialistisesta mustavalkoisesta asetelmasta pyritään kohti vivahteikkaampaa ymmärrystä.

Jälkikoloniaalisen teorian käsitteiden määrittelyissä korostuu oman erityisyyden korostaminen. Oma tilannetta pidetään paljon monimutkaisempana ja erityisempänä kuin muuta jälkikoloniaalista todellisuutta (mm. Annus 2002/2007, Hennoste 2003). Toisaalta erityisyyden korostaminen auttaa ymmärtämään Viron kontekstia ja samalla vastustamaan kaiken yhtenäistävää jälkikoloniaalista kokemusta. Ilmaisut voi kuitenkin tulkita suhteessa siihen, että halutaan irtautua sellaisesta kolonisoidusta, joka kutsuu esille mielikuvan passiivisesta ”kolmannen maailman” uhrista. Virossa on sanouduttu irti niin toisesta kuin kolmannestakin maailmasta siten,

että määrittelyt korostavat Viron olevan osa Eurooppaa ja länttä. Toisaalta oman erityisyyden ilmaukset perustelevat läsnäoloa teoriassa; Virolla olisi jotain annettavaa teorialle.

Jälkikoloniaalisen teorian sopeuttamisen yhteydessä käydään keskustelua kirjallisuustieteen tilasta ja yhteiskunnallisesta merkityksestä. Koska jälkikoloniaaliseen teoriaan liittyy voimakas poliittinen ulottuvuus, se sopii Viron kirjallisuustieteen traditioon, jossa on pyritty säilyttämään keskusteluyhteys kirjallisuuden ja todellisuuden välillä. Vaikka muutosta halutaan kulttuurin tutkimukseen, halutaan muutosta myös todellisuuteen, vaikka muotoilut ovat yleisellä tasolla.

Viron monimutkainen suhde länteen heijastuu siinä, miten teorioita omaksutaan. Varoitukset teorioiden kriittömmästä omaksumisesta heijastelevat neuvostovirolaista lännen ihailun ja lännen matkimisen kritiikkiä. Samalla syytökset teorioiden huonosta soveltamisesta ovat itsekritiikkiä. Viron kirjallisuudentutkimuksessa teoriaa on perinteisesti edustanut biograafis-deskriptiivinen –metodi (Kiin 1998, 728). Viron uudelleenitsenäistymisen on muuttanut tilannetta, mutta uudet teorit eivät ole sopeutuneet ongelmitta. Uudet teorit ovat yritys siirtyä kohti tieteellisempää kirjallisuudentutkimusta. Niistä varoituksen sanoista, joita jälkikoloniaalisen teorian yhteydessä lausutaan voi päätellä, että ”tieteellistämässä” ei ole onnistuttu (ks. Sang 2007, Kirss 2001). Taustalla näkyy myös jälkikoloniaalisen teorian (sekä jälkimodernin teoretisoinnin) kyseenalaistaminen, sillä niiden ei uskota paljastavan mitään uutta (ks. Hennoste 2009, Sang 2007).

Jälkikoloniaalisen teorian vastaanotossa heijastuvat myös modernin ja postmodernin ongelmat kaunokirjallisuuden luokittelemisessa. Yllättäen jälkikoloniaalista tulkintaa kutsuvat teokset ovat sellaisia, joiden kohdalla on käyty keskustelua siitä, ovatko ne moderneja vai postmoderneja. Modernin ja postmodernin kirjallisuuden kysymystä on pidetty monin tavoin ongelmallisena Viron kontekstissa. Jälkikoloniaalinen teoria näyttäisi kuitenkin selittävän paremmin esimerkiksi identiteetin hajaannusta kuin postmodernin identiteetillä leikittely (ks. Peiker 2005).

Jälkikoloniaalisen teorian poliittisuutta ei ole aktivoitu samalla tavalla kuin muualla. Viron historiassa kirjallisuudella ja kirjallisuudentutkimuksella on ollut yhteiskunnallisesti merkittävä rooli. Kirjallisuus säilytti virolaista kieltä ja identiteettiä neuvostomiehityksen aikana. Kirjallisuutta on myös luettu kuin historiankirjoitusta virallisen historiankirjoituksen puuttuessa. Koska kirjallisuudella on ollut tehtävä, se ei ole ollut puhtaasti viihdettä eikä taidetta. Uudelleenitsenäistymisen jälkeen kirjallisuus kuitenkin joutui marginaaliin. Jälkikoloniaalisen teorian omaksumisessa on kaikuja yrityksestä palauttaa kirjallisuuden ja kirjallisuudentutkimuksen merkitys osaksi yhteiskunnallista keskustelua. Jälkikoloniaalinen teoria voi rikastaa kirjallisuuden ymmärtämistä mutta myös koko yhteiskunnallisen tilanteen analyysia.

Diskurssianalyysi avaa jälkikoloniaalisen teorian vastaanottoa jatkotutkimuksen kannalta hyödyllisestä näkökulmasta, sillä se pakottaa herkistymään merkitysten syntyprosessille ja osoittaa, miten tärkeää kontekstille herkistyminen on jälkikoloniaalisessa teoriassa. Diskurssianalyysi auttaa havaitsemaan sen, miten merkitys syntyy kielenkäytön mikro- ja makrotasoilla. Tieteenfilosofisen käsiteanalyysin kautta ei esimerkiksi olisi voinut päästä käsiksi siihen, miten jälkikoloniaalisessa teorian vastaanotossa herätetään henkiin Viron kirjallisuuden kansakunnan etua ajavat tehtävät tai miten rohkealta näyttävä itsekolonisaation käsite uusintaakin antikolonialistisen tradition mukaista mustavalkoista jakoa itseen ja toiseen.

Tutkimuksesta saattaa saada sellaisen vaikutelman, että diskursiivisen strategian käsitettä ei välttämättä olisi tarvittu. Siitä huolimatta se on toiminut tärkeänä ajatuksellisena apuvälineenä, joka on pitänyt fokuksen jälkikoloniaalisen teorian haltuunottojärjestelmässä eli siinä, miten puheoikeus otetaan jälkikoloniaalisessa teoriassa. Strategian käsitettä olisikin jatkossa hyödyllistä tarkentaa Michel Foucault'n strategisen koordinaatin pohjalta.

Jälkikoloniaalisen teorian vastaanoton tutkiminen tarjoaa hyvät edellytykset varsinaisen jälkikoloniaalisen tutkimuksen tekemiselle. Se osoittaa, että Viron kontekstissa ei ole mahdollista hypätä suoraan analyysiin vaan että analyysivälineet on kerättävä joka kerta erikseen ja jokaisen välineen läsnäolo on perusteltava huolellisesti ja ennen kaikkea uskottavasti. On aiheellista kuitenkin kysyä, miksi sitoutua jälkikoloniaaliseen tutkimukseen, jos samoja aiheita voi tutkia jopa samoja metodeja käyttäen ilman, että tutkimusta nimeää jälkikoloniaaliseksi. Ehkä perusteeksi tutkimuksen jälkikoloniaaliseksi nimeämiselle riittää se, että on valmis sitoutumaan jälkikoloniaalisen teorian tavoitteiseen, muutokseen. Tästä lähtökohdasta käsin olisi mielekästä lähteä avaamaan Andrus Kivirähkin tuotannon erityispiirteitä, etenkin huumoria ja maagista realismia.

Lähteet

Primaarilähteet

- Annuk, Eve (2003) Totalitarismi ja/või kolonialismi pained. Miks ja kuidas uurida nõukogude aega? Teoksesea *Võim ja kultuur*. Kirkman, Arvo ja Olesk, Sirje (toim.). Tartu: Eesti kirjandusmuuseum, 13–39
- Annus, Epp (2007) Postkolonialismist sotskolonialismini. *Vikerkaar* 3/2007, 64-76
- Hasselblatt, Cornelius (2008) The Postcolonial Trap – features of recent Estonian discourse patterns. Teoksessa *End of Autonomy? Studies in Estonian Culture. Studia Fenno-Ugrica Groeningana* 5. Hasselblatt, Cornelius (toim.) Maastricht, 104–110
- Hennoste, Tiit (1999) Kuidas me uurime kirjandust? *Keel ja Kirjandus* 5/1999, 297–309
- Hennoste, Tiit (2000) Eesti kirjanduse keelest modernismi, postmodernismi ja postkolonialismi taustal. *Vikerkaar* 7/2000, 69–79
- Hennoste, Tiit (2003) Postkolonialism ja Eesti. Väga väike leksikoon. *Vikerkaar* 4/5 /2003, 85-100
- Hennoste, Tiit (2006) "Noor-Eesti kui lõpetamata enesekoloniseerimisprojekt." Teoksessa *Noor-Eesti 100: kriitilisi ja võrdlevaid tagasivaateid*. toim. E. Lindsalu, Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 9-38
- Hinrikus, Rutt (1999) Postkolonialistlik kiresaaga. *Vikerkaar* 4/1999, 97-99
- Kirss, Tiina (2000) Falling in to History: Postcolonialism and Fin-de-siècle in Ene Mihkleson's Nime vaev. *Interlitteraria* 5/2000, 131–151
- Kirss, Tiina (2001) Rändavad piirid: postkolonialimi võimalused. *Keel ja Kirjandus* 10/2001, 673–682
- Kirss, Tiina (2006) Viivi Luik's The Beauty of History. Aestheticized Violence and the Postcolonial in the Contemporary Estonian Novel. Teoksessa *Baltic Postcolonialism. On the Boundary of Two Worlds: Identity, Freedom and Moral Imagination in the Baltics*. Kelertas, Violeta (toim.). NY: Editions Rodopi, 271-289
- Kirss, Tiina (2006) Interstitial Histories: Ene Mihkleson's Labor of Naming. Teoksessa *Baltic Postcolonialism. On the Boundary of Two Worlds: Identity, Freedom and Moral Imagination in the Baltics*. Kelertas, Violeta (toim.). NY: Editions Rodopi, 387- 407
- Kirss, Tiina (2008) Subalternaties and subversions. Inventing postcolonialism, inventing Young Estonia. Teoksessa *End of Autonomy? Studies in Estonian Culture. Studia Fenno-Ugrica Groeningana* 5. Hasselblatt, Cornelius (toim.) Maastricht, 7-23

Peiker, Piret (2005) Ida-Euroopa kirjandus potkoloniaalsest vaatenurgast. *Vikerkaar* 10-11/2005, 142-151

Peiker, Piret (2006) Postcolonial Change. Power, Peru and Estonian Literature. Teoksessa *Baltic Postcolonialism. On the Boundary of Two Worlds: Identity, Freedom and Moral Imagination in the Baltics*. Kelertas, Violeta (toim.). NY: Editions Rodopi, 105–137

Pilv, Aare (2007) Sa oled mulle teine. Teisusest eesti kulturi eneseanalüüsis. *Vikerkaar* 3/2003, 77–92

Salumets, Thomas (2006) Conflicted Consciousness: Jaan Kaplinski and the Legacy of Intra-European Postcolonialism in Estonia. Teoksessa *Baltic Postcolonialism. On the Boundary of Two Worlds: Identity, Freedom and Moral Imagination in the Baltics*. Kelertas, Violeta (toim.). NY: Editions Rodopi, 429–450

Sang, Joel (2007) Teaduseröögatused ja moe viimane sõna. *Keel ja Kirjandus* 10/2007, 829–830

Soovik, Ene-Reet (2006) How Newness Enters a Country: Reception of the “Postcolonial” in Estonia. *Interlitteraria* 11/2006, 161–173

Sekundärilähteet

Aarelaid, Aili (2000) Topelmõtlemise kujunemine kahel esimesel nõukogulikul aastakümnel. *Akadeemia* 4/2000, 755-774

Anepaio, Terje (2009) Viro muistaa. Sortoteeman vastaanotto virolaisessa yhteiskunnassa. Teoksessa *Kaiken takana oli pelko. Kuinka Viro menetti historiansa ja miten se saadaan takaisin*. Oksanen, Sofi & Paju, Imbi (toim.). Helsinki: WSOY, 402-422

Annus, Epp (2000) Kirjanduskaanon ja rahvuslik identiteet. *Keel ja Kirjandus* 1/2000, 10–17

Annus, Epp (2000b) Postmodernismi kui hilissotsialismi kultuuriloo. *Keel ja Kirjandus* 11/2000, 769–780

Annus, Epp (2001) Virolainen proosa 1990-luvulla. Teoksessa *Viron kirjallisuus vuosituhaten vaihteessa. Postmodernia ja modernia*. Saariluoma, Liisa & Pakarinen, Tarja & Kruuspere, Piret (toim.). Helsinki: SKS, 65-84

Annus, Epp (2003) Homi Bhabha ja eesti lugeja. *Vikerkaar* 4-5/2003, 135–141

Ashcroft, Bill & Griffiths, Garren & Tiffin, Helen (ed.) (1993) *The Empire Writes Back. Theory and Practise in Post-Colonial Literatures*. First published 1989. London: Routledge

- Ashcroft, Bill, Griffiths, Garren, Tiffin, Helen (ed.) (2006) *The Post-Colonial Studies Reader*. 2nd edition. London and New York: Routledge
- Azizov, Zeigam (2007) Ajan retoriikka. Vanha kertomus uudesta näkökulmasta. Teoksessa *Tarinankertojien aika. Kertova ja etäinen katse neuvostotasavaltojen taiteessa*. Misiano, Viktor & Vanhala, Jari-Pekka (toim.). Tampere: Nykyaiteen muson julkaisuja
- Banerjee, Mita (2007) Postetnicity and Postcommunism in Hanif Kureishi's *Gabriel's Gift* and Salman Rushdie's *Fury*. Teoksessa *Reconstructing Hybridity. Post-Colonial Studies in Transition*. Kuortti, Joel & Nyman, Jopi (toim.) Amsterdam – New York: Rodopi, 309-324
- Bhabha, Homi K (1994) Of Mimicry and Man: The Ambivalence of Colonial Discourse. Teoksessa *The Location of Culture*
- Boss, Sally (2008) From Sovietology to Postcoloniality: Poland and Ukrain from a Postcolonial Perspective. Review. *The Sarmatian Review* 1/1998, 1361-1366
- Casanova, Pascale (2005) Kirjandus kui maailm. *Vikerkaar* 10-11/2005, 135-141
- Chernetsky, Vitaly (2008) From Sovietology to Postcoloniality: Poland and Ukraine from a Postcolonial Perspective. Kritiikki. *Canadian Slavonic Papers* Sep -Dec /2008,
- Cooper, Fredrick (2005) *Colonialism in Question. Theory, Knowledge, History*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press
- Culler, Jonathan (2007) *The Literary in Theory*. Stanford: Stanford University Press
- Deltcheva, Roumiana (1995) Post-Totalitarian Tendencies in Bulgarian Literature. *Canadian Review of Comparative Literature/Revue Canadienne de Littérature Comparée* 3-4/1995, 853-865
- Deltcheva, Roumiana (1998) The Difficult Topos In-Between: The East Central European Cultural Context as a Post-Coloniality. *The Sarmatian Review* September /1998, 557-562
- Edward, Derek & Potter, Jonathan (1992) *Discursive Psychology*. London: Sage Publications
- Figueira, Dorothy (2000) "The Profits of Postcolonialism". *Comparative Literature* 3/2000, 246-254
- Foucault, Michel (2005) *Tiedon arkeologia*. Suom. Tapani Kilpeläinen. Tampere: Vastapaino (Alkuteos *L'archéologie du savoir* 1969)

- Gandhi, Leela (1998) *Postcolonial Theory*. New York: Columbia University Press
- Gilbert, Nigel & Mulkey, Michel (1984) *Opening Pandora's Box. The Sociological Analysis of Scientific Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press
- Hakkarainen, Marja-Leena, Simola, Raisa (1998) Postkolonialismi paradigmana. Teoksessa *Konteksti – tutkimuksen avainsana?* Kirjallisuuden tutkijain seuran vuosikirja 51. Helsinki: SKS, 138–146
- Hast, Susanna (2010) Kuka ketäkin piirittää: etupiirin genealogia. Teoksessa *Suuri ja mahtava ideologia? Lähestymistapoja Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimukseen*. Viljanen, Aitamurto, Lassila & Salmi (toim.) Helsinki: Edita, 260–280
- Helle, Anna (2009) *Jäljet sanoissa. Jälkistrukturalistisen kirjallisuuskäsityksen tulo 1980-luvun Suomeen*. Jyväskylä Studies in Humanities 123. Jyväskylä: University Library of Jyväskylä
- Hennoste, Tiit (1999) Kuidas me uurime kirjandust? *Keel ja Kirjandus* 5/1999, 297–309
- Hennoste, Tiit (2003) "Viron kirjallisuuden kieli 1990-luvulla modernismin, postmodernismin ja postkolonialismin taustaa vasten." Teoksessa *Viron kirjallisuus vuosituhannen vaihteessa. Postmodernia ja modernia*. Saariluoma, Liisa, Pakarinen, Tarja, Kruuspere, Piret (toim.) Helsinki: SKS
- Hennoste, Tiit (2008) Noor-Eesti enesekoloniseerimisprojekti. Teine osa. Olulised kirjandusmõtteviisid ja nende suhted kolonialismiga 20. sajandi algupoole eesti kirjanduses. Teoksessa *Noor-Eesti kümme aastat: esteetika ja tähendus*. Laak, Marin ja Olesk, Sirje (toim.). Tartu: Tartu Kirjandusmuuseum, 265–278
- Hennoste, Tiit (2009) Rahvuskultuur ja teised. *Keel ja Kirjandus* 3/2009, 229–233
- Hirsiaho, Anu (2007) Postkolonialismi. Teoksessa *10 käsitettä feministiseen kansainvälisten suhteiden tutkimukseen*. Kantola, Johanna & Valenius, Johanna (toim.) Tampere: Vastapaino, 227–250
- Hobsbawm, E. J. (1997) *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University Press
- Huddart, Davir (2007) Homi K. Bhabha -Missä kulttuuri sijaitsee? Teoksessa *Nyky aika kulttuurintutkimuksessa*. Vainikkala, Erkki & Mikkola, Henna (toim.) Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus, 62–70

- Jaanus, Maire (2006) Estonia's Time and Monumental Time. Teoksessa *Baltic Postcolonialism. On the Boundary of Two Worlds: Identity, Freedom and Moral Imagination in the Baltics*. Kelertas, Violeta (toim.). NY: Editions Rodopi, 203–232
- Jaanus, Maire (2006) Estonia and Pain: Jaan Kross's Czar's Madman. Teoksessa *Baltic Postcolonialism. On the Boundary of Two Worlds: Identity, Freedom and Moral Imagination in the Baltics*. Kelertas, Violeta (toim.). NY: Editions Rodopi, 310–329
- Jirgens, Karl E. (2006) Fusions of Discourse: Postcolonial/ Postmodern Horizons in Baltic Culture. Teoksessa *Baltic Postcolonialism. On the Boundary of Two Worlds: Identity, Freedom and Moral Imagination in the Baltics*. Kelertas, Violeta (toim.). NY: Editions Rodopi, 45–81
- Jokinen, Arja (1999) Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Tampere: Vastapaino, 37–53
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1999) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Tampere: Vastapaino, 54–97
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino
- Juhila, Kirsi (1993) Miten tarinasta tulee tosi: Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa. Tampere: Vastapaino, 151–188
- Teoksessa *Diskurssianalyysin aakkoset*. Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.).
- Jutila, Matti (2010) Teoria etnisestä idästä ja eurooppalaisen vähemmistöpolitiikan kaksoisstandardit. Teoksessa *Suuri ja mahtava ideologia? Lähestymistapoja Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimukseen*. Viljanen, Aitamurto, Lassila & Salmi (toim.) Helsinki: Edita, 281–305
- Kansikas, Suvi (2010) Sovjetologia tänään, neuvostoliitto nyt: kansainväliset suhteet ja uusi kylmän sodan tutkimus. Teoksessa *Suuri ja mahtava ideologia? Lähestymistapoja Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimukseen*. Viljanen, Aitamurto, Lassila & Salmi (toim.) Helsinki: Edita, 206–223
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (1998) Käsitteenmuodostus. Teoksessa *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.). Helsinki: Gaudeamus, 328–367
- Kelertas, Violeta (2006) Baltic Postcolonialism and its Critics. Teoksessa *Baltic Postcolonialism. On the Boundary of Two Worlds: Identity, Freedom and Moral Imagination in the Baltics*.

- Kelertas, Violeta (toim.). NY: Editions Rodopi, 1-9
- Kiin, S. (1998) Kirjanduse mõistmisest ehk mis on kirjanduse taga? *Keel ja Kirjandus* 10/1998, 669-673
- Kirss, Tiina (2003) Gayatri Chakravorty Spivak: Feminism ja postkolonialismi looklev rada. *Vikerkaar* 4-5/2003, 142-151
- Kirss, Tiina (2005) On Weighing the Past: Vergangenheitsbewältigung and the Prose of Ene Mihkelson and Christa Wolf. *Interlitteraria* 10/2005, 196–217
- Korek, Janusz (toim.) (2007) *From Sovietology to Postcoloniality: Poland and Ukraine from a Postcolonial Perspective*. Huddinge: Södertörns högskola
- Kovala, Urpo (2007) Kokemus, rakenne vai konteksti? Reseptiotutkimuksen vaiheita ja jännitteitä. Teoksessa *Nyky aika kulttuurintutkimuksessa*. Vainikkala, Erkki & Mikkola, Henna (toim.) Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus, 176–200
- Krikman, Arvo ja Olesk, Sirje (toim.) (2003) *Võim ja kultuur*. Tartu: Eesti kirjandusmuuseum
- Kujundzic, Dragan (2000) 'After': Russian Post-Colonial Identity. *Modern Language Notes* Vol. 115, No 5, 2000, 892–902
- Kuortti, Joel, Lehtonen, Mikko, Löytty, Olli (2007) *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus
- Kuortti, Joel (2007) Jälkikoloniaalisen teorian mahdollisuuksista. Teoksessa *Nyky aika kulttuurintutkimuksessa*. Vainikkala, Erkki & Mikkola, Henna (toim.). Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus, 145–175
- Kõiva, Mare (toim.) (2006) *Võim ja kultuur 2*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum
- Laak, Marin ja Olesk, Sirje (toim.) (2000) *Muutuste mehhanisimid eesti kirjanduses ja kirjandusteaduses*. Tartu: Eesti kirjandusmuuseum
- Laak, Marin (toim.) (1998) *Traditsioon & pluralism. Ettekandeid, artikleid, esseid ja eksperimendikirjeldusi eesti ja soome uuemast kirjandusteadusest*. Tallinn: Tuum
- Laak, Marin (2003) Kirjatäht kriitika kammitsas. Arvustus ja kirjandusuurimine aastal 2002. *Keel ja Kirjandus* 6/2005, 436–447
- Laanes, Eneken (2005) Kohanev identiteet: Jaan Krossi 1990. aastate romaanid. Teoksessa *Kohanevad tekstid*. Sarapik, Virve ja Kalda, Maie (toim.). Tartu: Eesti kirjandusmuuseum, 323-345
- Laanes, Eneken (2006) Mäletamise lühis. Ene Mihkelsoni *Ahasveeruse uni*. *Keel ja Kirjandus* 6/2006, 433-448

- Laanes, Eneken (2009) *Lepitamatud dialoogid. Subjekt ja mälu nõukogudejärgses eesti romaanis.*
Tartu-Tallinn: Underi ja Tuglase kirjanduskeskus
- Lagerspezt, Mikko (1999) *Postsotsialism kui naasmine. Märkmeid ühest kõnestrategiast.*
Vikerkaar 1/1999, 36-52
- Latour, Bruno & Woolgar, Steve (1981) *Laboratory Life. The Social Construction of Scientific Facts.*
London: Sage
- Lehtonen, Mikko, Löytty, Olli (2007) *Suomiko toista maata? Teoksessa Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi.* Kuortti, Joel, Lehtonen, Mikko, Löytty, Olli (toim.). (2007) Helsinki: Gaudeamus, 105–118
- Lilja, Pekka (1994) *Hyvät ja pahat, "läntiset" ja "itäiset" suomalaiset Arved Viirlaidin romaanissa Märgitud. Teoksessa Itä ja Länsi. Suomen, Viron ja Unkarin kirjallisuus idän ja lännen vaikutuskentässä.* Lilja, Pekka (toim.) Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Kirjallisuuden laitos, Julkaisuja 6, 54–88
- Lilja, Pekka (2003) *Viron kirjallisuuden postmodernismi Loomingin 1990-luvun kirjallisuuskritiikeissä. Teoksessa Viron kirjallisuus vuosituhaten vaihteessa. Postmodernia ja modernia.* Saariluoma, Liisa & Pakarinen, Tarja & Kruuspere, Piret (toim.) Helsinki: SKS, 219–236
- López, Alfred J. (2007) *Posts and Pasts. A Theory of Postcolonialism.* Albany: State University of New York Press
- Lukas, Liina (2000) *Eesti rahvusimago muutumine baltisaksa kirjanduses. Teoksessa Muutuste mehhanismid Eesti kirjanduses ja kirjandusteaduses. Ettekandeid ja artikleid 1999.* Laak, Marin (toim.) Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2000, 27–52
- Lukas, Liina (2006) *Baltisaksa kirjandusväli 1890–1918.* Tartu-Tallinn: Underi ja Tuglase kirjanduskeskus
- Luukka, Minna-Riitta (2000) *Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset.*
Teoksessa *Kieli, diskurssi & yhteisö.* Sajavaara, Kari & Piirainen Marsh, Arja (toim.). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 133–160
- Mallinen, Jukka (2009) *Niin samalainen – ei yhtään erilainen. Teoksessa Kaiken takana oli pelko. Kuinka Viro menetti historiansa ja miten se saadaan takaisin.* Oksanen, Sofi & Paju, Imbi (toim.). Helsinki: WSOY

- Mishra, Vijay & Hodge, Bob (1994) What is Post(-)colonialism? Teoksessa *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory: A Reader*. Williams, Patrick & Chrisman, Laura (toim.). New York: Columbia University Press, 276-290
- Mishra, Vijay & Hodge, Bob (2005) What Was Postcolonialism? *New Literary History* 36/2005, 375-402
- Moore Chioni, David (2001) Is the Post in Postcolonial the Post in Post-Soviet? Toward a Global Postcolonial Critique. *PMLA* 1/2001, 111-128
- Märka, Veiko (1997) *Tühja aju korinad*. Tartu: EKS
- Pakarinen, Tarja & Saariluoma, Liisa (2003) Johdannoksi. Teoksessa *Viron kirjallisuus vuosituuhannen vaihteessa. Postmodernia ja modernia*. Saariluoma, Liisa & Pakarinen, Tarja & Kruuspere, Piret (toim.) Helsinki: SKS
- Petersoo, Pille (2005) Kas "teine" on alati negatiivne? *Vikerkaar* 10-11/2005, 109-117
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009) *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino
- Plath, Ulrike (2008) "Euroopa viimased metslased": eestlased saksa koloniaalsdiskursis 1770-1870. Teoksessa *Rahvuskultuur ja tema teised*. Undusk, Rein (toim.). Tallinn: Underi ja Tuglase kirjanduskeskus, 37-64
- Pälli, Pekka (2003) *Ihmisryhmä diskurssissa ja diskurssina*. Tampere: Tampereen yliopisto
- Račevski, Kārlis (2006) *Toward a Postcolonial Perspective on the Baltic States*. Teoksessa *Baltic Postcolonialism. On the Boundary of Two Worlds: Identity, Freedom and Moral Imagination in the Baltics*. Kelertas, Violeta (toim.). NY: Editions Rodopi, 165-186
- Rice, Alison (2007) Francophone postcolonialism from Eastern Europe. *International Journal of Francophone Studies* 3/2007, 313-328
- Ridanpää, Juha (2005) *Kuvitteellinen pohjoinen. Maantiede, kirjallisuus ja postkoloniaalinen kritiikki*. Nordia Geographical publications volume 34:2. Oulu: Oulun yliopisto
- Rooste, Jürgen (2007) Eesti küsimus on ikka sündimuse küsimus. *Sirp* 23.2.2007
- Said, Edward W. (1983) *The World, the Text, and the Critic*. Cambridge - Massachusetts: Harvard University Press
- Said, Edward W. (1993) *Culture and Imperialism*. London: Chatto & Windus

- Sarapik, Virve, Kalda Maie ja Veidemann Rein (toim.) (2002) *Kohandumise märgid*. Tallinn: Underi ja Tuglase kirjanduskeskus.
- Sarapik, Virve & Kalda, Maie (toim.) (2005) *Kohanevad tekstid*. Tartu: Eesti kirjandusmuuseum.
- Sevänen, Erkki (1999) Nationalismi ja kansakuntien muodostuminen luokittelevasta, vertailevasta ja historiallisesta näkökulmasta. Teoksessa *Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa*. Koistinen, Tero & Kruuspere, Piret & Sevänen, Erkki & Turunen, Risto (toim.). Helsinki: SKS
- Shkandrij, Myroslav (2001) *Russia and Ukraine: Literature and the Discourse of Empire from Napoleonic to Postcolonial Times*. Montreal : McGill-Queen's University Press
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1996) *Maailmasta kolmanteen*. Suom. Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino
- Suoninen, Eero (1999) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) Tampere: Vastapaino, 17-36
- Süvalep, Ele (2001) "Noor-Eestist" aastani 1944. Teoksessa *Eesti kirjanduslugu*. Annus, Epp & Epner, Luule & Järv, Ants & Olesk, Sirje & Süvalep, Ele & Velsker, Mart. Tallinn: Koolibri
- Thompson, Ewa M. (2000) *Imperial Knowledge: Russian Literature and Colonialism*. Westport: Greenwood Press
- Thompson, Ewa M. (2008) Postcolonial Russia. Teoksessa *A Historical Companion to Postcolonial Literatures – Continental Europe and its Empires*. Prem Poddar & Rajeev S. Patke & Lars Jensen (toim.). Edinburgh: Edinburgh University Press, 412–417.
- Todorova, Maria (1997) *Imagining the Balkans*, Oxford University Press, New York & Oxford
- Trossek, Andreas (2006) Rein Raamatu ja Priit Pärna joonisfilmid nõukogude võimudiskursuses. Ambivalents kui allasurutu dominantne kultuurikood totalitarismis. Kunstiteadlikke Uurimusi/Studies on Art and Architecture 15 vol. 4, 102-128
- Tyson, Lois (2006) *Critical Theory Today. A User-Friendly Guide*. 2nd edition. New York - London: Routledge
- Töttössy, Beatrice (1995) Hungarian Postmodernity and Postcoloniality: The Epistemology of a

Literature. *Canadian Review of Comparative Literature/Revue Canadienne de Littérature Comparée* 3-4/1995, 867-879.

van Dijk, Teun (1993) Principles of critical discourse analysis. *Discourse and Society* Vol 4, 249-280

Undusk, J. (1994) "Stalinismi müstilised maagilised märgid." *Akadeemia* 9/1994, 1863–1889

Undusk, Jaan (2004) Eksistentsiaalne Kreuzwald. *Vikerkaar* 10–11/2004, 133–152

Undusk, Jaan (2005) Isiksusest, ajaloost, häbist: Jaan Krossi lugedes. *Looming* 4/2005, 597–619

Undusk, Rein (toim.) (2008) *Rahvuskultuur ja tema teised*. Tallinn: Underi ja Tuglase kirjanduskeskus

Vaher, Berk (2003) Utopiline, nostalgiline eksootika. Täienduseks Tiit Hennoste leksikonartiklile 'Postkolonialism ja Eesti'. *Vikerkaar* 12/2003, 118–121

Veidemann, Rein (1999) Viron älymystö ja kirjallisuusliike. Teoksessa *Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa*. Koistinen, Tero & Kruuspere, Piret & Sevänen, Erkki & Turunen, Risto (toim.). Helsinki: SKS

Veidemann, Rein (2003a) Hajoaako kirjallisuuden käsite? Teoksessa *Viron kirjallisuus vuosituuhannen vaihteessa. Modernia ja postmodernia*. Saariluoma, Liisa, Pakarinen, Tarja, Kruuspere, Piret (toim.) Helsinki: SKS, 23–32

Veidemann, Rein (2003b) "Literature as the Factor of Social Coherence: Estonia's Case". *Interlitteraria* 8/2003, 55–67

Veidemann, Rein (2003c) Finis litteraturae – kirjallisuuden loppu. Teoksessa *Ruumiillisuus. Kirjallisuuden tutkijain seuran vuosikirja 55*. Helsinki: KTS, 173-182

Velsker, Mart (2001) Kirjandus ja ühiskond. Teoksessa *Eesti kirjanduslugu*. Kalda, Maie & al. (toim.). Tallinn: Koolibri, 608–623

Velsker, Mart (2003) Kaksi aaltoa Viron 1990-luvun kirjallisuudessa. Teoksessa *Viron kirjallisuus vuosituuhannen vaihteessa. Postmodernia ja modernia*. Saariluoma, Liisa & Pakarinen, Tarja & Kruuspere, Piret (toim.). Helsinki: SKS, 34-64

Velsker, Mart (2006) Enesemüümise ja -õiguse vahel. Eesti kirjanduskriitika ja -teadus 2005. aastal. *Keel ja Kirjandus* 4/2006, 267–285

Viikberg, Jüri (2004) *Naeruga eilsest. Valimik Eesti anekdoote 1960–1990*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus

Viires, Piret (2008) Postmodernistlik mäng ja rahvuslikkus. Teoksessa *Rahvuskultuur ja tema teised*.

Undusk, Rein (toim.). Tallinn: Underi ja Tuglase kirjanduskeskus, 209–218

Väljataga, Märt (2003) Edward Said, orientalism, postkolonialism. *Vikerkaar* 4-5/2003, 167-171

Väljataga, Märt (2007a) Impeerium, deemon ja poetika. Kirjandusteooria kolmest mõistest. *Keel ja Kirjandus* 9/2007, 681–704

Young, Robert J. C. (2001) *Post-colonialism: an historical introduction*. Oxford: Blackwell

Zetterberg, Seppo (2007) *Viron historia*. Helsinki: SKS

Žilinskas, Rimas (2008) Book Review. Baltic Postcolonialism: On the Boundary of Two Worlds:

Identity, Freedom and Moral Imagination in the Baltics. *Lituanus - Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences* 2/2008,

Internetläheteed

Mbembe, Achille (2008) "What is Postcolonial Thinking?" An interview with Achille Mbembe.

Translated by John Fletcher. Alkuperäinen artikkeli julkaistu *Esprit* 12/2006.

<http://www.eurozine.com/articles/2008-01-09-mbembe-en.html> (luettu 3.8.2010)

Hyvärinen, Anne (2005) Etnofuturismi suomalais-ugrialaista identiteettiä rakentamassa – sekoitus tiedettä, mytologiaa ja poliitikkaa. *Alkukoti* 7/2005

http://blogit.helsinki.fi/alkukoti/ak7s18_etnofutu.htm (luettu 11.1. 2011)

Kirss, Tiina (2009) Transfer, post-colonialism, tõlkimine. Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse

teadusseminar Kultuuriülekanne, kultuurivahetus, postkolonialism: moodsate märksõnade mõju Eesti ajaloo ja kultuuri uurimisele, teesi.

<http://www.utkk.ee/ee/yritused/UTKKseminar2009martsKirss.html> (luettu 11.1.2011)

Launonen, Paula (2005) *Viirolaisiin naistenlehtiin kirjoittuva materialistinen maailma*. Pro gradu – tutkielma Helsingin yliopisto

<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/suoma/pg/launonen/> (luettu 10.10.2010)

Väljataga, Märt (2005) Miks uurida kirjandust? *Keel ja Kirjandus* 6/2005

<http://www.eurozine.com/articles/2005-10-05-valjataga-et.html> (luettu 30.5.2008)

Väljataga, Märt (2007b) Suure eesti romaani ootel. *Sirp* 31.8.2007

http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=2142:suure-eesti-romaani-ootel&catid=7:kirjandus&Itemid=9&issue=3171 (luettu 30.5.2008)